

الْقُولُ، الْمِسْحَجُ فِي حِكْمَةِ إِسْقَاطِ الْمِنْهَاجِ

مُعَّ

الْإِقْسَاطُ فِي دِرْجَاتِ الْأَعْيُدِ اِضْطَهَاتٌ عَلَى الْإِسْقَاطِ

لأستاذ الحديث فداء محمد

بن محمد عارف بن محمد معصوم المعصوبي

الحنفي

أولئك اللهم خرمته للدين الهاربي

Ketabton.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

القول المسرج في حكم اسقاط المروج مع الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط

الفهرس

الصفحة	الموضوع
١٠.....	تمهید:.....
١٢.....	خطبة الكتاب:.....
١٢.....	حیله اسقاط مرکب اضافی ده:.....
١٢.....	د حیلې تعریف:.....
١٣.....	د حیلې اقسام:.....
١٧.....	حیله اسقاط د قسم اول خخه ده:.....
١٨.....	حیله اسقاط مسنون او مستحب عمل دی:.....
١٨.....	حیله اسقاط په حقیقت کې حیله الفدیه ده:.....
١٨.....	حیله په قرآن کریم ثابتہ ده:.....
١٩.....	حیله په احادیثو مبارکانو ثابتہ ده:.....
١٩.....	حیله په اجماع ثابتہ ده:.....
١٩.....	حیله په قیاس ثابتہ ده:.....
٢٠.....	福德یه په قرآن کریم ثابتہ ده:.....
٢٠.....	福德یه په احادیثو مبارکانو ثابتہ ده:.....
٢٠.....	福德یه په اجماع ثابتہ ده:.....
٢١.....	福德یه په قیاس ثابتہ ده:.....
٢٣.....	د مجموع مرکب نسبت یو فقهی رسول الله «صلعم» ته کړی دی:.....
٢٦.....	د مجموع مرکب نسبت یو فقهی عمر بن الخطاب ته کړی دی:.....

٢٨.....	حیرانونکی واقعہ:
٢٨.....	علامہ ابن نجم المصریہ البح الرائق کی وایی:
٢٩.....	علامہ محمد علاء الدین الحصکفی په در المختار کی وایی:
٢٩.....	علامہ محمد آمین ابن عابدین په رد المختار کی وایی:
٣٢.....	علامہ محمد آمین په منحة الخالق کی وایی:
٣٤.....	علامہ سید احمد الطھطاوی کی وایی:
٣٦.....	علامہ نظام او نور کبار علماء کرام په الفتاوی الہندیہ کی وایی:
٣٧.....	علامہ حسن بن علی الشربنبلی په مراقبی الفلاح او نور الایضاح کی وایی:
٣٨.....	علامہ فرید الدین عالم بن العلاء الدھلوی الہندی په الفتاوی التاتارخانیہ کی وایی:
٣٨.....	علامہ شیخ امام حافظ الدین محمد بن محمد بن شہاب المعروف «بابن البزار» په الفتاوی البزاریہ کی وایی:
٣٩.....	علامہ محمد علاء الدین ابن ابن عابدین په منہ الجلیل کی وایی:
٤١.....	مفتي ممتاز احمد ته پنځه خبرې:
٤٥.....	حیله اسقاط پر دوه قسمه ده:
٤٨.....	علماء کرامو ته شکایت او ګیله:
٥١.....	د میت لپاره پنځه احوال دی:
٥٤.....	د حیله اساقط کیفیت:
٦٢.....	الاقسام فی دفع الاعتراضات على الاسقاط:
٦٣.....	لومړۍ څواب:
٦٣.....	دوهم څواب:

٦٤.....	دریم خواب:
٦٦.....	خلورم خواب:
٦٧.....	پنځم خواب:
٧٧.....	شپږم خواب:
٧٨.....	اووم خواب: اتم خواب..... ٧٧
٧٩.....	بعض علماء کرامو ته خواب:
٨١.....	تحقيق عجیب و مفید په بدعت کې:
٩٠.....	محمل د هغه احادیثو مبارکانو چې وارد په ذم د بدعت کې دی:
٩٣.....	د فقهاء کرامو عبارات په بدعت کې:
	د بعض علماء کرامو اشتباہ؛ که د رسول الله «صلعم» یا د صحابه کرامو
٩٥.....	رض خخه ثابت و، سنت دی، گنې نو بدعت دی:
٩٥.....	اوله سهوه:
٩٥.....	دویمه سهوه:
٩٨.....	دریممه سهوه: ٩٨..... خلورمه سهوه.....
٩٩.....	لومړۍ سوال: د حيله اسقاط په وجه خلک بې لمانځه کیري:
٩٩.....	خواب:
١٠٠.....	دوهم سوال: حيله اسقاط داسې حيله ده، لکه د بنی اسرائیلو.....
١٠٠.....	خواب:
١٠٠.....	دریم سوال: په حيله اسقاط کې رجوع في الهبه ده:
١٠٠.....	خواب:
١٠١.....	خلورم سوال: حيله اسقاط مسخرې دی:
١٠٢.....	خواب:

- پنځم سوال: په حيله اسقاط کې غنيان ناست وي:..... ۱۰۶
- څوتاب:..... ۱۰۶
- شپږم سوال: په حيله اسقاط سره دفن ځنلييري:..... ۱۰۹
- اووم سوال: ولئي حيله اسقاط پدغه ورڅ کوئ:..... ۱۰۹
- اتم سوال: ولئي یې همبشه کوئ، دا خو الترام دي:..... ۱۱۰
- نهم سوال: په حيله اسقاط کې مفاسد دي:..... ۱۱۱
- لسم سوال: علماء کرام یې د خپل مفاد لپاره کوي:..... ۱۱۳
- يوولسم سوال: حيله اسقاط باید د ې لمانځه کس وسي:..... ۱۱۴
- دوولسم سوال: د جنازي له لمانځه وروسته دعا کول مکروه ده:..... ۱۱۵
- ديارلسم سوال: بعض علماء کرام وايي: د ميت د کور چوډي خورپل
مکروه ده:..... ۱۲۵
- خوارلسم سوال: بعض علماء وايي: چې رسول الله ندي کړي، مونږ یې
ولئي وکړو، او بل د یو شيء چې مقتضى موجود وي، او مانع نوي موجود
د هغه ترك سنت دي:..... ۱۲۶
- اهمه مسئله:..... ۱۳۲
- مهمه مسئله:..... ۱۳۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم

اما بعد: محترمو مسلمانانو تاسی ته معلومه ده، چې په موجوده دور کې يو چې باد را الوتی دي، يو ډول بر عکس معاملاتي په جهان کې شروع دي، تور ته سپین او سپین ته تور وايي، حق ته باطل او باطل ته حق وايي، عدل ته ظلم او ظلم ته عدل وايي، حلال ته حرام او حرام ته حلال وايي. تاسی يې بالمشاهده ويني، چې د الله تعالى پر ځمکې د الله جل جلاله بندگانو ته د الله جل جلاله قانون نه غواړي، د بندگانو قانون ورته غوره بولي؛ بلکې د غرب قانون ورته لایق ګني، او په دې نظریې کې له د غو خلکو سره ډير علماء هم شريک دي. د الله جل جلاله د قانون نه باغيان په اسلامي ریاستونو کې ارتې تنه ګرزي، او د بنده د قانون باغيان ګنهګاران او واجب القتل بلل کيري. د الله جل جلاله د قانون خواهان او محافظین دهشتگرد او مفسدین دي، او د کفري قانون خواهان او محافظین اتلان او مصلحین دي، عرياني و فحاشي کمال او بشر دوستي بلل کيري، ستر او حياء نقص عيب او تجاوز بلل کيري، فریب او چل بازی چالاکي بلل کيري، د شریعت مطابق ژوند تیرول سادگې بلل کيري. د ډیرو نارینه وو د بنخو لباس او فيشن خوبن دي، او د ډیرو بنخو بیا د نارینه وو لباس او هيئت خوبن دي، حتی داسي وخت راغلى دي، چې علماء د سنتو او مستحباتو په ترك کې کوشښ کوي، دليل دا وايي: چې دا خو نه فرائض دي، او نه واجبات دي، پاته دې سې، هیڅ پروا نلري، او هغه خوک چې دوام ورباندي کوي، پر هغه د بدعتي مهر وهي، پسي وايي: دا التزام د ما لا يلزم

کوي، خپل دوام على التزام د ما لا يلزم نه بولي، او دبل دوام على الإitan التزاد ما لا يلزم بولي، وإلى الله المستكى.

له دي جملې نه حيله اسقاط ده؛ مگر دغه حيله چې په قرآنکريم، سنت نبوی، اجماع او قیاس باندې، او دغه رنګه په اقوالو د مفسرینو، محدثینو، اصولینو او فقهاء کرامو ثابته وه، نو دغه علمماوو ته د انکار هیخ وجهه نه وه. نو بیا یې داسي کوشش وکړ، چې حيله اسقاط منو؛ مگر مروج اسقاط نه منو.

بعض وايي: چې په قرون الثلاثه کې نه موجود، نو بدعت دی او بعض وايي: چې کونکي دوام ورباندي کوي، نو التزام د ما لا يلزم دی، او بعض وايي: چې مروج اسقاط په ډيرو مفاسدو مشتمل دی، بالآخره پدې کې تول متفق دي، چې ترك یې لازم دي. او دي خبرې ته نه گوري، چې قاضي بيضاوي او انور شاه کشمیري وغيرهما وايي: چې استقباح د مباح کفر دي. لهذا زمونږ په دغه رساله کې زموږ د علاقو اسقاط مروج ثابتول او دغه درو خبرو رد کول مقصود او هدف دي. او بل مو قصد کړي دي، چې په ډير اختصار سره ليکنه وکړو؛ ئحکه په حيله اسقاط کې له ډير پخوا خخه علماء مذهب کتابونه ليکلې دي، له هغو خخه یو عمده کتاب منه الجليل لبيان اسقاط ما على الذمة من كثير و قليل، دا کتاب د محمد علاء الدين ابن ابن عابدين الشامي رحمة الله عليه دي، وما توفيقی إلا بالله وهو حسبي نعم المولى ونعم النصير.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الواحد المنان الذي وعد من أطاعه بنعيم الجنان، وتوعد من جحده بجحيم النيران، وستر من فجر بجميل الإحسان، وعذر من اعتذر من قبيح العصيان، وغفر لمن عبر الى حرم الغفران يسبح له الملك بالاعوان، و الفلك بالدوران، والبرق باللمعان، والسحب بالسريان، والنهار بالجريان، والشجر بالأغصان، والزهر بالالوان، والروض بالغدران، والبر بالكتبان، والبحر بالحيتان، ومن علينا بالكذ، والاحتيال للفرار عن الحرام، والتبعاد عن الوقوع في الاثم لدفع الضرار، واسقاط الواجب عن النفس، وعن ذمة الأئم لا لإبطال الشرع وتحليل الحرام، ولا لإبطال حق المسلم والولدان، فإنه اثم والعدوان، والصلة والسلام على محمد خير الخلاقين والجان وعلى آله وأصحابه ما دام الدوران وتعاقب الملوان.

أما بعد: قال الله تعالى في محكم القرآن: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى، ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾ ألمائدة.

حيلة اسقاط مركب اضافي ٥٥: «حيلة الاسقاط» يعني: د اسقاط حيله. د مركب تشريح موقوف وي پر تشريح د اجزاوو، خکه چې د مركب تعريف موقوف وي پر تعريف د اجزاوو باندي.

«حيلة» هغه شيء ته وايي: چې د هغه په سبب مقصود ته انسان په پته جائزه طريقه رسيري، هغه که قول وي، او که فعل وي.

أحيلة هي ما يتوصل به إلى مقصود بطريق خفي مباح. فتح الباري، والعيني، والقسطلاني.

او علامه ابن نجيم مصرى واىي: الحيل جمع حيلة وهي الحذق في تدبیر الامور وهي تقلیب الفكر حتى يهتدي الى المقصود وأصلها الواو، آه. يعني: حيل د حيلي جمع ده، او حيله په تدبیر د أمورو کې هوبنیاري او بیداري ته ویل کيري، او سوچ او فکر وهل دي تر داسي وخته پوري چې مقصود ته ورسيري.

«اسقاط» مصدر دى، مجرد يې سقط يسقط دى، د نصر ينصر له باب خخه دى، او معنى يې «غورخول» ده. د مسلمان پر ذمه باندي لمونځ روژه يا کفاره قسم او يا حج وي، مثلا: نو کوم وخت چې مسلمان دغه ادا کري، د ده له ذمي خخه دغه أمر ساقط سي، او دى ترې فارغ شي، او يا يې د ادا کولو نه عاجز شي، بيا فديه ورکري، د فديې په ورکري سره يې ذمه فارغه شي، او يا د ده پر خاي بل خوک حج وکري، نو د ده له ذمي نه حج وغورخئي. نو د مجموع مرکب اضافي «حيلة الاسقاط» معنى داشوه، حيلة في اسقاط هذه الامور أو لاسقاط هذه الأمور، يعني: د مسلمان د ذمي د فارغه کېدلو له لمانځه، روژې، او کفاره قسم وغيرهم خخه په يو اسانه او جائزه لار؛ حکه فارغه کېدل خو په فديه سره کيري په وخت د عجز کې، او هغه فديې ته داسي طريقه جوړه کري، چې هم فديه ورکري، او هم د وارت قدرت په ورسيري.

حيله بيا اقسام لري: بعض جائز دي او بعض ناجائز دي. مطلق فديه په قرآن عظيم الشان سره او په نبوی أحاديثو سره ثابته ده، انكار حيني کفر دي؛ حکه انكار د قرآن عظيم الشان خخه دي.

مطلق شيء هغه ته وايي: چې وجود يې په خارج کې په وجود د يوه فرد سره رائي، کله منحصر په واحد کې وي، او کله بيا ډير افراد لري، د دغو افرادو امتياز په قيوداتو او تشخصاتو سره وي، د دغو افرادو و ما به الاشتراك ته نوع يا جنس ويل کيري، دغه مطلق دی. او ما به الامتياز ته يې قيد او تشخص وايي او مجموع ته فرد ويل کيري، او د مطلق حکم دی، چې احکام د عموم و خصوص او احکام متضاده په اعتبار د افرادو ورباندي جاري کيري په قرآن کريم کې د حيلي لپاره ډير افراد ذكر دي، يو فرد يې د یوسف عليه السلام حيله ده، چې د خپل ورور د راګرخيدو لپاره يې جوره کره او بل فرد يې د ابراهيم عليه السلام حيله ده، چې له کفارو خخه يې خان په خلاص کړ، ورته ويې ويل ميلي ته نه خم، مریض یم. او بل فرد يې د ایوب عليه السلام حيله ده، چې د قسم د حانت توب خخه يې خان په خلاص کړ، او بل فرد د اصحاب السبت حيله ده، چې حرام يې خان ته په حلال کړو، او دا ډول نوري هم ذكر دي، اوس په د دغو ټولو افرادو کې حيله موجوده ده، مګر د هر فرد د هغه بل فرد خخه امتياز په قيد او تشخص سره حاصل دی، په حيله کې ټول افراد سره شريکان دي، او تشخص د هر فرد خانته دی، مثلا: د ایوب عليه السلام حيله د حنت خخه د خلاصون لپاره وه، او د اصحاب السبت حيله لپاره د تحليل د حرامو وه؛ نو یوه جائز ده او بله ناجائز ده؛ ځکه هر کلى په اعتبار د افرادو په حکمين متضادين متصف کيري، لکه: انسان، عالم، جاهل، قائم، قاعد، اسود او ايض، مثلا: دا ټول صحيح دي؛ ځکه یو فرد عالم دي او بل فرد جاهل دي، وعلى هذا القياس. نو یوه حيله بغیر د قيد زائده ده، دا نفس حيله ده. او بله حيله سره د قيد زائده ده، دا فرد د حيلي دي، مثلا: حيلة الابراء، حيلة

التحليل، حيلة التحرير او حيلة الاسقاط. لهذا په قرآن عظيم الشان کې نفس حيله ثابته ده؛ ئىكە په قرآن عظيم الشان کې د حيلى افراد موجود دي، په ضمن د افرادو کې نفس حيله لازمي وجود لري؛ مگر دغه افراد بعض جائز دي، او بعض ناجائز دي، د دغۇ افرادو د معرفت لپاره علماء كرامو حيله تقسيم كېرى ده.

إعلم ان الحيل الواردة في القرآن والحديث ثلاث.

الأول: ما كان لتحليل الحرام و ابطال الشرع وهي حرام، كحيلة لبني إسرائيل للصيد يوم السبت، وكما حرم الله تعالى عليهم الشحوم فجملوها، يعني: أذابوها ثم باعوا دسمها.

والثانية: ما يكون لدفع الضرر عن نفسه او عن غيره، كما احتال يوسف عليه السلام.

والثالثة: ما يكون لاسقاط الواجب عن الذمة كما احتال ايوب عليه السلام للبر عن اليمين الواقع في شأن إمرأته، وكما احتال النبي صلى الله عليه وسلم في شأن المريض الزاني الغير المحسن، منهاج السنن (٤/٢٢). وهكذا في زاد الحاج، (٥/٧٦).

قال: في التاتارخانية: مذهب علمائنا ان كل حيلة يحتال بها الرجل لا بطال حق الغير ليتخلص بها عن حرام او يتوصل بها إلى حلال فهي حسنة، وهو معنى مانقل عن الشعبي: لا بأس بالحيلة فيما يحل. قوله: قال الله تعالى: ﴿وَخُذْ بِيَدِكَ ضعْثَا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تُخْنِثْ﴾ هذا تعليم الملخص

لأيوب عليه السلام عن يمينه التي حلف ليضر بن إمرأته مائة عود، وقد تعلق محمد بهذه الآية في مسائل الحيل، والخصاف لم يتعلق بها في حيله.....

وعن ابن عباس (رضي الله تعالى عنهما) انه قال: وقعت وحشة بين هاجر وسارة، فحلفت سارة إن ظفرت بها قطعت عضوا منها فأرسل الله تعالى جبرئيل عليه السلام إلى ابراهيم عليه السلام أن يصلح بينهما، فقالت سارة ما حيلة يميّني فأوحى الله تعالى إلى ابراهيم عليه السلام أن يأمر سارة أن تثقب أذني هاجر فمن ثم ثقوب الآذان، كذا في التاتارخانية، حموي شرح الاشباه والنظائر، (٤/٣٦).

«الفصل الأول: في بيان جواز الحيل وعدمه جوازها»

من مذهب علمائنا رحمهم الله تعالى أن كل حيلة يحتال بها الرجل لابتال حق الغير أو لإدخال شبهة فيه، أو لتمويه باطل، فهي مكرهة، وكل حيلة يحتال بها الرجل ليتخلص بها عن حرام أو ليتوصل بها إلى حلال فهي حسنة، والأصل في جواز هذا النوع من الحيل قوله الله تعالى: ﴿وَخذْ بِيَدِكَ ضعْثاً فاضْرِبْ بِهِ وَلَا تُخْنِثْ﴾ وهذا تعليم المخرج لأيوب على نبينا وعليه السلام عن يمينه التي حلف ليضر بن إمرأته مائة عود، وعامة المشائخ على ان حكمها ليس بمنسوخ، وهو الصحيح من المذهب كما في الذخيرة. الفتاوى الهندية. (٦/٣٩٠). مكتبة رشيدية

فالحاصل: أن ما يتخلص به الرجل من الحرام أو يتوصل به إلى الحلال من الحيل فهو حسن، وإنما يكره ذلك إن يحتال في حق لرجل حتى يبطله أو في باطل حتى يموهه أو في حق حتى يدخل فيه شبهة فما كان على هذا السبيل فهو مكروه، وما كان على سبيل الذي قلنا أولاً فلا بأس به؛ لأن الله تعالى قال: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾. (سورة المائدة) ففي النوع الأول: معنى التعاون على البر والتقوى، وفي النوع الثاني معنى التعاون على الإثم والعدوان. المبسوط للسرخي، كتاب الحيل، (٣٠/٢٣٠). مكتبة رشيدية.

د ټولو عبارتونو خلاصه دا ده، هغه حيله چې د حرامو خخه د خلاصون لپاره وي، او يا حلالو ته د وصل لپاره وي، او يا لپاره د اسقاط واجب وي، او يا د ضرر د دفع لپاره وي، مستحب او حسنة حيله ده. او هغه حيله چې لپاره د تحليل د تحريم وي، يعني: د غير د حق د ابطال لپاره وي، او يا د غير په حق کې د شبهې اچولو لپاره وي، او يا د حق ورکولو د ځنډ لپاره وي، و باطل ته دغه حيله حرام او مكروه تحريمي ده.

حيله اسقاط د قسم اول خخه ده، څکه حيله اسقاط لپاره د کثرت د مال د وارث، يا لپاره د حفاظت د مال د وارث ده، او دغه رنګه لپاره د اسقاط د واجب ده، چې پر ذمه د ميت وي، حقيقة يا احتياطا، او وارث سره له ملګرو دغه اسقاط د واجبو له ذمي د مرده تبرعاً کوي، نه پر وارث واجب ده، او نه د وارث تر ماله د یو چا حق تعلق نیولی ده، چې په حيلي سره د هغه حق ضائع سی، او تبرع أمر مسنون او مندوب دي.

لهذا په عامو حالاتو کې حيله اسقاط مستحب ۵۵: الله جل جلاله فرمایي: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعذوان﴾. او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «خير الناس من ينفع الناس». او بعض وخت په ثواب کې مسنون او مستحب تر واجب افضل وي، لکه خنگه چې هغه مقامات په فقه کې ذکر دي، حيله اسقاط هم د هغود جملې خخه ده؛ خکه زما او ستا په تبرع باندي د یو عاجز مسلمان د ذمي خخه واجب ساقطيري، په آئنده کې به پر دغه ثواب یو خه بحث وکرو، إن شاء الله.

په بل عبارت: حيلة الاسقاط په حقیقت کې حيلة الفدية ده، خکه وارث د میت د لمونځونو او کفارو فدیه ورکوي، و هغې فدیې ته حيله جوړه کړي، په صورت د حيلي فدیه اداء کړي.
حيلة الفدية یا مرکب ده له دوو لفظونو خخه. یو لفظ «حيله» ده، او بل لفظ «فديه» ۵۵.

حيله په قرآن کريم ثابته ۵۵: د ابراهيم عليه السلام په شان کې ذکر دي، چې ابراهيم عليه السلام درې ۲ خایه حيله جوړه کړي ده، یو خای د خپلي بي بي په شان کې وايي: «هذه أختي» او بل خای د نمروديانو په شان کې وايي: «بل فعله كبيرهم» او په بل خای کې دوى ته په خواب کې وايي: زه مليې ته نه خم، «اني سقیم». او د یوسف عليه السلام په شان کې الله جل جلاله وايي: هغه وخت چې یوسف عليه السلام خپل ورور ته د راګرځيدلو لپاره حيله جوړه کړه، ﴿كذلك كدنا لیوسف، آه﴾ حتى چې الله جل جلاله هم په مقام د امتنان کې ذکر کړي ده، او هم یې د حيلي نسبت خپل خان ته کړي دی، داسي نوري حيلي هم ذکر دي.

دغه ڊول حيله په احاديثو مبارڪانو هم ثابته ۵۵: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو جره سری زنا کړي وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو ته أمر وکړ، چې پلان شخص را حاضر کړئ، زنا یې کړي ۵۵، چې په درو یې و وهو، صحابه کرام چې بيرته راغل، ويې ويل: يار رسول الله! د دغه سری په خير مرض موږ په خلکو کې ندي ليدلى، دونه کمزوری دی، که یې تر تا پوري راورو، نو هليوکې یې ماتيروي، پر هليوکانو یې خالي خرمن پاتې ۵۵، رسول الله ورته و ويل: د خرما د پانو ۵۵ سل خاشې د جارو غوندي سره یو خاى کړئ، بيا یو خل دغه شخص په و وهئ. يعني: د سلو درو پر خاى یې یو خل په جارو و واهه.

وقالوا: ما رأينا بأحد من الناس من الضّرِّ مثل الذي هو به، لو حملناه اليك لتفسّخت عظامه، ما هو إلا جلد على عظم. فأمر رسول الله صلی الله علیه وسلم أن يأخذوا له مائة شمراخ فيضربوه بها ضربة واحدة. سنن أبي داود (۶۱۴).

دغه ڊول حيله په اجماع ثابته ۵۵: ځکه یو شيء چې صراحتا په قرآن کريم او حدیث سره ثابت وي، پر هغه حتما د مسلمانانو اجماع وي، ځکه انکار ئیني کول انکار له قرآن او حدیث خخه دی، او انکار له قرآن او حدیث خخه کفر دی، بيا خو مسلمان مسلمان نشو پاته؛ لهذا د تول مسلمه امت پر جواز د حيلې اتفاق دي.

دغه ڊول حيله په قیاس سره ثابته ۵۵: فقهاء کرامو په خپلو كتابونو کې كتاب الحيل لڳولي وي. امام محمد رحمة الله عليه د صحيح قول مطابق یو تصنیف په نامه د (الحيل) لیکلی دی. په كتاب الحيل کې د لمانځه د

حيلې، د روژي حيلې، د زکوہ حيلې، د طلاق حيلې، د اجارى حيلې، د حج حيلې، د نکاح حيلې، د خلع، د أيمانو، د وقف، د عتق، د شركه، د بيع او شراء، د استبراء او داسي نوري ديرې حيلې ذكر دي، او داتولي قياسي دي، نو حيله په قياس سره هم ثابته ده.

او د (حيلة الفدية) دوهم جزء فديه ده، لکه خنگه چې اول جزء (حيله) په قرآن، سنت اجماع او قياس سره ثابته ده، دغه رنگه دوهم جزء (الفذية) هم په دلائلو اربعه وو سره ثابته ده.

لومړۍ: فديه په قرآن کريم سره ثابته ۵۵: «وعلی الذین یطیقونه فدية طعام مسکینين».

دوهم: په احاديثو مبارکانو سره ثابته ۵۵: «عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: لا يصلي أحد عن أحد، ولا يصوم أحد عن أحد، ولكن يطعم عنه». متفق عليه، مشكل الأثار (٣/١٤١).

وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: «لا يصلين أحد عن أحد ولا يصوم من أحد عن أحد ولكن ان كنت فاعلاً تصدق عنده او اهديت عنه». سنن الكبرى، (٤/٢٥٧).

عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي صلي الله عليه وسلم، قال: «من مات وعليه صيام شهر فليطعم عنه مكان كل يوم مسكيناً». رواه الترمذى، كتاب الصوم.

درېبیم: فديه په اجماع سره ثابته ۵۵: لکه خنگه چې مخکې ذكر سو، یو شيء چې په قرآن کريم او حدیث سره ثابت وي، له هغه نه یو مسلمان هم

انکار نشي کولاي، هکه انکاري ڪفر دی، اجماع پدي معنا نه اخلو، چي مذكور شيان په قرآن کريم او سنت کي صراحتا ثبوت نلري، صرف په اجماع د مسلمانانو سره ثابته ده، هکه اجماع هم يو حجت شرعی دی؛ بلکي اجماع پدي معنا اخلو، چي په گرده مسلمه امت کي د فديبي منکر او مخالف نسته، او له امام محمد رحمة الله عليه خخه په زيادات کي نقل راغلي دی، او پر دغه قول د علماء کرامو اجماع راغلي ده. يو له همدي علماءونه علامه شامي رحمة الله عليه دی، وايي: واعلم أيضًا: ان المذكور فيما رأيته من كتب علمائنا فروعًا و اصولًا، إذا لم يوصي بفدية الصوم يجوز ان يتبرع عنه وليه، آه. رد المحتار (٤٥١).

وقال: محمد رحمة الله عليه في الزيادات بجزئه إن شاء الله تعالى، حسامي، (ص-٣٨). نور الانوار (ص-٣٩). يعني فدية الصلوة په اجماع د علماء کرامو سره ثابته ده.

خلورم: فديه په قياس سره ثابته ٥٥.

كما روی ان إمرأة جاءت إلى رسول الله صلی الله عليه وسلم فقالت ان ابی قد ادرکه الحج وهو شیخ كبير لا يستمسك على الراحلة افتجمزی، اما احج عنه، فقال عليه السلام أرأیت لو كان على ابیک دین فقضیته، اما كان یقبل منک، قالت نعم: قال: فدین الله احق بالقبول، فقا سالی صلی الله عليه وسلم، الحج على دین العباد، والمعنى الجامع بينهما هو الدین، وهو عبارۃ عن حق ثابت في الذمة واجب الأداء، والوجوب حکم شرعی،

نور الانوار – مبحث القياس، (٢٣٤).

يعني يوه بنحه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راغله، ورته ويي ويل:
 چې زما پر پلار حج فرض سوي دی؛ مگر هغه دير سپين ژيرى دی، پر
 سوارلى خان نشي تکيه کولاي، که زه د ده پر خاى حج وکوم صحيح
 كيرئ؟.

رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويل: که ستا پر پلار د يو چا قرض
 وي، او ته يې اداء کړي، هغه کس به يې ستا د پلار پر خاى له تا خخه
 قبلوئ؟.

دي بنخي ورته وويل: هو!. رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته و ويل:
 الله جل جلاله يې په طريقه اولى قبلوي.

صاحب د كتاب وايي: چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله جل جلاله
 حق د بندگانو پر حق ور قياس کړ؛ ئکه دواړه ثابت في الذمة دي، او
 دواړه واجب الاداء دي.

د کلام خلاصه دا ده، چې حيلة الاسقاط په حقيقة کي حيلة الفدية ده، د
 حيلة الفدية دواړه اجزاء په قرآن کريم، سنت، اجماع او قياس سره ثابت
 دي؛ نو مجموع مرکبولي نده ثابت، پر دې کوم خوک دليل نقلی يا دليل
 عقلي وړاندې کولاي شي، چې حيله دې هم په ادله اربعه وو سره ثابته وي،
 او فدية دې هم ثابته وي؛ مگر مجموع مرکب، يعني: حيلة الفدية دې نوي
 ثابته؟.

د افسوس خبره ده: هغو علماء کرامو لره، چې دواړه جزئونه مني، ثابت يې
 بولي؛ مگر پر يوه خاى يې اثبات نه مني، واي: پر يوه خاى په قرآن کې
 نده ثابته؛ نو د خداي تعالي بندگانو، پر يوه خاى خود توحيد کلمه هم نده
 ثابته، د دوو خاينو خخه به يې را اخلى، بيا کلمه تري جورېږي.

بل پر یوہ خای د ثبوت لپاره د فقهاء کرامو عبارات کافی او شافی دی، حتی بعض فقهاء کرام مو د حیلی نسبت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته کپری دی.

ذکر في فتاوى املح، جاء الصحابي إلى النبي صلی اللہ علیہ وسلم فقال: هلكت وأهلكت، فقال: كيف؟

قال: جامعت مع إمرأتي في نهار رمضان، فقال: فعليك رقبة، فقال: رقبتي هذه، وليس لي غيرها، فقال: النبي صلی اللہ علیہ وسلم، صم شهرين متتابعين. فقال: ليس لي طاقة صوم واحد جامعت مع إمرأتي فكيف أصوم شهرين ليس لي طاقة، فقال: فاعط طعام ستين مسكينا. فقال: ليس طاقة، أنا بنفسي مسكون. فقال: أعطيني صاعا من تمر لا فك به رقبتك، فقال: والله ليس عندي صاع تمر، فقال: النبي صلی اللہ علیہ وسلم يا عثمان «رضي الله عنه» اعط لذلك الرجل صاعا من تمر، ففعل عثمان بن عفان كما امر رسول الله، فاعطى لذلك الرجل، فقال: النبي صلی اللہ علیہ وسلم اعطيني هذه الصاع من التمر من فدية صوم واحد، ففعل. وقبل النبي صلی اللہ علیہ وسلم ثم اعطى له، فقال: صلی اللہ علیہ وسلم، اعطيني ثانيا، ففعل. وقبل النبي صلی اللہ علیہ وسلم، ففعل كذلك ستين مرة بالإيجاب والقبول، فقال: صلی اللہ علیہ وسلم قد فك رقبتك بهذه الحيلة وأعطي الصاع المسكين، فقال: والله ليس المسكين أفضل مني، فتبسم النبي صلی اللہ علیہ وسلم وأعطي له، صاع التمر انتهی. تسهيل المشكوة (١١٥).

او امام ابن حجر عسقلاني رحمه الله وايی: قلت هذا الحديث مشهور، اخرجه الأئمة كلهم من حديث أبي هريرة ، لكن في هذا السياق مواضع زائدة و مغایرة. الدرایة في تحریج احادیث الہدایۃ – باب ما یوجب القضاء والکفارۃ- حدیث: ۳۷۱ - (١/٢٨٠).

په فناوی املح کې ذکر دی، چې یو صحابي رسول الله مبارک ته راغی، ورتہ ويی ويل، يا رسول الله هلاک شوم، او بل مې ھم هلاک کړ. رسول الله مبارک ورتہ و ويل هغه خنګه؟

صحابي مبارک ورتہ و ويل: له خپلې کور ودانې سره مې په روژه کې د سهار په وخت کې جماع وکړه، رسول الله ورتہ و ويل: پر تا باندې یوه رقبه ازادول لازمه ده، صحابي مبارک ورتہ و ويل: یيارسول الله د خپل سر نه ماسوا بل یو شيء په ملکیت کې نلرم، رسول الله ورتہ و ويل: دوې میاشتې پیوست روژې ونسیه، صحابي مبارک ورتہ و ويل: د یوې ورڅې روژې د نیولو تو ان نلرم، جماع مې له کور ودانې سره کې وکړه؛ نو دوې میاشتې به پیوست روژې خنګه ونیسم. رسول الله بیا ورتہ و ويل: "شپېته تنه مسکینانو ته ډودې ورکړه، صحابي مبارک ورتہ و ويل: طاقت یې نلرم، زه خپله مسکین یم. رسول الله ورتہ بیا ورتہ و ويل: یوه کاسه خرما و ماته راکړه، چې زه دې غارې په خلاصي کرم، صحابي ورتہ و ويل: په رب تعالی قسم یوه کاسه خرما ھم نلرم.

رسول الله صلی الله عليه وسلم حضرت عثمان بن عفان ته و ويل: اې عثمانه! دغه شخص ته یوه کاسه خرما ورکړه، حضرت عثمان بن عفان سمدستي د رسول الله د حکم سره سم یوه کاسه خرما هغه شخص ته ورکړه، رسول الله ورتہ و ويل: دغه یوه کاسه خرما ماته د یوې روژې په

فديه کي راکره، صحابي مبارک ورکره، او رسول الله مبارک ديوی روژي په فديه کي حيني قبوله کره، بيا يې بيرته دغه صحابي ته ورکره، بيا رسول الله ورته وویل: بيرته يې د بلې روژي په فديه کي راکره، هغه ورکره، رسول الله حيني قبوله کره، همدغه ډول «شيپته خله يې دغه د ايجاب او قبول عمل ترسره کړ، وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: ستا رقبه په دغه حيلې باندي ازاده شوه، او س دغه کاسه یوه مسکين ورته ورکره، صحابي ورته وویل: په رب تعالی قسم که تر ما بل مسکين وي، رسول الله مسکى شو، او همدغه کاسه يې دغه صحابي مبارک ته ورکره، انتهی.

پر دغه قيسبي زمونبر اعتماد دي؛ حکمه نه هیخ یوڅای معارض لري، او نه د شريعه سره مخالفت لري. لهذا زمونبر لپاره حجت قوي دي، که یو خوک مخالفت لري، هغه دي دليل را ويپاندي کړي.
د دي تائيد په حدیث د صحيح البخاري سره کېږي.

حدثنا محمد بن حبوب، حدثنا عبد الواحد، حدثنا معمر، عن الزهرى، عن حميد بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة رضي الله عنه، قال: جاء رجل إلى رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال: هلكت. فقال: «وما ذاك؟» قال: وقعت بأهلي في رمضان. قال: «تجد رقبة؟» قال: لا. قال: «فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين؟» قال: لا. آه. فيض الباري شرح البخاري، باب: إذا وهب هبة، (٤/٥٥).

دغه ڊول د دی تائید: د ابی الليث السمرقندی په قول سره هم کیری، چې هغه یې نسبت حضرت عمر رضي الله عنه ته کپری دی، او نقل یې د امام غزالی رحمة الله عليه خخه کپری دی.

جاء في الدرر للإمام الغزالي رحمة الله عليه حدثنا عباس بن سفيان ، عن ابن علية ، عن بن عوف ، عن محمد بن عبد الله ، انه قال . قال: عمرأيها المؤمنون إجعلوا القرآن وسيلة لنجات الموتى، فتحلقوا وقولوا اللهم اغفر لهذا الميت بجزء من القرآن لحيلة الاسقاط . قال: العلامة الليبي مصنف فتوح الشام بسند قوي، اخبرنا: ابو عاصم، عن بن جريج ، عن بن شهاب، عن بن سلمى ، عن بن موسى ، قال: فعل عمر دوران القرآن بجزء منه في حلقة عشرين رجلا بعد صلوة الجنازة لإمرأة ملقبة بحبية بنت عزيز زوجة ملدب، وكذا الرجل من الانصار ما حفظنا اسمه، انتهى. وايضا: اخبرنا: سعيد، عن ايوب ، عن جميع ، عن عبد الرحمن ، بن أبي بكر ، انه فعل عمر دوران القرآن بعد صلوة الجنازة، انتهى. ففعل عمر في آخر خلافته حيلة الاسقاط بجزء من القرآن: «من مالي لا أعبد» إلى «عم يتسائلون» ولم يشتهر في خلافته، ثم اشتهر في خلافة هارون الرشيد من غير انكار دوران القرآن لحيلة الاسقاط، انتهى. تسهيل المشكوة . (١١٥-١١٦)

او په بل خای کې بیا الفاظ یو خه بدل دی، خو مقصد د تولو یو دی. یعنی: مونبر ته عباس بن سفيان وکر، هغه د ابن علية خخه، هغه د ابن عون خخه، هغه د محمد خخه، او هغه د حضرت عبد الله ابن عمر خخه، او هغه د

حضرت عمر خخه، وايي: حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل: ائ مؤمنانو! قرآن کريم د خپلو مرو د نجات ذريعه جوره کړئ، او حلقة جوره کړئ، او وواياست دا مړي د دې قرآن کريم په برکت او حرمت سره ويبني، او لاس پر لاس يې کړئ، د حضرت عمر د خلافت په اخيري ورڅو کې د قلاب د بنجې لپاره، چې لقب يې حبيبه بنت عربد وو، داسي حيله جوره سوي وه د قرآن کريم په يو جزء باندي، يعني: له «وما لي لا عبد» نيولي بيا تر «عم يتسائلون» پوري، او دا طريقه د حضرت عثمان په خلافت کې مشهوره سوه، صرف مروان عنادا خيني منکر وو، او امام ابو الليث السمرقندی فرمادي: چې دا طريقه بيا د هارون الرشيد په خلافت کې مشهوره سوه، او هيچا انکار هم ندي خيني کړي. نو د دې اصل د حضرت عمر رضي الله عنه خخه ثابت دی، که خه هم د حدیثو په مشهورو كتابونو کې د دې ذکر نسته؛ مګر د تاريخ په بعض كتابونو کې په قوي سند سره ثابته ده، لکه خنگه چې مؤرخ د فتوح الشام واقدي صاحب ويلي دي، چې مونږ ته ابو عاصم، او هغه د ابو موسى خخه روایت کوي، چې حضرت عمر رضي الله عنه د شلو کسانو په حلقة کې د جنازي د لمانځه وروسته د یوې بنجې لپاره، چې د هغې لقب حبيبه وو، او د یو انصاري لپاره، چې د هغه نوم راته ياد ندي، دغه طريقه کړي وه، او دغه رنګه په سند سره ثابته ده، چې مونږ ته حضرت سعد بیان کړي ده، له حضرت ايوب خخه، هغه له حضرت جمیع خخه، او هغه له حضرت عبد الرحمن بن ابوبکر خخه، هغه وايي: چې د قرآن د ګرځيدلو طريقه حضرت عمر رضي الله عنه ايجاد کړه، او قرآن کريم د مؤمنانو لپاره هم په ژوند کې او هم له مرګ نه وروسته شفاعت کونکي دي. نفع الموتى (۶۹).

دغه سند موئر ته دوو کسانو بيان کري دي، يو ابو الليث السمرقندی دي او بل واقدي صاحب دي. پر دغه سند يو عالم دين جرح کري ده، درايه و روایه، يعني: نقلاء و عقلا. موئر به هم ان شاء الله په عنقریب کي نقلاء او عقلا مختصر خواب و رکرو؛ خکه ددي عصر دير خلک په دغه تحقیق خطاء کيري، هغو ته به دا معلومه سی، چې دغه جرح او اعتراضات بې خایه دي.

حیرانونکې خبره ۱۵۵: چې دغه سند که بالفرض مجروح هم شي، بيا هم په دغه جرحه خو حيله اسقاط نه باطليري؛ خکه موئر مقلدين يو، زموئر دفقهاء کرامو كتابونه په دغه حيله ډک دي، او دغه عالم دين هم مقلد دي، او هم پدې اقرار کوي، چې د فقهاء کرامو كتابونه په ډک دي، د هغه باوجود د منع او د ترك پوره کوشش کوي، وايي: پدې کي مفاسد دي، خو مفاسد څيني لري کره، دا دومره ستنه د خير دروازه ولی بندوئ؟.

علامه ابن نجيم مصری په بحر الرائق کي وايي: إذا مات الرجل وعليه صلوات فائتة وأوصى بأن يعطى كفاراة صلاتة يعطى لكل صلوة نصف صاع من بر، وللوتر نصف صاع، ولصوم يوم نصف صاع وإنما يعطى من ثلث ماله، وإن لم يتراك مالا تستقرض ورثته نصف صاع ويدفع إلى المسكين ثم يتصدق المسكين على بعض ورثته ثم يتصدق ثم وثم حتى يتم لكل صلاة ما ذكرنا. البحر الرائق. (٦١٦).

يعني: که يو سپری مړ شي، او وصيت یې وکړ، چې پر ما قضائي لمونځونه او روزې سته، کفاره یې وکړي. وارث به د ده د مال له درېسمې حصې خخه

د هر لمانځه په فديه کې نيمه کاسه غنم ورکوي، او د هري روژي په فديه کې هم به نيمه کاسه غنم ورکوي، او که یې مال نه درلود، نو وارث به نيمه کاسه غنم له يو چا خخه قرض کړي، هغه به په فديه کې يوه مسکين ته ورکري، مسکين دې بيرته دوى ته په خيرات کې ورکري، دوى دې بيرته هغه مسکين ته، يا کوم بل مسکين ته په خيرات کې ورکري. تر داسي حده دې ايجاب او قبول سره وکړي، چې ترڅو لمونځونه او روژي خلاصي سی.

علامة الحصيفي رحمة الله عليه واي: «ولو مات عليه صلوة فائتة و أوصى بالكافرة يعطي لكل صلوة نصف صاع من بر» كالفطرة. «وكذا حكم الوتر» ولصوم وإنما يعطى «من ثلث ماله» ولو لم يترك مالا يستقرض وارثه نصف صاع مثلاً، ويدفعه لفقير، ثم يدفعه الفقير للوارث، ثم وثم، حتى يتم «ولو قضتها ورثته بأمره لم يجز»؛ لأنها عبادة بدنية «بخلاف الحج» رد المحتار على هامش در المختار (١/٥٤١).

علامة ابن عابدين رحمة الله عليه واي: واعلم ايضاً: أن المذكور فيما رأيته من كتب علمائنا فروعاً وأصولاً، اذا لم يوص بفدية الصوم يجوز أن يتبرع عنه وليه، والمتبادر من التقييد بالولي أنه لا يصح من مال الأجنبي، أهـ رد المحتار (١/٥٤٦).

محمد ابن عابدين رحمة الله عليه وايي: ما چې خو کتابونه زموږ د علماء عظامو ليدلي دي، که د فقهۍ كتابونه دي، او که د اصولو كتابونه دي، په تولو کې دا ذکر دي، میت که وصيت په فديې د روژي نه وکړي، او وارث تبرعاً او احساناً ورکړه، دغه فديه جائز ده.

او په بل ظای کی وايي: (قوله ويستقرض وارثه نصف صاع مثلا) أي: أو قيمة ذلك، والأقرب أن يحسب ما على الميت ويستقرض بقدرها بأن يقدر عن كل شهر أو سنة، أو يحسب مدة عمره بعد اسقاط اثنى عشرة سنة للذكر، وتسع سنين للانثى، لأنها أقل مدة بلوغهما فيجب عن كل شهر نصف غرارة قمح بالمد الدمشقي مد زماننا؛ لأن نصف الصاع أقل من ربع مد فتبلغ كفارة ست صلوات لكل يوم وليلة نحو مد وثلث ولكل شهر أربعون مدا و ذلك نصف غرارة و لك سنة شمسية ستة غرائر، فيستقرض قيمتها ويدفعها للفقير، ثم يستوهبها منه، و يتسلّمها منه، لتم الهبة، ثم يدفعها للذك الفقير او لفقير آخر، وهكذا فيسقط في كل مرة كفارة سنة، وإن استقرض أكثر من ذلك يسقط بقدرها، وبعد ذلك يعيد الدور لكافارة الصيام، ثم للاضحية، ثم للايمان لكن لا بد في كفارة الايمان من عشرة مساكين ولا يصح أن يدفع للواحد أكثر من نصف صاع في يوم للنص على العدد فيها بخلاف فدية الصلوة، فإنه يجوز اعطاء فدية صلوات واحد كما يأتي، وظاهر كلامهم أنه لو كان عليه زكوة لا تسقط عنه بدون وصية لتعليقهم لعدم وجوبها بدون وصية باشتراط النية فيها؛ لأنها عبادة فلا بد فيها من الفعل (أي من النية) حقيقة او حكما بأن يوصى باخراجها فلا يقوم الوارث مقامه في ذلك ثم رأيت في الصوم السراج التصریح بجوازه تبرع الوارث باخراجها وعليه فلا بأس بإدارة الولي للزكوة، ثم ينبغي بعد تمام ذلك كله أن يتصدق على الفقراء

بشيء من ذلك المال أو بما أوصى به الميت ان كان أوصى. مطلب: في اسقاط الصلة عن الميت، رد المحترار (١/٥٤٢).

يعني: وارت دې نيمه کاسه غنم او ياد نيمې کاسي قیمت قرض کري. بشه خبره دا ده، پرمیت چې خونه فدیې او کفارې وي، هغه دې حساب کري. مثلا: د میت ټول عمر دې شمار کري، دوولس کاله د ماشوم والي عمر دې ځینې کم کري، نهه کاله دې د نجلۍ والي عمر کم کري، ځکه په دې عمر کې دوى مکلف نه وي، نو وارت دې د یوې میاشتې په مقدار، يا د یوه شمسی کال په مقدار، او ياد ټول عمر په مقدار ما سواله عمره د ماشوم والي قرض واحلي، چې د یوې میاشتې د لمونځونو فديه، نيمه غراره، چې نيم جوال کيري؛ ځکه نيمه کاسه د مد تر خلورمي حصې کمه ده، د یوې ورځې او شپې د شپارو لمونځونو یو مد او درېيمه د مد کيري، د یوې میاشتې د لمونځونو خلویشت مدّونه کيري، او خلویشت مدّونه نيم جوال کيري، او د شمسې کال چې^{٣٥} درې سوه پنځه شپیته او^{٤١} خلورمه د ورځې او شپې کيري، احتياطا^(٣٦) درې سوه شپارشپیته ورځې حساب کري، شپار جواله کيري، دغه شپار جواله په انگريزې پخو کيلوگانو^{٣٨}^{٤٣} درې زره اته سوه درو خلوېشت کيري، او په کچه کيلوگان^{٤٣}^{٤٢} خلور زره درې سوه دوه نپوي کيلو کيري؛ ځکه کاسه په اصلې کيلو^{٣٥} درې نيمې کيلو ده، او په کچه کيلو خلور کيلو ده. سيرکال یو کيلو غنم په پنځه شپیته کالداري دي، یوه فديه په احتياطي حساب یو سل او دېرش روپې کيري، د یو کال د لمونځونو^{٤٣}^{٤٠} دوه لکه پنځه اتيا زره خلور سوه اتيا روپې کيري. او یو لک پنځه او یا زره شپار سوه اتيا افغانۍ کيري. دغه مبلغ هر خونه چې وي، د یوې ورځې وي، د یوې میاشتې وي، د یوه کال وي، کم وي، او که زيات

وي، که موسم د حج د داخلی وو، کوشش دې وکری چې کم مبلغ وي، یو فقیر ته دې په فديو کې هبه کړي، هغه دې قبول کړي، بیا دې هغه پخپله ورکړي، یا دې طلب د هې ئیني وکړي، له فقیره له تسليم کېدلو وروسته دې بيرته و دغه فقیر ته، یا بل فقیر ته ورکړي، تر داسې وخته پوري دې دغه ایجاب، او قبول وکړي، چې د قول عمر د لمونځونو فديه یې پوره سی، بیا دې د روزو فديه په دغه شان ورکړي، بیا دې د قسم کفاره ورکړي : مګر لس کسان به خامخا پوره کوي، خکه (عشرة مساکين) منصوصي دي، او د لمونځونو هر خونه فديه یوه فقیر ته هم ورکولی سی، او د فقهاء کرامو له تعليله داسې معلوميري، چې زکوة بې له وصيته وارث نسي اداء کولی؛ خکه زکوة عبادت دی، او عبادت نيت حققتا، يا حکما غواړي، مګر : د كتاب السراج د روژې په باب کې تصريح سوي ده، چې وارت زکوة هم ورکولی سی، د دغه قول مطابق د زکوة فديه دې هم ورکړي، دغه رنګه د اختری او وغیره، او په اخېر کې دې له دغه ماله یوڅه دغه فقيرانو ته په صدقه کې ورکړي . رد المحتار (١٥٤٢).

علامہ محمد امین: الشهير بابن عابدين په منحة الخالق کې وايی : (شم طریق اسقاط الصلة الذي يفعله الائمة في زماننا... ولا عبد ولا صبي ولا مجنون؛ لأن هبتهم لا تصح، ثم يحسب سن الميت فيطرح منه اثنتا عشرة سنة لمدة بلوغه ان كان الميت ذكرا، وتسع سنين ان كانت انثى؛ لأن اقل مدة بلوغ الرجل اثنتا عشرة سنة، ومدة بلوغ المرأة تسعة سنين. ثم يأخذ الوارث من مال اليتيم وجوباً إن أوصى و/or إستحباباً ان لم يوص..... أو يأخذ الاجنبي من مال نفسه تبرعاً مقدار ما ذكر. فيدور المسقط

بنفسه- وارثا كان أو غير وارث - او يؤكل غيره فيقول المسقط أو وكيله واحد من الفقراء هكذا فلان بن فلان ويذكر اسمه واسم أبيه فاتته صلوات سنة هذه فديتها من ماله نملتك ايها ويعلم أن المال المدفوع إليه صار ملكا له، ثم يقول الفقير هكذا، وانا قبلتها، وتملكتها منك، فيدفع المعطي ويسلم اليه، فيقبض المعطي، فحينئذ يصير فدية صلوة سنة كاملة مؤداة، ثم يفعل مع فقير آخر هكذا الى ان تتم العشرة، فحينئذ تصير فدية عشر سنين مؤدات في دور واحد، ثم يفعل هكذا مرة أخرى ثم وثم الى ان تتم فدية فوائته بحسب الحساب، فإذا تمت فدية فوائته من الصلوة يقول المعطي لفقير واحد من تلك العشرة هكذا فلان بن فلان ملكك سائر ما وجب عليه من ماله، ان كان الميت ذكرا، وان كان انثى يقول فلانة ملكتك جميع ما وجب عليها في مالها. ويفعل مع كل فقير كذلك، فيعترفون كلهم بالقبول ثم يهبونه المال فيأخذنه صاحبه وارثا كان او غير وارث ثم يتصدق على الفقراء العشرة ماشاء من الدراهم، ولا يجب تقسيم المال المذكور جميعا على الفقراء، وهذه حيلة شرعية). منحة الخالق على حاشية بحر الرائق (٢/١٦٠).

د دغه عبارت ترجمه هم د مخکینی عبارت په شان ده، مگر په اخیر د عبارت کې په دوو لفظونو کې نسبت د ملک و مړي ته سوی دی، دا نسبت مجازي دی، او یا سهو له قلم د ناسخ نه سوی ده. د املکك یا نملکك پر ظای ملکك او ملکتک ليکلی دی.

علامه سيد احمد الطحطاوي رحمة الله عليه وايي: قوله: ولو مات و عليه صلوات فائتة وأوصى بالکفارۃ يعطی لكل صلاة نصف صاع من بر کالفطرة و کذا حکم الوتر والصوم، و انما يعطی من ثلث ماله، ولو لم يترك مالا يستقرض وارثه نصف صاع مثلا: ويدفعه لفقیر ثم يدفعه الفقیر للوارث ثم وثم حتى يتم، آه.

قوله: نصف صاع من بر، آه. او دقیقه او سویقه او صاع تمر او شعیر، وفي الزبیب خلاف او قيمة ما ذکر وهي افضل.

وفي الدر المنتقی: انهم اذا ارادوا الاصراحت عنه بحسب عمره بغلبة الظن، ويخرج منه مدة الصبي وهو اثنا عشر في الغلام، وتسعة في الأنثی، وينخرج عنه بقدرها ان كان عندهم ما يكفي والا تدفع مرارا، انتهى. «قوله ولو لم يترك مالا» او ترك ولم يوص وتبصر عنه ولیه او اجنی جاز، ولو في کفارۃ قتل او يمين إلا العتق لما فيه من الزام الولاء على الغیر، وهو المیت. زیلعي.

والمراد بالقتل قتل الصید لا النفس؛ لأنه لا اطعام فيها، نور الأیضاح وشرحه لأبی سعود. «قوله: يستقرض وارثه» أي على سبيل التبرع لا الوجوب، والإستقراض والوارث ليسا بقيد حتى لو دفع من ماله او دفع غير الوارث صح. «قوله: للوارث» أي أو لأجنی كما في شرح نور الأیضاح لأبی سعود، فما يفعل الآن من تدویر الكفارۃ بين الحاضرين، وكل يقول للآخر وهبت هذه الدرارم لاسقاط ما على ذمة فلان من الصلوة او الصیام، ويقبله الآخر صحيح، ثم لو اخذها احدهم عند قبضها ولم

يدفعها واستقل بها يفوز بها على الظاهر، والاولى بعد تدويرها أن يتتساولوا فيها؛ لأنهم إنما حضروا ليعطوا منها فنقوسهم متتشوقة للاخذ لا سيما المساكين منهم. «قوله: ثم وثم» الواو داخلة على محفوظ كالعاطف قبلها، أي ثم الورث للفقير، والفقير للوارث، ثم الوارث للفقير. «قوله: حتى يتم» أي اخراج ما عليه الطحطاوي على الدر، قبل باب سجود السهو (٣٠٧) – (١/٣٠٨).

علامه طحطاوي رحمة الله عليه هم د در المختار په شرحه کې وايي، که پر سري لمنو خونه او روزې وغیره ما پاته وي، او وصيت وکړي، د ده د مال له ثلث خخه دي ورکړي، او که یې وصيت کړي وو؛ مګر مال یې نه درلود، يا یې وصيت هم نه وو کړي، وارت يا اجنبي تبرعا و استحسانا د د لپاره قرض هم کولی سی، کم سې کم نيمه کاسه د غنمو او له خپله ماله خخه یې هم کولائی سی، پداسي طریقه چې وارت يا اجنبي دغه فديې و فقير ته ورکړي، او فقير یې له قبلې دورو وروسته بيرته مالک ته ورکړي، او مالک یې بيرته فقير ته ورکړي، تر داسي وخته چې د ټول عمر فديه اداء سی، ماسوی^(١) دولسو کلونو د نارينه په حق کې او ما سواله^(٢) نهه کلونود زنانه په حق کې، او دا صحيح طریقه ده.

په اخير کې چې فديه خلاصه سی، دغه ماليت که یو فقير واحلي، ظاهرا خو صحيح ده؛ خو اولی دا ده، چې له دغه ماليت خخه وروسته ټولو حاضرينو ته، که غنيان وي، او که فقيران وي، یو خه شيء په صدقه کې ورکړي؛ څکه د چېلې له خلا صيدلو وروسته هر یو د اخيستلو شوق لري، او خاص یا مسكنان، آه. پردي څای په آئنده کې هم یو خه بحث کوو،

إن شاء الله.

په فتاوى هندیه کې، چې مشهوره په عالمگیری ده، علماء کرام وايي: اذا مات الرجل و عليه صلوت فائتة فأوصى بأن تعطى كفارة صلواته يعطى لكل صلوة نصف صاع من بز وللوتر نصف صاع، ولصوم يوم نصف من ثلث ماله، وإن لم يترك مالا يستقرض ورثته نصف صاع، ويدفع الى مسكين ثم يتصدق المسكين على بعض ورثته، ثم يتصدق، ثم وثم، حتى يتم لكل صلوة ما ذكرنا كذا في الخلاصة.

وفي الحجة وإن لم يوص لورثته وتبرع بعض الورثة يجوز، ويدفع عن كل صلوة نصف صاع حنطة منوين، ولو دفع جملة إلى فقير واحد جاز، بخلاف كفارة اليمين، وكفارة الظهار، وكفارة الافطار، الفتوى الهندية، (١/١٢٥).

محمد اورنگزیب عالمگیر باشا د تول هندوستان په کچه مشهور مشهور علماء عظام د مولانا نظام «رحمه الله عليه» په سرپرستی کې راټول کړل، په هغه وخت کې دوه لکه روپې وظیفه ورته مقرره کړه، د دې لپاره چې عملده او معتمد روایات له کتب مختلفه وو خخه راټول کړي، او یو معتمد کتاب د خلکو د سهولت لپاره ئیني جوړ کړي، چې هر خوک د ضرورت په وخت کې استفاده ئیني واخلي، او دا به د هر چا یقین وي، چې پدې کتاب کې ضعيف اقوال او د امام صاحب «رحمه الله عليه» د مذهب مخالف اقوال نسته. دغه علماء عظام تول زموږ په مروجہ حيله اسقاط قائل دي، والله اعلم، چې د منكرينيو لپاره کوم کتاب په فقه حنفي کې حجت دې.

علامه حسن بن علي الشرنبلالي «رحمه الله عليه» په نور الايضاح کې وايي:

«فصل: في إسقاط الصلة والصوم»

إذا مات المريض ولم يقدر على الصلة بالإيماء لا يلزمه الإيصاء بها، وإن قللت، وكذا الصوم إن أفتر فيه المسافر والمريض وما تا قبل الإقامة والصحة وعليه الوصية بما قدر عليه، وبقي بذمته فيخرج عنه وليه من ثلث ما ترك لصوم كل يوم، ولصلة كل وقت حتى الوتر نصف صاع من بر أو قيمته، وإن لم يوص وتبرع عنه وليه جاز، ولا يصح أن يصوم ولا أن يصلى عنه، وإن لم يف ما أوصى به عما عليه يدفع ذلك المقدار للفقير، فيسقط عن الميت بقدره ثم يهبه الفقير للولي ويقبضه ثم يدفعه الولي للفقير، وهكذا حتى يسقط ما كان على الميت من صلة وصيام، ويجوز إعطاء فدية صلة لواحد جملة، بخلاف كفارة اليمين، والله سبحانه وتعالى أعلم، نور الايضاح (١٠٤).

او دغه چول مذكور شیخ صاحب «رحمه الله عليه» په مراقي الفلاح کې ويلي دي، (٢٣٩).

او د ده په شان کې عبد الحفيظ اللكهنوی په تعليقات على الفوائد البهية في تراجم الحنفية کې وايي:

«وكان من أعيان الفقهاء وفضلاء عصره» حسن بن علي الشرنبلالي د خپل عصر له بهترینو فقهاء او فاضلانو خخه وو، الفوائد البهية في تراجم الحنفية (٧٤).

علامه فريد الدين عالم بن العلاء الإندربي الدهلوi الهندي
(المتوفى ٧٨٦) په التاتارخانية کې وايي:

رجل مات وعليه صلوات فأوصى ان يطعموا عنه بصلاته إتفق المشائخ
على انه يجب تنفيذ هذه الوصية من ثلث ماله، واختلفوا أنه هل يقوم
الإطعام مقام الصلة؟ آه.

وفي الفتاوي الحجة: وان لم يوص الورثة وتبرع بعض الورثة يجوز، وان
كانت الصلوات كثيرة والحنطة قليلة يعطى الورثة عشرة امناء مسكن
واحد الفداء صلوة يوم وليلة، ثم يدفع الفقير تلك العشرة الى الوارث ثم
يدفع الوارث تلك العشرة لفداء يوم وليلة، هكذا يفعل مرارا حتى
يستوعب الصلوة فيخرج الميت عن العهدة، ويدفع عن كل صلوة نصف
صاع حنطة منوين، ولو دفع جملة الى فقير واحد جاز، وفي الحجة: بخلاف
كفارة اليمين وكفارة الظهار وكفارة الافطار، الفتاوي التاتارخانية،
رشيدية (٤٥٨).

علامه فريد الدين «رحمة الله عليه» وايي: كه ميت وصيت کېرى وو په ثلث
د مال کې، وصيت يې نافذ دى، او كه يې وصيت نه وو کېرى، وارت تبرعا
فديه ورکړه، هم صحيح ده، او كه غنم کم وو، او فديې ديري وي، بيا دې
حيله اسقاط وکېرى، د ميت ذمه دې فارغه کېرى.

شيخ امام حافظ الدين محمد بن محمد شهاب: المعروف بابن البزار
الكردي الحنفي (المتوفى ٨٢٧هـ) په فتاوى البزاريه کې وايي: چې مسمى
په جامع الوجيز ده:

مات وعليه صلوات يطعم لكل صلوة حتى الوتر نصف صاع، وإن لم

يُكَن لِه مال يَسْتَقْرِض نَصْف صَاع وَيَعْطِيه الْمُسْكِين ثُمَّ يَتَصَدِّق بِهِ الْمُسْكِين عَلَى الْوَارِث ثُمَّ الْوَارِث إِلَى الْمُسْكِين ثُمَّ وَثُمَّ حَتَّى يَتَم لِكُل صَلْوة نَصْف صَاع كَمَا ذَكَرْنَا، الْفَتاوِي الْبَرازِيَّة عَلَى هَامِش الْهَنْدِيَّة، (٤/٦٩). ط - رَشِيدِيَّة.

أو دَغْه مَصْنَف أَو كِتَاب پَه شَان کَي علماء كرامو ليکلي دي: وهو كِتَاب جَامِع لِخَص فِيه زِبْدَة مَسَائِل الْفَتاوِي وَالْوَاقِعَات مِن الْكِتَاب المُخْتَلِفَة وَرَجَح مَا سَاعَدَه الدَّلِيل وَذَكَرَ الْأَئمَّة أَن عَلَيْهِ التَّعْوِيل فَرَغَ مِن تَالِيفِه عَام ثَنَقِي عَشْرَة وَثَمَانِيْمِائَة. قَيْل لَابِي سَعْدُ الْمُفْتَى لَمْ تَجْمَعِ المسَائِل الْمُهِمَّة وَلَمْ تَؤْلِفْ فِيهَا كِتَاباً، قَالَ: أَنَا أَسْتَحِي مِنْ صَاحِب الْبَرازِيَّة مَعَ وُجُودِ كِتَابِه؛ لَأَنَّه مَجْمُوعَة شَرِيفَة جَامِعَة لِلْمَهَمَّات كَمَا يَنْبَغِي، آه. كِشْف الظُّنُون الْفَتاوِي الْهَنْدِيَّة (٤/١٠).

دَاسِي جَلِيل الْقَدْر فَقِيهٌ چِي له نَن خَخَه تَقْرِيباً^{٦٩} شِپَار سُوه نُولِس كَالِه مَخْتَه تِبْر سُوي دي، دا هِم پَدَغْه حِيلِه اسْقاط قَائِل دِي؛ مَكْرِي يُو چَند منْكَرِين انْكَار كُوي، چِي هِيش يُو دَلِيل هِم نَلِي، نَه عَقْلِي او نَه نَقْلِي.

عَلَامَه محمد عَلَاء الدِّين بن ابن عَابِدِين پَه منْه الجَلِيل کَي پَه وَجَه دِي تصْنِيف کَي وايِي:

أَذْكُر فِيهَا فَوَائِد حَسَان تَقْرِيبَه العَيْنَان قدْ خَلَتْ مِنْ ذَكْرِهَا تِلْكَ الرِّسَالَة «شَفَاءُ الْعَلِيل» وَقَيْدَتْهَا هَذِه الْعَجَالَة جَلْ مَأْخُذَهَا مِنْ كَلَامِه عَلَى وَفَقِ رَأِيه وَمَرَامِه لَمْ يَفْرُد لِمَسَائِلَهَا فِيمَا أَعْلَم مَؤْلِف وَلَمْ يَسْبِق فِي احْكَامِهَا مَصْنَفَه معَ أَنَّهَا مِنْ أَهْمَ الْمَهَمَّات الْدِينِيَّة وَالْفَرَائِض الْعَيْنِيَّة حَمْلِي عَلَى جَمِيعِهَا مَا رَأَيْتُه وَسَمِعْتُه مِنْ بَعْض جَهْلَة الْأَئمَّة مِنْ الإِخْلَال بِمَا يَتَعَلَّق بِإِسْقاطِه ما

في ذمة، آه. منة الجليل لبيان اسقاط ما على الذمة من كثير و قليل، مجموع الرسائل، (٢٥٨).

علامه محمد علاء الدين شامي «رحمه الله عليه» وايي: پدغه رساله منه الجليل کې يوه داسې بنايسته او زيردسته فائدي ذكر کوم، چې د مسلمانانو سترگې په يخې سي، او هغه داسې فوائدي دي، چې په شفاء العلیل کې نه وي ذكر سوي، او پدغه تلوارجنه رساله کې مې هغه مسائلی وترلي، چې د هغو معظم ماخذ او س هم د د له کلامه «ابن عابدين» د ده درأي او مرام مطابق را اخیستل سوي دي، او دغه فوائدي او مسائلی زما د علم مطابق تر او سه پوري يو بل مؤلف په داسې تفصيلي انداز نه وي بيان کري، او نه دغه احکام يو مصنف په داسې انداز بيان کري وو، سره لدې چې په ديني ضروري مسائلو کې هغه ضروري مسائلی دي، او له مسائلو فرضيه وو عينه خخه دي، او دې مسائلو پر جمع کېدلو باندي باعث دا وو، چې له بعضی بي عقلانو امامانو مې داسې شيان او ربدل، چې حيله اسقاط لره مخل وو، يعني: په حيله اسقاط کې يې شکوك او شبهې اچولي.

او زه هم داسې شيء باعث کرم، چې په موجوده دور کې داسې ملايان سته، چې د دغه خير عظيم دروازه وترۍ، او دا کوشش کوي، چې دغه طريقه بدنامه کري، او وايي: چې اسقاط منم؛ خو مروج نه منم؛ بلکې داسې مفتني سته، په نامه د ممتاز احمد ربنتيا هم، چې په تعصب او عناد کې ممتاز دي، هغه وايي: چې مروجه جله اسقاط بدعت او گناه كبيره ده، او د کونکي امامت مکروه تحريمي ده، که يو مقتدي د امام په جواب کولو قدرت نلري، هغه مسجد دي ترك کري، او بل مسجد ته دي ولاړ شي، العياذ بالله من هذه العقيدة الفاسدة.

اول: مفتی ممتاز صاحب!

منم چې په سنده او پنجاب کې به ممتاز صاحب تا يو چند بريلوي حضرات ليدلي وي، او يا به دې اوريدلي وي، چې په هغه کې داسي اسقاط مروج دي، لکه خنگه چې ته وايي. د هغه له وجي د تولي دنيا، او بيا خاڪردار د افغانستان حيله اسقاط ته بدعت او گناه کبيره مه وايه.

راسه! وي گوره، چشم ديد فيصله وکړه، که يو فيصد د فقهاء کرامو له حيله اسقاط خخه مخالف وو، بيا ستا دعوه برحق ده، يو خو د ملازې ملايان غربيان دي په يوه پنده فتوی باندي خطاء کړو، ئکه فتوی خو د اکابرینو حضراتو ده، هغه پر خپل خای صحيح ده، ئکه هغه خو د سنده او پنجاب د يو چند کسانو پر مروج اسقاط ليکله سوي وه ، او تا د بلوجستان او افغانستان پر اسقاط ورولګوله .

دوم: مفتی ممتاز صاحب!

که له تاسره حقيقي د مسلمانانو غم وي او له گناه کبيري یې خلاصه وي، او دونه غت سفر پسي کوي ، چې له سنده خخه بلوجستان ته رائي، او دلته دا کوشش کوي، چې حيله اسقاط بند سی، خلک به له بدعت ، او گناه کبيري خخه خلاص سی، يو چند قدم مخته ولاړ سه، د مسلمانانو له حاله خان خبر کړه: د ^(۵۱) مملکتونو کفار راغلي دي، خلک یې په کفر اخته کړو، اسلامي نظام یې ړنګ کړ، مدارسي یې ختمي کړي، مساجد یې ونړول ، عالمان او طالبان یې بنديان ، او شهیدان کړو، د مسلمانانو عزت یې پايمال کړ ، قرآن کريم یې په مرميyo سورى سورى کړ ، دغه دفاع پر تا هم فرض عين ده، د دغه کفري نظام د ختمېلولپاره او د دغه ظلم او ستم د دفع کېدلولپاره هم يو کوشش وکړه، يو تحريک شروع کړه.

او يو خه پخپل گربوان ته سرتیت کړه ، ستا خاوره د مسلمانانو پر خلاف د کفارو په خدمت کې استعمالېري ، ستا فوخيان د کفارو د خوشحالی

لپاره قربانی کیري ، ستا زندانونه د مسلمانانو د غازيانو لپاره تياريري ، ستا په پارلمان کې کفري او انگريزي قانون چليري ، پر تا صدارت او آمريت کله بنخه او کله يې شيعه کوي ، او تا دغه قانون هم منلى دي ، او هم يې اسلامي بولې نعوذ بالله .

دغه خپل خان او مسلمانان له دي گناه ، او کفر خخه خلاص کره ، د دغه شيء لپاره هم يو د ملazıي د ملایانو په شان يو جماعت جور کره ، يو تحريک شروع کره ، چې دغه مسلمانان له گناه کيرې خخه نه ، بلکې له کفر اون کفري عقيدي وسائل سي .

او يو خپل نظام او دستور ته وګوره ، په ملک کې رشوت بند کړه ، شراب خاني او فحاش خاني وټره ، سود ختم کړه ، له سیکولرانو ، بريلويانو ، سلفيانو ، او شيعه گانو سره اتحاد ، او اتفاق ختم کړه .

د حکومت د حصول لپاره مو هره نارواه خپل خانته د حکمت په نام رواه کړي ده ، د غربې ديموکراسۍ دروازه بنده کړه ، پخپل ګوند کې د شريعت مخالف کس ته ئاي مه ورکوه ، د نر او بنځي په منځ کې فرق وکړه ، که دغه کارونه کولاي نسي ، کم از کم يو تحريک خو شروع کړه ، او که يې جائز بولې بيا خو خبره نوره هم خرابه سوه ، نعوذ بالله من ذلک .

درېبیم : مفتی ممتاز صاحب !

که هر حيله ګر ملا د دغو الفاظو مستحق سی ، لکه ته چې وايي : مثلا بدعتي دی ، مرتكب د گناه کيرې دی ، فاسق دی ، امامت يې مکروه تحريمي دی ، او داسي نور

نو د هندوستان ، پاکستان او افغانستان ټولي مدارسي خو په حيله چليري ، بيا خوبه دغه عالمان ، مهتممان او ناظمان ټول بدعتيان ، او فاسقان سی ، د مسجد د جورې دلو لپاره به هم حيله بنده وي ، او د مدرسي د چلې دلو لپاره به هم حيله بنده وي ، او که يې نکړي بنده بيا خو ستا په فتوی بدعتيان او

فاسقان دي ، نعوذ بالله من هذه الاقوال.

او فقهاء كرام وايي: وكذلك في جميع ابواب البر التي لا يقع بها التمليلك ،
كعماره المساجد ، وبناء القنطر ، والرباطات لا يجوز صرف الزكوة الى
هذه الوجوه ، والحيلة له أن يتصدق بمقدار زكوتة على فقير ثم يأمره بعد
ذلك بالصرف إلى هذه الوجوه، فيكون للمتصدق ثواب الصدقة ولذلك
الفقير ثواب بناء المسجد والقنطرة، الفتاوي الهندية - كتاب الحيل
(٦/٣٩٦).

ممتاز صاحب!

پر دغه فقير دا گمان مه کوه، چې دغه روپې دي والله که د زړه له اخلاقه
مسجد ته ورکړي وي؛ ځکه زه تا پېژنم، چې تراوسه دي سل روپې چاته
ندی ورکړي، او س خنګه سخی د زمانې سوئ، چې لس لکه روپې و
مسجد ته ورکوئ، او دونه مسکین هم یئ، چې مستحق د زکوة یئ؛ ځکه
دغه ورکونکي یې داسي چاته ورکوي، چې هغه یې پر مسجد ولګوي، نو
فقير دغه فرصت له لاسه نه ورکوي. فقير وايي: که دغه وعده نه وکړم، بيا
خو یې په بل چا قبض کوي، نو دغه ثواب له لاسه مه ورکوه. د حيله اسقاط
والا هم داسي ده، دغه د خان لپاره فرصت بولي، که فقير دغه او تبرع او
تصدق نه کوي، نو وارث د ميت هم له ده سره دغه تبرع نه کوي.

څلورم: مفتی ممتاز صاحب!

علماء کرام خو وارث الانبياء دي، انبیاء کرامو د امتیانو اصلاح کوله، امتیان
ېې د شریعت مطابق جوړول، د امتیانو د نیت او اعمالو اصلاح یې کوله،
لكه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» چې ویلي دي، «صلوا کما رأیتموني
أصلی». داسي لمونځونه کوي، لکه زه چې یې کوم. او بل خای یو صحابي
مبارک د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» مخ ته لمونځ وکړ، په لمانځه

کې يو خە خلل وو، رسول الله ورته وویل، ولارسە، لمونخ وکرە، تا لمونخ ندى كىرى.

رسول الله صلى الله عليه وسلم داسپى ندى ورته ويلى، چې لمونخونه مه كوي، ستاسو پە لمونخونو کې خلل دى، العياذ بالله؛ بلکى ورته وايى: چې داسپى وکرى، لكه تاسى چې زە ليدلى يم، او لمونخ كوم. يعنى: زما پە طرز او طريقه يې وکرى.

ممتاز صاحب! تە هم خلک پوه كرە، او ورته ووايى، چې پداسپى طريقه اسقاط كوى، لكه زە چې كوم، زما پە طرز او طريقه يې كوي؛ ئىكە زە يې د فقهي او مذهب موافق كوم.

داسپى مه ورته وايى، چې مه يې كوى، ستاسى پە حيلە اسقاط كې خلل او مفاسد دى؛ ئىكە بىا خۇ د دې فتوى نوبت رايى، چې امت تە ووايو، ستاسى پە لمونخونو کې خلل او نقصان دى، لمونخونه پريرىدى. دغە ۋول حج پە صحيح طريقه نە ادا كوى، حج پريرىدى، دغە ۋول جەداد، روزە، زکوة او صدقات، نعوذ بالله من ذلك.

ممتاز صاحب!

علماء كرام وارثان او آمران دى، دامت پە هر عمل كې چې فساد او خلل و وينى، هغە نقصان او فساد بە ختموي، عمل بە نە بندوي، كە وارت خىل مسئولىت اداء كولاي، پە امت كې بە ولى د شريعت خلاف شيان مروج كيدل؟.

پنځم: مفتىي ممتاز صاحب!

زما پە فكر تە د مطلق حيلە اسقاط منكر يئى، خالى دې پە مروج پسى لاس ن يولى دى؛ ئىكە تە او انصاف پە ژوند كې دې پە خۇ مېريو «ميت» پسى حيلە اسقاط كرى دى.

فقهاء كرام وايى:

که خه هم میت لمونج گزار وي، او وصیت بې هم نوي کری، او وارث روپی هم نلري، له بل کس خخه دې قرض واخلي، تبرعا دې د میت د لمونخونو فدیه په حیله اسقاط اداء کری، او پدغۇ عباراتو قول احناف متفق دی، که بىپلويان حضرات دی، که دیوبندیان حضرات دی، که سیفیان حضرات دی، او که مطلق افغانان حضرات دی.

په چېلنچ درته وايم!

يو منکر پکې راپیدا کړه، او که دې نوي کری، نو ته د مذهب د ټولو علماء کرامو خلاف يئ، پر دغه میت غریب دې نه خپله تبرع لوريږي او نه د بل تبرع ورته غواړئ، پر دغه میت که بلکل فدیه نه وي، دغه ایجاب او قبول تصدق دی، تصدق خنګه منکر يا مباح بولئ؟

هکذا ینبغی ان یفعل، وان کان الشخص محافظا على صلواته احتیاطا خشية ان یکون وقع خلل، ولم یشعر به، مجموع الرسائل – ابن عابدين (٢١٢). و حاشية الطحطاوي على الدر (٣٠٧).

فان كفت عنها عند الله تعالى فيها، وإلا فله ثواب الصدقة، نور الأنوار (٣٩).

بلا تاخیر خپل مقصid ته را گرځم، د ممتاز صاحب په حق کې مو اوس هم خبره او برده کړه، ممتاز صاحب پوه سو، او فتوپی بې پوه سوه، ممتاز صاحب پدغه فتوی کې ممتاز دی؛ هو کي! خو بل ملګری په مذهب کې نلري.

حیله اسقاط پر دوه قسمه ٥٥: يو حیله اسقاط من حيث الکم والذات ده، او بل حیله اسقاط من حيث الكيف والوصف ده.

په حیله اسقاط من حيث الذات کې قول علماء احناف پر جواز باندي متفق

دي، که سابقه احناف وي، لکه خنگه چې د هغود یو خو کتابونو ذکر مخته وسو. مثلا: فتاوى سمرقندیه، فتاوى بزاریه، فتاوى هندیه، در المختار، رد المختار، بحر الرائق، منحة الخالق، الطحطاوي على الدر المختار، نور الايضاخ، مراقي الفلاح، طحطاوي على مراقي الفلاح، مجموع الرسائل لابن عابدين، وغيرهم.

او که جدید احناف وي، هغه که بريلوي حضرات وي، او که ديوبندي حضرات وي، د هغو کتابونه لکه، فتاوى رضویه، بهار شريعت، فتاوى بحر العلوم، فتاوى دار العلوم ديوبند، فتاوى دار العلوم زکریا، فتاوى حقانیه، فتاوى فریدیه، احسن الفتاوی، آپ کے مسائل اور ان کا حل، فتاوى قاسمیه، خیر الفتاوی، فتاوى محمودیه، امداد الفتاوی، وغيرهم.

دغه ټول علماء کرام د حيله اسقاط پر جواز من حيث الذات قائل دي، يو هم نه منکر دي او نه منکر کېدلی سي.

د حيلي اسقاط من حيث الكيف والوصف یو خو ديوبندي علماء کرام منکر دي، د دغه انکار دوي وجي دي.

اوله وجه داده:

دغه علماء کرام وايي: چې په حيله اسقاط کې د شرائطو مراعت کول نه ترسره کيري، لهذا دغه مروجه حيله اسقاط ناجائز دي، او دا نزاع لفظي ده؛ څکه یو عالم هم داسي نه وايي، هغه که بريلوي وي، که سيفي وي او که افغانی وي، چې په اسقاط کې دي مراعت نه کول کيري، او د هغه باوجود دغه حيله اسقاط مسنون او مستحب عمل دي، کلا و حاشا؛ بلکې ټول پدې متفق دي، چې حيله اسقاط له شرائطو سره مستحب او بنه کار دي، او بي له شرائطو منمنع او ناجائز دي، صرف پدې کې فرق سره لري، چې دغه بعض ديوبندي علماء د دغو مفاسدو په وجه دغه عمل بندوي، باقي نور ديوبنديان، بريلويان، سيفيان او عام افغانان عمل نه بندوي، بلکې اصلاح

بی کوی.

الحمد لله زمونبر په حيله اسقاط کي يو د فقهی مخالف شيء هم نسته، لهذا زمونبر د حيله اسقاط منکر په يوه مسلک کي هم نسته.

دوهمه وجه د انکار دا ده: چې په هندوستان او پاکستان کي دوي ډلي د امام صاحب رحمة الله عليه په مذهب کي ډير تعصب او عناد سره کوی. د دغه ډلو د اکابرینو حضراتو په منځ کي په يو خو مسائلو کي اختلاف جو په سو، په هغه اختلاف کي بی د تعصب او عناد نه کار واخپست، تر داسي حده، چې پر يوه او بل بی د کفر فتواوي سره ولگولي، چې هر طرف تجاوز او تپري کړي وي، الله جل جلاله دي عفوه ورته وکړي. بالاخره بی يو خو اعتقادی مسائلی سره بنکاره کړي، او يو خو بی عملی سري بنکاره کړي، او هر طرف پر خپل نظر او رأيي ټينګ ودرېد.

اعتقادي مسائلی: لکه مسئله د نورانیت او بشریت، علم غیب، حاضر او ناظر، او مختار کل، چې او س هم د انصاف نه کار واخلي، نزاع لفظی ده. عملی مسائلی: لکه عمامه، حيله اسقاط، دعا بعد السنن، دعا بعد صلاة الجنائزه، وضع الابهامين على العينين عند ذكر أشهد أن محمد رسول الله في الآذان، او ميلاد نبوی صلی الله عليه وسلم، او الصلوة والسلام عليك يارسول الله تر اذان لمخه ويل، او تقبيل اليدين والرجلين، او نذر لارواح الاولياء والاموات، وغيرهم.

دغه اعمال بريلوي حضراتو کول، او ديوښتي حضراتو به ورته ويل، چې دا خو ناجائز دي؛ مګر دونه په اهتمام باندي کول، لکه تاسي چې کوی، لازم ندي؛ حکمه التزام د مالايلزم دی، او پدغه مسائلو کي هم، که له انصاف نه کار واخیستل شي، د دوى مينځ کي نزاع لفظی ده.

په موجوده دور کي د هر طرف متبعين پدغه مسائلو کلک سره ولاړ دي، يو طرف دونه شدت کوي، چې وجوب ته بی رسوي، او بل طرف دونه

سستي او لاپرواھي پکي کوي، چې بدعت او ناروا ته یې رسوی. تقریباً اکثر یې تحقیق نه کوي، د خپلو اکابرینو په فتوی یې دونه اعتماد حاصل دی، چې هر یو خپل نسبت ته د مذهب په نظر گوري. د دغه اکابرینو مقلدین جور سوی دي، لهذا بریلوي حضرات اسقاط کوي، او په دیوبندی حضراتو کې یو خپله متعصب کسان د دغه عمل د بندیدلو کوشش کوي، نه تول دیوبندی علماء کرام.

علماء کرامو ته یو شکایت او گیله ذکر کوم: له هغه وروسته زمونږ په علاقو کې د حیله اسقاط مروج کیفیت او طریقه ذکر کوم.
له بعض علماء کرامو دا شکایت لرم، چې د اسلام تر دفاع او د مذهب تر دفاع د اشخاصو دفاع ته ترجیح ورکوي.

مونږ مسلمانان یو، په مسلمانانو کې د امام ابو حنیفه رحمة الله عليه مقلدین یو. مونږ یو خپله موده وړاندې نه بریلويان او نه دیوبندیان وو، دواړه جماعتنه یو حنفي جماعت وو، کوم وخت چې شخصي فتواګانی او افتراګانی وسوې، یو پر بل د کفر فتواوي ولګیدلې، د هر یوه شاګردانو او ملګرو په شخصي دفاع او شخصي اعتراضاتو لاس پوري کړ، مثلا: د بریلويانو اعلىٰ حضرت پر مولانا محمد قاسم نانوتوی، او پر مولانا اشرف علی تهانوي «رحمة الله عليهما» د کفر فتوی ولګوله، د دوى شاګردانو هم د دفاع متی راونځښتې، او پر احمد رضاخان یې د کفر فتوی ولګوله، بیا د هغه په جانب کې داسي وسو، چې تر او سه دغه د کفر فتواوي العیاذ بالله یو او پر بل باندې لګیري.

حال دادی، چې یو خوک پر چا د کفر فتوی ولګوي، که هغه کافر و؛ خو صحیح ده، او که نه و کافر، ويونکی پري کافر کيري، او که دې له سره فتوی ونه لګوله، په ورڅ د محشر خو دا پوبنتنه نه در خخه کيري، چې تا پر فلانی شخص ولئ د کفر فتوی نه وه لګولئ.

باید چې داسې ونه کړو، چې په شخصي دفاع کې خپل ځانونه کافران کړو،
العياذ بالله.

که احمد رضاخان اشرف علي تهانوي «رحمة الله عليهمما» په یوه وینا
باندي کافر بولي، که په هغه وینا باندي سړۍ ربنتيا کافر کيري، او اشرف
علي تهانوي هم کري وي، د اشرف علي تهانوي کار خراب سو.
او که هغه وینا د کفر نه وي، او يا اشرف علي تهانوي کفر نوي کري، نو
د احمد رضاخان کار خراب سو، دغه له هغه بله جانبه. نو ما او تا ته خه
ضرورت دی، چې ورگړکېرو؟

او که له ما او تا پوبنتنه وسي، چې فلان کس په فلانی قول يا عمل کافر
دئ، او که نه؟

مونږ باید هغه قول او عمل پر شريعت عرض کړو، که په هغه انسان کافر
کиде، نو به خواب ورکړو، چې پدغه قول يا عمل کافر کيري، داسې باید
ونه وايو، چې فلانی کافر دی. خه معلومه ده، چې هغه دغه قول يا عمل
کړي دی، او که نه.

او که نه کافر کيدو، بیا به خواب ورکړو، چې پدغه قول يا عمل انسان نه
کافر کيري.

شخصي دفاع سړۍ له هغه چا کوي، چې د کوم شخص مقلد وي، مونږ د
امام ابو حنيفه رحمة الله عليه په مسائلو اجتهاديه وو کې مقلدين يو. يعني:
په مسائلو غير منصوصيه وو کې، او په منصوصه متعارضه وو کې او غير
متعارضه محتمله وو کې، او يا غير محتمله وو کې، لیکن حکم معلوم نه
وي.

مونږ نه د دیوبند او نه د بريل مقلدين يو؛ ظکه دا د دوو څایونو او تعليمي
ادارو نوم دی، لکه خنګه چې، قاري محمد طيب رحمة الله عليه ويلی دی،

«چې دیوبند نه زموږ مذهب دی او نه زموږ مسلک دی، صرف پر مونږ تپل سوی دی، مونږ اهل السنة والجماعة یو؛ خو خلک مو دیوبندیان بولی».

او که بالفرض شخصی دفاع کړو، باید چې دونه دفاع یې وکړو، چې معتبرض ته ووايو، چې ستا خبره الزام ده، افتراء ده، حقیقت نلري. او که یې حقیقت درلود، باید تسليم یې کړو؛ ئکه رسول الله صلی الله علیه وسلم وايی: «دیر محبت د شیء انسان هم کون کوي، او هم یې ړوند کوي، بیا نه حق ویني او نه د هغه شیء عیب ویني، لکه خنګه چې مفتی نديم صاحب یوڅه وخت مخکې خپلو شاګردانو ته ویلي: «که د دیوبند او د احنافو د مذهب تکر سره راغي، تاسي به ترجیح دیوبند ته ورکوي، که خه هم مونږ احناف یو، او دغه ډول که د دیوبند او ماتریديت تکر سره راغي، تاسي به ترجیح دیوبند ته ورکوي».

او دا تقليد دی، بالاخره داسي حد ته دا سلسله ورسيده، چې دیر داسي اعمال دي، چې بريلويان یې کوي، او د دي عصر دیوبندي حضرات د هغه اعمالو د منع کوشش کوي؛ ئکه د بريلويانو خاصه ده، چې تحقیق نه کوي، چې دغه اعمال زموږ د مذهب سره موافق دي، او که مخالف دي.

دیر داسي اعمال دي، چې بريلويان یې د دیوبندیانو له وجې د منع کوشش کوي، او دا تحقیق نه کوي، چې دغه اعمال د مذهب مطابق دي، او که مخالف دي.

لهذا التماس کوم، باید چې د مذهب مقلدین سو، د هر شخص، د هر مشر، او د هر رهبر مقلدین جوړ نسو؛ ئکه ډير رهبران دې پدې ملک کې، عالمان هم دي، مفتیان هم دي، شیخان هم دي، په جمهوري او ډيموکراسۍ نظام کې ناست دي، او ملت سره وعدې کوي، چې پدغه

جمهوري نظام کي اسلامي نظام درته راولو، بس خالي يوخه فرصت راکپري.

دا داسي مثال لري، لكه يو خوک چې ووايي، چې زه له دي مردارې چرى او يا مردار خاھ خخه د پاکو خورو او بيو پيپ درته راولم. او يا لدې «ادب دي وي» سپي او خري خخه د غوا کار درته اخلم، چې هم به يې غونبه پاکه وي، او هم به يې شيدې پاکې وي، او هم به چيري وي، بس، خالي موقع راکپري. اين خيال است، و محال است، و جنون است. پدغه وينا يې چيرو عوامو او خواصو ته قناعت ورکپري دي، او هغه دغه ړوند تقلید قبول کپري دي، بغیر د کوم دليل نه يې دغه خبره منلي ده، افسوس صد افسوس. عوام که دوکه سې، عالمه ته خنګه دوکه کپري!

دا خو يوه شرعی مسئله ده. هغه به خنګه عالم وي، چې پدغه منصوصي مسئله هم نه پوهيري، الله جل جلاله دي مونږ او تاسي تولو ته د اسلامي نظام تر سايه لاندي ژوند را نصيب کپري، جمهوري نظام غربی او کفري نظام دي، د اسلامي نظام توقع ځيني کول جهل او نا پوهې ده.

د ميت لپاره پينځه احوال دي:

لومړۍ: هغه ميت دي، چې تر شا يې مال نسي پاته، وصيت يې کپري وي، او که يې نوي کپري، د وارت لپاره مستحب دا دي، چې د ده د قول عمر د لموڅونو وغیره فديه ورکپري، او که يې په توان او قدرت کې نه وي، حيله اسقاط دي وکپري، او که د وارت بلکل مال نه وي، و دغې حيلې ته دي قرض وکپري، او يا دې اجنبي دغه تبع وکپري.

دوييم: هغه ميت دي، چې تر شا يې مال پاته وي؛ خو وصيت يې نوي کپري، د دغه حکم هم داسي دي، لكه د اول قسم، يعني: په وارت يې فديه

واجب نده؛ خو مستحب داده، چې وریې کړي، یا دې حيله اسقاط وکړي، یا دې دغه تبع اجنبي شخص وکړي.

درېبیم: هغه میت دی، چې تر شاې مال پاته وي، او وصیت یې هم کړي وي؛ خو وصیت یې تر ثلث د مال کم کړي وي، او هغه کم مال د ده د روژو او لمونځونو وغيره ما فديه نه په اداء کیده، د دغه حکم هم د اول په خير دی، حيله اسقاط دې وکړي.

څلورم: هغه میت دی، چې هم یې مال پاته وي، او هم یې وصیت په ثلث د مال کړي وي، خو دغه ثلث د مال د فديو کفایت نه کوي، پدغه دواړو صورتونو کې هغه د وصیت مال په فديو کې ورکول پر وارث باندي واجب دی، د باقي لمونځونو او وغيره لپاره دې وارث یا اجنبي حيله اسقاط وکړي، که یې حقیقتا اداء په قدرت کې نه وه.

پینځم: هغه میت دی، چې هم یې مال پاته وي، او هم یې وصیت کړي وي، او هم یې په ثلث مال کې کړي وي، او هم دغه ثلث د ده د هغو فديو کفایت کوي، مثلا: ويلي وي، چې پر ما پنځوس لمونځونه پاته دي، او شل روژې پاته دي، او د ده په ثلث د مال سره د سلو لمونځونو او روژو فديه اداء کېده، پر وارث باندي د دغه سلو لمونځونو او روژو فديه ورکول واجب ده، حيله اسقاط به نه پکې کوي ، مګر د هغه باقي لمونځونو او روژو فديه خو احتیاطا ورکول کېږي، که خه هم ده اداء کړې وي ، د هغو لپاره بیا حيله اسقاط مستحب ده، او که دغه ثلث مال د ټول عمر د لمونځونو، او روژو وغيره لپاره کفایت کاوه ، په دغه صورت کې فديه ورکول پر وارث باندي واجب ده . حيله اسقاط کول ناروا ده.

هكذا ينبغي ان يفعل وان كان الشخص محافظا على صلواته احتياطا خشية ان يكون وقع خلل ولم يشعر به مجموع الرسائل (٢١٦).

وان لم يوصي وتبصر عنه وليه او اجني جاز ان شاء الله وان لم يكف ما اوصى به الميت عما عليه ، او لم يكف ثلث ماله ، او لم يوصي بشيء واراد احد التبرع بقليل لا يكفي فحليته لا براء ذمة الميت عن جميع ما عليه ان يدفع ذلك المقدار اليسير بعد تقديره لشيء من صيام او صلوة او نحوه ويعطيه للفقير بقصد اسقاط ما يريد عن الميت فيسقط عن الميت بقدرها ثم بعد قبضه يهبه الفقير للولي ، او للاجنبي ويقبضه لللتتم الاهبة وتملك ثم يدفعه الموهوب له للفقير بجهة الاسقاط متبرعا به عن الميت فيسقط عن الميت بقدرها ايضا ، ثم يهبه الفقير للولي ، او للاجنبي ويقبضه ثم يدفعه الولي للفقير متبرعا عن الميت وهكذا يفعل مرارا ، حتى يسقط ما كان بظنه على الميت من صلوة وصيام ونحوهما ما ذكرناه من الواجبات وهذا هو المخلص في ذلك انشاء الله بمنه وكرمه ، مراقي الفلاح مع الطحطاوي - بحث اسقاط الصلوة والصوم (٢٣٩).

وفي الدر المنقى انهم اذا ارادوا الارخاج عنه يحسب عمره بغلبة الظن وينخرج منه مدة الصبا وهي اثنا عشر في الغلام وتسعة في الانف وينخرج عنه بقدرها اذا كان عندهم ما يكفي والا تدفع مرارا، آه. وذلك لاحتمال نقصان صلوته بترك ركن او شرط ، فان الكثير من الناس لا يحسن اداءها الطحطاوي على الدر (١٣٠٧).

د حيله اسقاط کيغيت:

زمور د علاقو يعني د بلوچستان او افغانستان جنوبي او مغربي ولايتونه تر کوم حده چې زه علم په لرم، د حيله اسقاط مروج کيفيت او طريقه داسي ده، کوم وخت چې يو خوک مه سی، نو وارثان او قريبان یې پخېل کلي کې هم اعلان وکري، او نورو خاينونه هم اطلاع ورکړل سی، چې عبد الله مثلا په حق رسيدلى دی، پر لس بجي یې مثلا د جنازي لمونځ ادا کيري، او زمور د علاقو عادت داسي دی، چې د جنازي لمونځ له قبرستان سره يو خاي د قبرستان و طرفته کوي، او سه د کلي يو خه خوانان د قبر جو پېدلواهه له ولاپسي، يو خه کسان په تکفين او غسل اخته سی او يو خه کسان دلته په کلي کې د جنازي پېلواهه له انتظار وي، او يو خه کمزوري او سپينزيري وختي کوشش کوي، چې قبرستان ته خان ورسوي؛ خکه خو د جنازي لمونځ له قبرستان سره اداء کيري، او شاوخوا احباب او قريبان او عام مسلمانان چې راهي، هغه هم هلتله په قبرستان کې انتظار کيري، ونهه بجو او یا ننهه نيمو بجو ته ميت قبرستان ته راوري، په قبرستان کې بو طرف ته د قبر کار شروع وي او بل طرف ته ډير خلک راغلي وي، د جنازي په انتظار وي.

يو عالم ولاپسي، اعلان وکري چې عبد الله په حق رسيدلى دی، دا زمور او ستاسي يو مسلمان ورور دي، دا پر مور حق لري، باید هر قسم تعاون ورسره وکرو، او په بشه اخلاص سره دا تعاون وکرو، او عبد الله خو الحمد لله مسلمان وو، لمونخونه یې کول، روزې یې نيولي، او نور فرضيات او واجبات یې اداء کول، خو بيا هم انسان دي، ده پر ذمه به لمونخونه يا روزې وغيره پاته وي، يا به یې اداء کري وي، او يا به یې په يو عذر قضاء کري وي، بيا به یې نه وي راگرزولي، او يا به یې اداء کري هم وي، مگر د هغه با وجود ده ذمه به نوي فارغه سوي، يو رکن به ځيني پاته سوي

وی، او یا به یو شرط چینی پاته سوی وی، او یا به یو بل نقص او خلل ور رسپدلی وی.

نن یې دی له اداء خخه عاجز دی ، مور او تاسی باید تعاون ورسره وکرو، هغه کسان چې مستحق د صدقه الفطر او زکوه دی، هغه کښيني، د الله لپاره د ده د لمونځونو او روزو وغيره فديه قبلوئ، او بيرته یې د ده وارت ته ور وښئ ، که خوک دغه وعده نه کوي ، هغه په دائره کې مه کښيني. او په غنيانو نه وختي، هلکان او ليونيان په دائره کې مه پريوردي، او دغه اعلان اوس په اکثرو ځایونو کې نه کيري : ځکه په سلهاوو کلونه د دغې طریقې سوی دي ، اوس د خلکو یو قسم عرف پر دې راغلی دی، چې یو وار کښيني، بیا یې له ورکولو نه انکار محال دی، د خان لپاره یې عار او پیغور بولی، بې ننگې او بې غیرتي یې بولی، چې د میت د تعاون په خای کې انکاري سی، د سلهاوو کلونو د اجماع مخالفت یې بولی، د وعدې خلاف فرضي یې بولی. خلک ګول دائره جوړه کړي، په ګول دائره کې حکمت داوي، چې یو قسم سهولت وي ګرزونکي ته؛ ځکه ګرزونکي د عالم خخه روان سی، د خلکو په ختمېدلو سره بيرته عالم ته را ورسيري، په دغه دائره کې علماء غالبا یوه اړخ ته کښيني، د مسجد امام وارت را وغواړي، او پدغه ناستو علماء کرامو کې چې یو جيد عالم وي، او یا سپینږيری عالم وي، د سپینږيتوب لحاظ یې وکړي.

هغه ته و وايي، چې دغه د حيله اسقاط کار ته وکړه، هغه له وارت نه پوښته وکړي، چې عبد الله وصيت کړي وو، او که نه؟ چې پر ما لمونځونه يا روژې پاته دي؟

که یې وصيت کړي و، بیا عالم صاحب ورته ووايي، عبدالله په خپل مال کې وصيت کړي دی، وارت څواب ورکړي، چې، یا، مال نلري، او یا یې لري، خو په خپل مال کې وصيت ندی کړي، او یا یې په خپل مال کې

وصیت کری دی. که یې په خپل مال کې وصیت کری و، ورته ووایی، چې د دونه لمونخونو، خومره چې عبدالله یاد کری دی، مثلا: دونه روپی کیری، دا مسکینانو ته ورکره، او یا یې په کلې کې بنخوته ورکره.
او که یې خپل مال نه درلود، بیا وارث ته ووایی، چې ته د خپل ځان څخه دونه روپی په فدیه کې ورکره، او که یې وصیت نه و کری؛ خو خبره خلاصه ده.

بیا عالم صاحب وارث ته ووایی، چې عبدالله مرحوم د خونه عمر دی، که وارث ته معلوم و، خو فبها والنعمة، او که نه و معلوم، بیا په دغه ناسته دائره کې سپینزیررو ته ووایی، هغه یې یقینی ور وبنه یې، او یا یې په اتكل ور وبنه یې، مثلا: د شپیتو کلونو دی.

بیا عالم ورته ووایی، چې مبلغ خونه دی، یعنی: پدغه دسمال کې خور روپی دی. نه قرآن کریم ور سره بردي، او غنم وغيره. هغه یې مقدار ور وبنه یې، که هغه یو دیرش یا خلوېښت زره وي، خو صحیح دی.

او که دیری زیاتي وي، مثلا: په لکونو وي، بیا ورته ووایی، چې کمې یې کړه. او که ډیرې کمې وي، مثلا: لس یا پنځلس زره وي، بیا ورته ووایی، چې یو په نورې را واخله، که یې نه درلودلې، او یا نه وي ورسه، بیا ورته ووایی، چې د یو چا څخه قرض را واخله، په خواست او امانت یې مه را واخله. بیا عالم صاحب د عبدالله د عمر څخه دوولس کاله عمر کم کری، د اټه خلوېښت کلونو عمر ته حساب ولګوي، چې خونه لمونخونه کیري.
اول: د یو کال لمونخونه حساب کری، کال^{۱۹۶} درې سوه شپار شپیته ورځې دی په شمسی حساب باندی، او په یوه ورخ کې شپار لمونخونه دی له وترو سره،^{۱۹۷} دوه زره یو سل و شپار نبوی لمونخونه جوړېږي، بیا روپو ته حساب وکړي، چې خو روپی دی، مثلا: ... پینځوس زره روپی دی.

او فدیه د غنمو له حسابه نېمه کاسه ده، او نېمه کاسه احتیاطا په انګرېزی

کیلوگانو سره دوه کبلو ده، کیلو ته فرض کړه په پینځوس روښي ده، یوه فديه په سل روښي سوه، پینځوس زره روښي پنځه سوه فديي سوي، دغه پینځوس زره روښي چې په دائړه کې خلورو مسکينانو ته ورکري، تقریبا د یوه کال د لمونځونو فديه په اداء کېږي.

اوسم نو که وارت په خپله په پوهېډو، مثلا: ملا، طالب او یا دغسي خبردار شخص وي، خو فبها والنعمه، که وارت نه پري پوهېډو، بیا عالم په دائړه کې یو باخبره شخص را ولار کړي، او وارت ته ووايی، چې دغه کس د څان لپاره پدغه ورکړه کې وکيل کړه، ورته ووايی، چې په هره ورکړه کې څمما وکيل يئ، او په را اخیستلو کې زما رسول يئ، یعنی: زما لپاره یې څیني را اخله، دا د علماء کرامو په مینځ کې اتفاقی صورت دی.

او که یې په ورکولو کې هم خپل وکيل کړ او په اخیستلو کې هم وکيل کړ، بیا د هغو علماء کرامو په قول جائز دی، چې تبع د اجنبي په فديه کې جائز بولي. او د هغو علماء کرامو په قول ناجائز دی، چې تبع د اجنبي په فديه کې ناجائز بولي.

بیا عالم صاحب دغه وکيل ته ووايی: چې دغه مبلغ په فديه کې د قضائي لمونځونو که بالفرض والتقدير پر ذمه د دغه ميت پاته وي، او دی یې نن له اداء خڅه عاجز دی، و دغه مسکينانو ته وکالة ورکوه، پام چې کوچني، لپونی یا یې معتو ته ورنکړئ، او په اخذ کې تلوار مه کوه، کوم وخت چې یې فقير قبض کړي، او تا ته یې په خپل اختيار ونيسي، بیا یې را اخله. د موکل لپاره دواړ مسکین ته ووايی، دغه مبلغ د دې حاضر ميت د قضائي لمونځونو په فديه کې ما تا ته درکړي دی، مسکين ورته ووايی، چې ما قبول کړي دی، او بيرته مې درښلې دی، او یا دوار صرف «وهبتک» ورته ووايی، او هغه فديه و مبلغ وغیره خالي یې په ذهن کې ساتلي وي، او فقير «قبلت و هبتک» ورته ووايی، هم صحیح دی.

عالم صاحب به خپل ذهن کې د هر مسکین په قبضولو بینځه سوه فديه کموي، تر داسي حده چې د اته خلوپښتو کلونو فديه اداء سی، په صورت مذکوره کې چې دوه سوه لس کسان قبوله کري، يعني: دوه سوه لس قبضه وسي، نو تقریبا د اته خلوپښتو کلونو د لمونخونو فديه اداء سوه. او که په دائره کې د عالم په فکر غنيان ناست وي، هغه په حساب کې نه شماري، يعني: د هغو په قبض باندي فديه نه کموي، بيا له هغه وروسته دوار ته ووايي، چې دغه مبلغ ددي حاضر ميت د قضائيي روژو په فديه کې که چېري پر ذمه د دغه ميت پاته وي، چې نن ې دی د اداء نه عاجز دی، و مسکينانو ته ورکړه.

دوار مسکين ته ووايي، دغه مبلغ ما په فديه کې د قضائيي روژو تا ته در کړي دی، مسکين ووايي، ما قبول کړي دی، او بيرته مې در بنېلی دی. په کال کې ديرش روژې دی، د اته خلوپښتو کلونو ^{۱۴۰}يو زر خلور سوه خلوپښت روژې کيري، مذکور مبلغ چې درو مسکينانو ته ورکړي، حساب پوره کيري.

بيا عالم صاحب دوار ته ووايي: چې مبلغ مذکور د روژو په کفاره کې ورکړه، گرزونکي و مسکين ته ووايي، دا مبلغ د دي حاضر ميت د کفارو د روژو په فديه کې ما تا ته درکړي دی، مسکين ورته ووايي، ما قبول کړي دی، او ما بيرته در بنېلی دی. يا دواړه صرف وهبت او قبلت سره ووايي، که هر خو کفارې وي، د یوې کفارې فديه کافي ده، ئکه کفارې تداخل خوري، د کفارې لپاره شپته مسکinan ضروري دي، که په دائره کې شپته مسکinan پوره وو؛ خو فبها والنعمة، او که نه و پوره، چې خونه باقي سی، و دغو کسانو ته دې په سبا ورڅ ورکړي، دا په فقه کې افضل او راجح قول دی. او پر مرجوح قول باندي شپته قبضه کفایت کوي، که خه هم شپته کسان نه وي پوره، د دویم خل لپاره دې پر وګرڅوي.

بیا د دی عالم صاحب په رهنمایی کې دوار و مسکین ته ووایی، ما دغه مبلغ په فدیه کې د کفارو د قسمونو و تا ته درکړی دی، مسکین ورته ووایی، ما قبول کړی دی، بیا یوه کفاره کفایت کوي. په کفاره د قسمونو کې د لس تنه مسکینانو قبض ضروري دی.

بیا عالم صاحب د لس تنه خلکو پر ظای دوولس دیارلس تنه کسانو ته ورکړي، چې پدغه لس تنه کسانو کې غنیان موجود وي، او که یقينا لس تنه سره مسکینان وو، بس دغه لس کفایت کوي، مالا بد ته ضرورت نسته. بیا د عالم صاحب په رهنمایی کې دوار و مسکینانو ته په کفاره د ظهار کې مبلغ ورکړي، د هرې نکاح، یوه کفاره د ظهار ورکړي، د هرې بشخې کفارات د ظهار تداخل سره خوري، مګر د یوې بشخې او د بلې بشخې کفارات ظهار تداخل نه سره خوري، پدې کې بیا پر قول راجح باندي شپته مسکینان ضروري دی، او پر قول مرجوح شپته قبض کفایت هم کوي. د هرې سجده تلاوت فدیه، د یوې روژې او یا د لمانځه فدیه ده، دغه ډول د صدقه الفطر په ظای کې، د اخترې په ظای کې، د عشر او زکوة په ظای کې، دا مبلغ ورکړي..

د عالم صاحب په رهنمایی کې دوار و مسکین ته ووایی، مبلغ د دی حاضر میت د ټولو حقوقو شرعیه وو په فدیه کې ما و تا ته درکړی دی، مسکین ووایی، ما قبول کړی دی، او ما بیرته و تا ته بشنلي دی.

پدغه دوران اسقاط کې اکثر وخت یو بل عالم تقریر کوي، د دوره اسقاط په اخیره کې د میت وارث پر موجوده کسانو په خپله خونښه د تصدق په نام تقسيم کړي، مسکین، غني، هلک، لهنۍ، معنو ټولو ته یې ورکړي، لدې وروسته یو عالم دعا وکړي، چې یا الله جل جلاله زمونږ دغه حيله شرعیه او خیرات په خپل دربار کې قبول کړه، پدې وخت کې د صلوة جنازې مقرر وخت پوره وي، پر دغه میدان باندي د جنازې لمونعم اداء

کپی، لدی وروسته که قبر تیار و، میت ور واخلي و قبر ته، او که قبر نه و تیار، خلک صفوونه مات کپی، او کسبینی، دقرآن کریم یو خه تلاوت وسی، بیا له هغه وروسته دعا وسی، له دعا وروسته میت دفن کپی، له دفن خخه وروسته خلک کسبینی.

یو عالم یا یو حافظ صاحب د قبر سر ته سوره البقرة اول آیاتونه مبارکان ووایی، او د قبر پبنو ته بل قاری صاحب د سوره البقرة اخیری آیاتونه ووایی. له هغه وروسته حاضر میت ته، خپلو خانونو ته، ټولی مقبرې ته، او ټول مسلمه امت ته دعا وکپی.

بیا یو عالم صاحب خلکو ته ووایی: چې دغه میت ته تر خپلو حقوقو ور تیر سی، کیدای سی، پدغه حاضر خلکو کې به یې د یو چا غیبت کپی وی، او یا به یې دغه حق په بل شیء ورباندی سوی وی. د میت وارث اعلان وکپی، که د هر چا مالی حق پر باندی وی، و هغه ته مونبر تیار یو، که اوس نه وایی، په وروسته کې دې زمونبر سره رابطه وکپی. له قبرستان خخه چې را ووختی، هغه کسان چې له اطرافو خخه راغلی وی، د هغه په خاطر دغه خلک یو خل کسبینی، هغه د لیری خای میلمانه اکثره ئی، رخصت اخلي، د میت و وارثانو ته ووایی، چې زمونبر بس دغه ناسته د تعزیت ناسته ده، زمونبر کورونه لیری دی، الله جل جلاله دې عبد الله مرحوم ته مغفرت وکپی، و تاسو ته دې الله جل جلاله صبر جميل درکپی. هغه و دوى ته دعا وکپی، چې تاسی ډیر تکلیف کپی دی، او الله جل جلاله مو دغه سعی او تکلیف قبول کړه، الله جل جلاله مو هر قدم دنیکی په تله کې واچوه. دغه دعاوې سره وکپی، او سره رخصت سی.

دلته بعض خلک د خیرات په نوم یو شیء راوړی، اکثره وخت خرما وی، په سابقه کې د هغه حکمت دا و، چې هغه کسان به لیری خای ته تلو، او موجوده د کلی خلک به هم وږي سوو، نو د خرما راوړل تر هر شیء هم

اسانه وو، او هم بنه غذا په حاصلې ده، وارثانو به دا زره غونښتو، چې دغه خلک يو شيء و خوري، او ماره سې، او دغه خوراک ته په فقه کې خوراک حاجت وايي، دا اتفاقا جائز دی؛ خکه دا ضيافت ندي، تصدق دی، او تصدق مستحب دی.

او په اوس کې وخت کې پې ډير کم خلک راوري؛ خکه هغه حاجت رفع دی، تلونکي خلک په موټرانو کې خي، او هم په لاري کې دخوراک شيان ډير دي، بلکې اکثره وخت د اطرافو نه راغلي خلک د کلي خلک راولي، ډودۍ ورکړي، بیا ېي رخصت کړي، دا زمونږ د علاقو مروج حيله اسقاط دي.

الحمد لله چې يو جزء د فقهې له حيله اسقاط سره مخالفت نلري، او کوم شيان چې د دغه بيان په ضمن کې ما ذکر کړو، د هغو لپاره یوڅو مختصر د فقهې عبارات ذکر کوم.

ثم كفاره واحد عما باقي عن ايمان العمر على قول محمد «رحمة الله عليه» بتداخلها كما ثقله سيدى الوالد عن المقطسي عن البغية عن شهاب الأئمة. وقال: صاحب الأصل هو المختار عند ومثله في القهستاني عن المنية، وهو مذهب الإمام احمد بن حنبل «رحمة الله عليه» آه. منه الجليل (٢٤). لواعطى من كفاره ظهار مسكينا واحدا كله في يوم واحد لا يجزيه الا عن يومه ذلك هذا في الاعطاء بدفعة واحدة او اباحة واحدة من غير خلاف ، اما اذا ملکه بدفعات فقد قيل يجزيه، وقيل: لا يجزيه الا عن يومه ذلك وهو الصحيح، كذا في التبيين، الفتاوى الهندية (١٥٣٨).

واما التمليك من مسكين واحد في يوم واحد بدفعات فقد قيل: لا يجزيه، وقد قيل: يجزئه؛ لأن الحاجة الى التمليك تجدد في يوم واحد بخلاف ما

إذا دفع بدفعه واحدة؛ لأن التفريق واجب بالنص المهدية في فتح القدير (٣/٤٦٤). وهكذا في مجمع الانهر (١/٤٦٢).

د فقهاء کرامو د قتل خطاء په کفاره کي اختلاف دي.

علامہ الشرنبلالی رحمة الله عليه وايي: د قتل خطاء په کفاره کي تبع د وارت صحت نلري؛ حکمہ د قتل خطاء په کفاره کي لومړي د رقبې عتق دي، او وارت د رقبې اعتاق د ميت له جانبه نسي کولای؛ حکمہ خو یا الزام د لاء پر ميت باندي راخي، بې له وصيته د ميت، او روزه د اعتاق بدل ده، د روژي فديه نه صحيح کيري؛ حکمہ هغه بدل د بدل ده، په فقه کي بدل معتبر دي، او د بدل بدل غير معتبر دي.

او کافي النسفي وايي: د قتل خطاء کفاره دي ورکري؛ حکمہ روزه د ميت په حق کي اصل دي؛ حکمہ اعتاق خو له جهته د الزام د لاء صحت نه درلود، او فديه بدل د روژي دي، په فقه کي بدل معتبر دي؛ خواحتیاط دادی، چې د قتل خطا فديه هم ورکري، منه الجليل (٢١٦).

«الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط»

پدي بحث کي زمونږ مقصد د هغه اعتراضاتو دفع کول دي، کوم چې بعض علماء کرامو پر حيله اسقاط کري وي، او یا یې په حيله کي پر یو خاص عبارت کري وي، د دي لپاره چې مسلمه امت ته حق واضح سي، زما مقصد نه پر علماء کرامو اعتراض کول دي، نه د بريلويانو د فاع کول دي، او نه هم د بريل سره کوم تعلق لرم، زما ټول استاذان ديوبندي حضرات دي، او مطلق حنفيان دي.

نظر مې دا دي، چې زمونږ لپاره حنفيت کافي دي؛ حکمہ ديوبنديت او برپلویت نه مذهبونه دي، او نه یې مونږ مقلدین یو.

د کتاب په سر کي د ابوالليث السمرقندی عبارت ذکر سو، په هغه عبارت
کي د دوو شيانو ذکر او اثبات سته.

لومړۍ: د حيله اسقاط ثبوت.

دوهم: په حيله اسقاط کي د قرآن کريم گرزول.

پر دغه عبارت باندي مولانا سرفراز خان صفتر رحمه الله په راه سنت کي
اعتراضات کري دي، روایة او درایة يې رد کري دي، او مفتی ممتاز صاحب
په دغو اعتراضاتو ډير ناز کري دي، او په دغه ناز ډير خلک دوکه کيري،
لهذا مونږ د مولانا سرفراز خان صاحب تحقیق ته خواب وايو، پدې خواب
ویلو کي مونږ خپل خان پر مولانا سرفراز رحمه الله لوړ نه ګنو، او نه
کيدلای سو؛ مگر هر شخص د مذهب په دائره کي د تحقیق حق لري.

لومړۍ خواب: د مولانا صفتر صاحب تحقیق ته خواب وايو، چې د ابي
الليث السمرقندی رحمه الله په عبارت کي د دوو شيانو اثبات موجود دي.
يو حيله اسقاط او بل په حيله اسقاط کي قرآن کريم گرزول. پدغو دواړو
خبرو تا په خپل کتاب «راه سنت» کي اقرار کري دي.

دوهم خواب: تا ويلي دي، چې په اتفاق د علماء کرامو حيله اسقاط ثابت
ده. او هم دي تا په احوالو سره ثابته کري ده: چې قرآن کريم په فديه کي
مال دي، د هر قسم مال ورکول جائز دي، پدې شرط مال چې خونه وي،
په هغومره يې شمار کري، بيا د ابوالليث السمرقندی د عباراتو رد کول خه
فائده لري؟

هله به يې رد مفيد واي، چې د ده قول د مذهب سره يا ستا د نظر سره تکر
واي؛ مگر صرف فائده يې دا ده، چې پدغه عبارت سره بريلوي حضراتو
دليل نیولی دي، او تا رد کري دي.

مسلمه امت دي باید پدې پوه سی، چې مولانا صفتر صاحب چې د کوم
اساقط رد کوي، هغه رد يې پر ظای دي، مگر په هغه اسقاط هيڅوک قائل

نه دي، لكه خنگه چې مونبر مخته د خپل اسقاط کيفيت ذكر وکړ.

درېبیم حواب: مولانا سرفراز صدر صاحب ولیلي دي، چې ابو الليث السمرقندی که خه هم ډیر لور فقيه دي، مګر به فن روایت او حدیث کې خو به محدثینو حضراتو ته رجوع کولی شي، لهذا د دغه استدلال د محدثینو له نظره صحيح ندي؛ خکه پدغه سند کې مجھول کسان سته.

مونږ ورته وايو: ابو الليث السمرقندی چې ستا په خپله وينا ډير ستر فقيه دي: خو حال دا، چې انسان تر هغه وخت پوري فقيه کيدلای نشي، چې محدث نه وي. د فقيه او محدث تر منځ عموم او خصوص مطلق دي، فقيه اخض مطلق دي، او محدث اعم مطلق دي، هر فقيه به محدث وي، او هر محدث لازم ندي چې فقيه وي، د فقيه او محدث کلام چې سره تکرسي، ترجيح فقيه ته ورکول کيري.

بله خبره دا چې، د ابي الليث السمرقندی په شان کې دا ثابته ده، لكه خنگه چې په فقه کې امام ټه، دغه ډول حافظ په احاديثو مبارکانو کې هم ټه، لهذا ابي الليث السمرقندی «رحمة الله عليه» چې کوم سند قبول کړي دي، مونږ یې باید قبول کړو. کوم شيء چې مونږ په سند کې وينو، د محدثینو په نظر هغه شيء ۱۰۰ سل چنده وي.

بل د دغه سند او عبارت نورو جيدو فقهاء کرامو قبول کړي دي، امام غزالی رحمة الله عليه په کتاب الدرر کې نقل کړي دي، د امام غزالی نقل د تائید لپاره کافي او شافي دي.

لما صنف الامام الرباني محمد بن حسن الشيباني كتاب الحيل في كل انكر عليه علماء بغداد، بلغوا تلك القصة الى الخليفة البغداد، فقال الخليفة: ارسل الى ذلك فان كان موافق للاصول فيها، والافتخرقه، فقال: ان العلماء احسادوا وانكروا حسدا، ف جاء الامام بذلك الكتاب الى

ال الخليفة فنظر فيه فتعجب فطلب العلماء، وقال: انظروا فيه بدقن النظر من غير حسد، فلما رأوه، قالوا: فقد احسن محمد ضاعف الله اجره الى الابد، ثم سئل الخليفة عن الامام من أي اصل اخرجت تلك المسائل؟! قال: اخرجت من قصة ايوب و يوسف و سنة حيلة الرباء والحد. فقال الخليفة: للعلماء من انكر الحيلة فقد انكر القرآن والحديث واجماع العلماء، فاللتقرير واجب عليه، فلما ورقة وقع النظر على حيلة الاسقاط، فقال الامام: اسهل طريقته ان يبيع الوارث على الفقير مصحفا قابل القراءة ثم يهب الفقير للوارث، ثم، فثم، حتى يتم لعل الله يجعل فدية الصوم والصلوة والزكوة وغيرها، فقال العلماء: قلت قولنا حسنا بارك الله في عمرك، فاكتب في كتابك، فكتب الامام تلك الحيلة في كتابه، فشاع في زمان الخليفة. الدرر للامام الغزالى. قال: الشارح السمرقندى حدثنا عباس بن سفيان عن ابن عتبة عن ابن عوف عن محمد عن عبدالله، آه.

پدی عبارتونو کې درې شیان ثابت سوی دي.
يو حيله اسقاط د امام محمد رحمه الله خخه، بل د قرآن کريم گرزول په حيله اسقاط کې، او بل د امام غزالی رحمه الله له ابو الليث السمرقندى رحمه الله نه د سند نقل کول. مونږ ته ددې سند د رد کولو هیچ گته او فائده نسته.

فان مثل هؤلاء الأئمة الشفقات الاعلام الناصرين للإسلام حاشاهم ان ينقلوا اليها شيئاً من غير ثبت ولا رؤية، فانهم أمناء الشريعة الطاهرة النقية، آه. منة الجليل (١/٢١٠).

(الفقهاء هم أعلم بمعاني الحديث) سنن الترمذى ابواب الجنائز، كان

Hadith al-faqihā aħbiha min hadithi shaykhha (Kitab al-ğarrha wa-t-tadil)
Tħixxa' mann-nazar (٦٢).

وقال: العلامة الخفاجي السمرقندى «رحمه الله عليه» هذا هوا الامام
المجليل المعروف بامام المدى الفقيه الحنفي.

او علامه عبد اللکھنوي رحمه الله وايي: نصر بن محمد بن احمد بن
ابراهيم ابو الليث الفقيه السمرقندى المشهور بامام المدى، اخذ عن ابي
جعفر الھندواني، عن ابي القاسم الصفار، عن نصیر بن یحیی، عن محمد
بن سماعة، عن ابي یوسف وله تفسیر القرآن والنوازل والعيون والفتاوی
وخزانة، الفقه وبستان العارفین وشرح جامع الصغیر وتنبیه الغافلین
وغير ذلك، فوائد البھیة (٢٨٧).

خلورم حواب: مولانا سرفراز خان صدر صاحب وايي: چې امام محمد
رحمه الله کتاب الحیل نلری، دا د ده په حق کې صرف افتراء ده، بلکې یو
چا له خانه پسې جوړه کړې ده.

مونږ ورته وايو: داسې ندہ، کتاب الحیل د امام محمد رحمه الله کتاب دی.
شيخ الاسلام شمس الائمه السرخسي رحمه الله په کتاب المبسوط کې چې
امام محمد رحمه الله د ظاهر الروایه کتابونو شرحه ده، په هغه کې داسې
ليکلی دي:

واما ابو حفص رحمه الله كان يقول هو من تصنيف محمد رحمه الله، وكان
يروى عنه ذلك، وهو الاصح، فان الحيل في الاحكام المخرجة عن الامام
جائزة عند جمهور العلماء، وإنما كره ذلك بعض المتعسفين لجهلهم وقلة
تأملهم في الكتاب والسنة والدليل على جوازه من الكتاب قوله تعالى:

﴿وَلَا تَحْنِثُ﴾ الآية، آه. المبسوط السرخسي
- كتاب الحيل (٣٠/٢٢٩).

شمس الائمه سرخسي رحمه الله وايي: چي ابو حفص رحمه الله به ويل:
كتاب الحيل د امام محمد رحمه الله له تصانيفو خخه دى، او دغه نقل به
يبي له امام محمد رحمه الله خخه کوي، او دا ډيره صحيح خبره ده، خکه
دغه حيلي په احکامو کي، چي له امام محمد رحمه الله نقل دي، په نزد د
اکثرو علماء کرامو جائز دي، او يو خو متعسفين يې مکروه بولي، هغه هم د
دوی د ناپوهې او د نه فکر کولو نتيجه ده، او حيله په قران ثابته ده. په
وروسته کي وايي: دغه ڦول په احاديثو مبارکانو ثابته ده، آه.

او مولانا سرفراز خان صقدر صاحب بريلوي حضراتو ته غصه دى، لهذا
دغسې ظاهر عبارت او د جمهورو علماء کرامو طرف نه ويني، او مونږ نه
بريلويان يو، او نه هم هغه قسم اسقاط کوو، کوم چي ده رد ورباندي کړي
دي، او زمونږ د حيله اسقاط سره تکر او تضادنه لري، ان شاء الله.

اقسوس صد افسوس په بر صغیر کي احناف په خو ډلو جماعتہ تقسيم سو.
بريلويان: هغه بيا په خيلو کي قادریان، نورانيان، عطاريان، او دعوة اسلامي.
ديوبندیان: بيا په خپل منځ کي عثمانیان، مدینیان، پنجپیریان، او سیفیان، د
دغو نسبتونو په کشپرانو کي ډير داسي خلک سته، چي و دغه نسبت ته د
مذهب په نظر گوري. او دغه تفرقه تر ټولو ستره فتنه ده.

الحمد لله ثم الحمد لله!

يو افغانان دي، چي تراوسه پر حنفيت قائم پاته دي، بل نوم ندي پر ولاړ
سوی، او الله تعالى دي تر قیامته پر دغه حنفيت اتحاد او اتفاق ور نصیب
کړي.

پینځم حواب: مولانا سرفراز خان صقدر صاحب وايي: چي په دوهم سند
کي محمد بن عمر واقدي رض موجود دى، هغه قابل اعتبار ندي، امام

بخاري، ابن مبارك، ابن نمير، اسماعيل بن زكرياء رحمهم الله تعالى اجمعين و ده ته متروك الحديث ويلي دي، امام معين رحمة الله عليه ورته ضعيف او ليس بشيء ويلي دي.

مونبر شپار حوابونه ورته وايو: لومبرى: واقدي رحمه الله زمونبر جيدو فقهى احنافو معتبر بللى دي، د مقلد لپاره دا شافى او كافي دي.

شيخ الاحناف محقق المحققيين امام الفقهاء امام ابن الهمام «رحمة الله عليه، د واقدي رحمه الله په شان کي واي:

قال: كانت بير بضاعة طريقا للماء الى البستين و هذا تقوم به الحجة عندنا، اذا وثقنا الواقدي، اما عند المخالف فلا لتضعيه اياه، فتح القدير - باب الماء الذي يجوز به الوضوء (١/٦٩).

او حضرت علامه ابراهيم حلبي رحمه الله واي: وال الصحيح في الواقدي التوثيق، آه. حلبي كبيري - فصل في احكام الحياض (٩٣).

او ابن نجيم المصري رحمه الله واي: ما ذكره الطحاوي عن الواقدي اثبات وما نقل ابو داود عن البستاني، نفي والاثبات مقدم على النفي، آه. كتاب الطهارة - بحر الرائق (١/١٤٥). قال البيقي: الواقدي لا يحتاج بما يسنه فضلا عما يرسله، قلنا: قد أثني عليه الدراوردي، وابو بكر بن العربي وابن الجوزي وجماعة. بحر الرائق (١/١٤٥).

او علامه محمد یوسف رحمة الله عليه وايی :

الواقدي، وان اختلف المحدثون في جرحه وتعديله لكنه رأس في المغازي والسير والاخبار والحوادث الكائنة في وقت النبي صلی الله عليه وسلم و بعد وفاته وهو من أهل المدينة، فلا شك انه اعلم بحالها، آه. امامي الاخبار وشرح معاني الاثار.

او علامه شاه محمد انور شاه الكشمیری رحمة الله د واقدي په شان کي وايی: فائدة مهمة واعلم انهم تكلموا في الواقدي وامرہ عندي أنه حاطب لیل یجمع بين رجل وخیل فأتی بكل رطب ویابس صحيح وسقیم، وليس بکذب وهم متقدم عن أحمد وأکبر منه سنا ، ولكنه رضاعه فقد أن الرفقه ، وقلة ناصريه فتكلم فيه من شاء ، وأما الدارقطني فإنه وان أتی بكل نحو من الحديث لكنه شافعی المذهب فكثرت حماته فاشتهر اشتھار الشمس في رابعة النھار ، وبقي الواقدي محروحا لا يذب عنه أحد ، فذلك عندي من أمر الواقدي أما جمعه بين الضعاف والصحاح فذلك أمر لم ینفرد به ، بل فعله آخرون أيضا الخ ، فيض الباري شرح البخاري (٤ / ١٤) .

علامه محمد انور شاه کشمیری رحمة الله وايی :

په واقدي رحمة الله کي خلک خبri کوي ، خو زما په خیال واقدي رحمه الله که خه هم صحيح او ضعیف احادیث نقل کوي ؛ مگر دروغجن ندی ، او دی تر امام احمد رحمة الله مقدم دی ، او هم پر مشر دی ؛ مگر ملکري او مددگاران یبي نسته ، نو ځکه د هر چا چې زړه وغواړي ، هغه یو خه په کي وايی . او امام دار قطني رحمة الله هم صحيح او هم ضعیف حدیث

نقل کوي ، مگر شافعي مذهبه دی ، ساتونکي بې چير دی ؛ ئىكە په نېرى
کي لكه لم داسې مشهور سو ، او واقدي رحمه الله متروح سو ، هىچ
خوک دفاع نه ئىني کوي .

زما د واقدي رحمه الله په هكله دا نظر دی ، چې صحیح او ضعیف حدیث
جمع کول خو صرف واقدي نه کوي ، نور بې هم کوي .
شاه صاحب رحمه الله هم دا گيله کوي ، چې حنفیان يو د بل دفاع نه کوي ،
بلکې يو پر بل تور داغ سره لگوي .

دوهم : واقدي رحمه الله فقهاء کرامو معتمد بللى دی ، محدثین حضرات
که بې معتمد نه بولي ، پدې غير معتبر نه بلل کيري ؛ ئىكە مخته ذكر سو ،
چې د فقهی او محدث کلام چې سره تکر سی ، تر جیح فقيه ته ورکول
کيري . تحفة المناظر - مولانا منظور احمد مینگل (ص ٦٢) .

درېیم : دېر محدثین واقدي رحمه الله معتمد بولي ، لكه ابراهيم حربي ، ابو
یحيى ازهري ، یزيد بن هارون ، ابو عبيد القاسم بن سلام ، مصعب زبيري ،
ابوبکر صفاراني ، ابوبکر ابن العربي ، حافظ ابن الجوزي ، علامه دراوردي ،
مجاهد بن موسى ، عباس عنبری ، محدث ذهلي ، ابوبکر بن شيبة .

خلورم : نه د هر چا جرحة معتبره ده ، او نه هره جرحة معتبره ده .
مولانا سرفراز خان رحمه الله چې په کوم چا واقدي رحمه الله متروح
بولي ، د هغو په شان کي د مولانا عبد الحفي اللکھنوي رحمه الله خبره
واورئ !

ومنها أن يكون الجارح من المتعنتين المشددين ؛ فان هناك جمعاً من أئمة
الجرح والتعديل لهم تشدد في هذا الباب ، فيجرحون الراوي بأدنى جرح ،

ويطلقون عليهم مالا ينبغي اطلاقه عند أولى الباب ، فمثل هذا الجار توثيقه معتبر ، وجرحه لا يعتبر ، اذا وفقه غيره من ينصف ، فمنهم: أبوحاتم، والنسائي ، وابن معين ، وابن القطان ، ويحيى القطان ، وابن حبان، وغيرهم، فانهم معروفون بالجرح والتعنة فيه ، فليست العاقل في الرواة اللذين تفردوا بجرحه واليتفكر فيه. الرفع والتكميل في الجرح والتعديل (ص ١٨).

مولانا عبد الحي اللكهنوی رحمه الله وايی:

ڦير داسي کسان سته، چي په جرحه کي تعتن او تشدد کوي، اسراف او تجاوز کوي، په ڦير معمولي شيء باندي راوي مجروح کوي، د داسي خلکو توثيق معتبر دی، مگر جرحه بي نده معتبره، چي ترڅو دغه راوي یو بل انصاف داره شخص نوي مجروح کړي، د هغو له جملې دغه مذکور اشخاص دي.

ایقاظا لا تغتر بقول ابی حاتم في کثير من الرواة على ما يجده من يطالع الميزان، وغيره، آه.

ایقاظا کثیرا ما تجد في ميزان الاعتدال وغيره في حق الرواة نقلًا عن يحيى بن معين انه ليس بشيء، فلا تغتر به ولا تظنن انه ذلك الراوي مجرأو بجرح قوي، فقد قال: الحافظ ابن حجر في فتح الباري في ترجمة عبد العزيز بن المختار البصري، ذكر ابن القطان الفاسي ان مراد بن معين من قوله ليس بشيء، يعني احاديثه قليلة ، انتهى. وقال: السخاوي في فتح المغيث قال: ابن القطان ان ابن معين اذا قال: في الراوي ليس بشيء انما يريد انه لم يرو حديثا كثيرا، الرفع والتكميل (١٥-١٦).

مولانا عبد الحي اللکھنوي رحمة الله عليه وايي:
 که خوک ميزان اعتدال مطالعه کوي، د چیرو راويانو په شان کبني دي د
 اي حاتم په قول نه دوکه کيري، او دغه چول په ميزان اعتدال وغيره کبني
 دي د يحيى ابن معين په قول نه دوکه کيري، چې ووايي: فلان راوي «ليس
 بشيء» يعني: دغه ليس بشيء ده جرحة نده مقصد، بلکې دي وايي: چې
 دغه راوي دونه حدیث ندي نقل کري. معنا دا، چې لبر حدیث یې نقل کري
 دي.

ایقاظ قد کثر علماء عصرنا من نقل جروح الرواة من ميزان الاعتدال
 مع عدم اطلاعهم على انه ملخص من كامل ابن عدي و عدم وقوفهم على
 شرطهما فيه في ذكر احوال الرجال فوقعوا به في الزلل و اوقعوا الناس في
 الجدل، فان كثيرا من ذكر فيه الفاظ الجرح معدود في الثقات سالم من
 الجرح فليكتنصر العاقل وليتتبه الغافل وليجتنب عن المبادرة الى جرح
 الرواة ب مجرد وجود الفاظ الجرح في حقه في الميزان، فانه خسران أي
 خسران. الرفع والتكميل (٢١).

مولانا عبد الحي اللکھنوي رحمة الله عليه وايي:
 خبردار! زمونبر د زمانې ډیرو علماء کرامو له ميزان الاعتدال په راويانو جرح
 نقل کري دي، او پدي ناخبره دي، چې ميزان الاعتدال له كامل بن عدي
 خخه را خلاصه سوي دي، او دغه علماء کرام د كامل او ميزان اعتدال په
 شرائطو د خلکو د احوالو په اړه علم هم نلري، لدې وجوې دغه علماء پکې
 وختل او وښوېدل، او خلک یې په جنګ کې سره واچول؛ خکه ډير
 داسي کسان په ميزان الاعتدال کې مذكور دي، چې جرحة ورباندي سوي

وي، هغه ثقه او له جرحي سالم خلک وي.

لهذا عاقلان دي د غفلت له خوبه را بيداره سی، د راويانو په جرحة کې
دي تلوار نه کوي، چې خالي په ميزان الاعتدال کې وويني، خکه داد عدل
ترازو ندي؛ بلکې د خسران او توازن ترازو دي.

نوموري علامه رحمة الله د الله جل جلاله دغه قول ته اشاره کوي،
﴿وأقيموا الوزن بالقسط ولا تخسروا الميزان﴾.

يعني: ميزان الاعتدال په خپله غير معتمد دي، بيا ته په ده باندي خنگه بل
خوک غير معتمد ثابتوي؟.

او شيخ الاسلام تاج الدين سبكي رحمة الله عليه وايي:
الخذر كل الخذر ان تفهم ان قاعدتهم ان الجرح مقدم على التعديل على
اطلاقها ولو اطلقنا تقديم الجرح لما سلم لنا احد من الائمه اذا ما من امام
الا وقد طعن فيه طاعنون ، و هلك فيه هالكون، مقدمه تعليق المجد
على موطاء امام محمد (٣١).

وبعض الجروح صدر من المتأخرین المتعصبين كالدارقطني وابن عدي
وغيرهما، ومنهم من عادته في تصانيفه كابن عدي كامل والذهبي في
ميزانه انه يذكر كل ما قيل في الرجل من دون الفصل بين المقبول والمهمل،
فيايك ، ثم اياك ان تحرج احدا ب مجرد قوله من دون تنقيده باقوال غيرهم
كما ذكرت كل ذلك في السعي المشكور في رد المذهب الماثور مقدمه تعليق
المجد (٣٣).

او علامه تاج الدين سبكي رحمة الله عليه وايي:
وداريء، او مكملا خان وساتي لدې خبر، چې د علماء کرامو دا قاعده
ده، چې جرح مقدمه ده، پر تعديل مطلقا؛ خکه که جرحة مقدمه سی پر

تعديل باندي، يو امام به سالم نسي را پاته؛ ئىكە داسىِ امام نسته، چې پر هغە دې يو طعن ويونكى طعن نوي ويلى، بلکى د عادل او منصف جرحة مقدمه ده پر تعديل. او د متعصب او متتجاوز جرحة نده مقدمه پر تعديل باندي؛ ئىكە بعضى جرحي له متعصبينو متأخرینو صادرى وي، لکه دار قطني او ابن عدي وغيرهما، له دوى خخه د بعضو عادات په خپلو تصانيفو کې دا دى، لکه ابن عدي په کامل کې، او ذهبي په ميزان الاعتدال کې، چې يو چا د يوه شخص په حق کې خه را نقل کړي وي، دوى يې را نقل کوي، و دېته نه ګوري، چې دغه جرحة مقبوله ده، او که مردوده ده. لهذا خان وسائى او مکمل يې وسائى لدې خبر، چې پر يو چا باندي د دوى په قول جرحة و نکړئ، تر هغه وخته پوري چې د دوى پر قول بل چا جرح نوي کړي، او دا ټول ما السعي المشكور في رد مذهب الماثور کي ذكر کړي دي.

تاج الدين سبكي رحمة الله عليه وايي:

ومنها انه قد جرحة سفيان الثوري، والدارقطني، والخطيب، والذهبي، وغيرهم من المحدثين، وهذا قول صدر عن الغافلين فان مطلق الجرح ان كان عيماً يتراك به المجروح فليترك البخاري، ومسلم، والشافعى، وأحمد، ومالك، و محمد بن اسحاق صاحب المغازي، «رحمهم الله» وغيرهم من أجياله اصحاب المعاني، فان كلاً منهم مجروح و مقدوح، مقدمه تعليق المجد على موطاء امام محمد «رحمه الله».

علامه سبكي رحمة الله وايي:

دا د غافلتو خلکو قول دى، چې مطلق جرحة پر تعديل مقدمه ده؛ ئىكە سفيان ثوري، دارقطني، خطيب بغدادي، ذهبي، او داسى نورو محدثينو

امام ابو حنیفه «رحمۃ اللہ علیہ» ھم مجروح کری دی، کہ مطلق جرحہ عیب سی، او مجروح ورباندی متروک سی، نو امام بخاری، مسلم، شافعی، احمد، مالک، محمد بن اسحاق صاحب المغازی، «رحمۃم اللہ» او داسی نور مخور او معظم اشخاص به متروک او غیر معتبر سی؛ خکہ پر دغو تیلو جرحہ سوی ۵۵.

لهذا مولانا سرفراز خان صدر صاحب!

نه هره جرحہ معتبرہ ده، او نه ھم د هر چا جرحہ معتبرہ ۵۵۔
پینځم: د علامه واقدي رحمه الله په کلام کې د دوو شيانو اثبات دی، یو په قرآن کريم باندی توسل کول، او بل قرآن کريم په فديه کې ورکول.
توسل په قران مجید سره په قرآن کريم او حدیث نبوی باندی ثابت دی،
رسول الله «صلی الله علیہ وسلم» ویلي دی، «اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ»
او دغه رنگه قرآن کريم په اعتبار د کاغذ، د جوړ او د چاپ سره مال متقوم
دی، خريد او فروخت یې جائز دی، د هر مال متقوم په اعتبار د خپل قیمت
سره په فديه کې ورکول جائز دی.

لهذا د واقدي رحمه الله دواړې خبرې د شريعت سره موافق دي، نو یا د
ده کلام رد کول خه فائده لرئ؟.

هماغه فائده یې باید د مولانا سرفراز خان صدر رحمه الله د دغه قول
منونکي بیان کري.

شپږم: مولانا سرفراز خان صدر صاحب او د ده د قول منونکو ته وايو،
چې مونږ حيله اسقاط د واقدي رحمه الله په قول نه ثابته وو، حيله اسقاط
د فقهاء کرامو په قول ثابت ده، د واقدي رحمه الله کلام په تائيد کې ذکر
کوو، واقدي رحمه الله که بالفرض ضعيف في الحديث سی، لکه بعض
صحابیین چې وايی؛ خو قوي في التاريخ دی، لکه خنګه چې د معانی الآثار
په شرحه امانی الاخبار کې ذکر دي:

الواقدی وان اختلف المحدثون في جرحه وتعديله؛ لكنه رأس في المغازي والسير والأخبار والحوادث الكائنة في وقت النبي «صلی اللہ علیہ وسلم» وبعد وفاته وهو من اهل المدينة فلا شك انه اعلم بحالها، آه. او علامہ محمد انور شاہ کشمیری رحمہ اللہ له امام مسلم خخہ نقل کوی، وایی: محدثین چې په یوه حدیث کې من حیث التصحیح والإعلال اختلاف وکړي، زما په فکر احتیاط دا دی، چې عمل په وسی. قلت اخرجه مسلم وائمه الحديث اذا اختلفوا في التصحیح والإعلال، فالإحتیاط عندي في الاعمال، آه. فيض الباري شرح البخاري (٤/٩١).

اووم: د مولانا سرفراز خان صفردر صاحب د قول پر منونکو، لکه مفتی ممتاز صاحب یو اعتراض کوو، هغه دا دی: د احادیثو په اصطلاحاتو کې دا قاعدہ ده، چې د دوو حدیثو مبارکانو ضد او تکر سره راسی، اول به د دوی په منځ کې تطبيق کوئ، که تطبيق ممکن نه وو، بیا به یوه ته ترجیح ورکوئ، او که ترجیح ممکنه نه وه، بیا به سکوت کوئ، د ترجیح په صورت کې چې یو راجح سی، په یوه وجه د ترجیح باندی به په هغه عمل کوئ، او مرجوح به متروک العمل گرزوئ.

اووس پونسته دا ده، چې واقدی رحمہ اللہ خو ویلی دی، چې حضرت عمر «رضی الله عنه» په دوره اسقاط کې قرآن کریم گرزوی دی، او واقدی صاحب ضعیف دی، هغه قوي راوي خوک دئ، چې ویلی وي، چې حضرت عمر رضی الله عنه له دغه عمل نهی او انکار کاوه، او یا یې نهی او انکار نکړي ذکر، خود ده «رضی الله عنه» پر نه کولو تواتر نقل کړي وي، چې له حضرت عمر «رضی الله عنه» یې نه کول په تواتر ثابت دی، مونږ به قول د هغه قوي راوي په قول عمل وکړو، او د ضعیف راوي قول به

متروک العمل و گرزوه.

شپیم حواب: مولانا سرفراز خان صدر صاحب وايي: چې د واقدي رحمه الله په سند کې ابن جريح دی، ابن جريح که خه هم ثقه وو، مگر د خواهش د تكميل لپاره د حيلې قائل و، چنانچه هغه د ^{۱۰۸}نه نيوی بسخو سره نکاح متعه کړي وه. مونږ هغه خوابونه ورکوو، کوم چې مو د واقدي رحمه الله په دفاع کې ورکړل، چې نه هره جرڅه معتبره ده، ته دې و جرحي ته نظر وکړه. او نه د هر چا جرڅه معتبره ده، او نه د ده کلام د شرعی سره تکر دی، چې رد بې کړو. او نه په مقابل کې قوي راوي لرئ، چې د هغه په قول عمل وکړو، او که وي، تاسي یې پيش کړئ.

اووم حواب: مولانا سرفراز خان صدر صاحب وايي: د ابو الليث السمرقندی په سند کې عباس ابن سفيان و غيره مجھول دي، په کتب الرجال کې مونږ ندی پیدا کړي، او بل ابن علية په ^{۱۹۳۲}يوسل و درې یا خلور نيوی کې وفات سوی دی، او ابو الليث السمرقندی په ^{۱۹۳۳}درې سوه درې اویا کې وفات سوی دی، په منځ کې یوه واسطه لري، او عمر بې په منځ کې ^{۱۹۹}يوسل و نهه اویا کاله دی، دا کيدای نسي، یو عجیبه بې فائدې اعتراضات کوي.

مونږ ورته وايو:

اول: خو همامغه مخکيني حوابات د دې سوالو لپاره کفایت کوي.

دویم: تاسي په کتب الرجال کې ندی پیدا کړي، آیا دغه عدم وجودان مستلزم عدم وجود لره دئ، او یا عدم ذکر مستلزم عدم وجود لره دئ، چې تاسي نکړ پیدا، لدې خو دا نده لازمه، چې موجود نه دئ، او یا د رجالو په کتابونو کې ندی ذکر، نو نسته. موجود دې وي، تاسي دې نه بې پیدا کړئ،

موجود وي، خو په اسماء الرجال کي دي نه بي ذكر.
په بل تعبير، په نفي درؤيت نفي دروايت نه راخي، په بل تعبير، په نه ديد
د کابل، نفي د کابل نه راخي.

دربيم: يوخل خودا معلومه کره، چې دغه راوي ابن علية دي او که ابن عتبه
دي، او بل چا ويل، چې يوصل او نهه اويا کاله طويله زمانه په يوه واسطه د
دي متحمله نده، عقل بي نه مني؛ بلکې بلکل متحمله ده، مثلا: ابن علية و
عباس ابن سفيان «رض» ته په ^{١٩٢} يو سل و دوه نيوسي سنه کي دغه حدیث
ور اورولي دي، او عباس ابن سفيان و ابو الليث السمرقندی ته په ^{٢٨٢} دوه
سوه دوه اتيا کي ور اورولي دي، ته يې فرض کره، چې عباس ابن سفيان د
اورېدلو په وخت کي د دوولس کالو وو، او ابو الليث السمرقندی هم د
اورېدلو په وخت کي د دوولس کالو وو، پدي کي خه مشکل سته؟
عباس ابن سفيان په وخت د تعلم کي د دوولس کالو دي، او په وخت د
تعليم کي د ^{١٠٢} يوصل دوه کلونو دي.

او ابو الليث سمرقندی په وخت د اخذ او تعلم کي د دوولس کلونو دي،
يعني: په ^{٢٨٢} دوه سوه دوه اتيا کي، او وفات يې په ^{٣٣٣} درې سوه درې اويا
کي سوي ده، توقيل عمر يې ^{١٠٣} يوصل و درې کاله کيري، سل کاله عمر په
اوسم وخت کي بعيد نه دي، په هر کلي کي سل کلن خلک سته، او د
پخوانيو خلکو عمر غالبا د دي زمانې تر خلکو زييات وو.

اتم حواب: مولانا سرفراز خان صاحب وايي: چې پدغه سند کي دي اوجد
دوران القرآن له الفاظو صراحتا د دغه سند جعلي توب معلوميري، که خه
هم دغه نقطه بل چا ذكر کړي ده، خو خير په دغو الفاظو سند غير معتبر او
جعلی نه ګرئي، پدي خاي کي تر امر او حکم اوجد لائق دي؛ خکه خو
په سند کي وايي: چې ددي طريقي ابدا او ايجاد حضرت عمر «رضي الله

عنه» کپری دی، یعنی: مخکی معدومه وه، نوموری مبارک موجوده کره، او دوران او تدویر دواړه ویل کپری، دواړه مصدرونه دی، صرف یو لازمي دی، او بل متعدی دی، د لازمي په صورت کې نسبت مجازي دی، که داسې حق سی، لکه مولانا صاحب چې وايی، باید په قول شريعت کې نسبت مجازي ختم سی، او دا کیدای نسی، د عقل او د نقل خلاف خبره ده. او داسې نور بې فائدي سوالانه یې هم کپری دی، د هغه څوابونه د آئنده سوالونو په څوابونو کې خپله کپری، مستقل څوابول نه غواړي.

بعض علماء کرام دا سوال کوي: چې حيله اسقاط په خير القرون کې نه موجود، نو بدعت دی، او هر بدعت ضلالت او گمراهي ده، لدې سوال نه درې خبرې معلوميري.

اوله خبره: حيله اسقاط په خير القرون کې وجود نلري.
دوهمه خبره: هر شيء چې په خير القرون کې وجود نلري، هغه بدعت دی.
درېیمه خبره: هر بدعت ضلالت او گمراهي ده.

دغه درې سره خبرې على الاطلاق باطلې او غلطې دی.
اوله: حکم خير القرون د صحابه کرامو زمانې او د تابعینو زمانې او تبع تابعینو زمانې ته ویل کپری، او یا خو د صحابه کرامو، تابعینو او تبع تابعینو ته ویل کپری. او مخکی ذکر سو، چې حيله اسقاط په حواله یې نسبت و رسول الله «صلی الله عليه وسلم» ته سوی دی، او بله حواله یې نسبت و حضرت عمر «رضی الله عنه» ته سوی دی، او د دفقةه کرامو په اتفاق یې نسبت و امام محمد رحمه الله ته سوی دی. او امام محمد رحمه الله تبع تابعي دی.

دویمه: هر هغه شيء چې په خير القرون کې وجود نلري، هغه بدعت دی، دا خبره على الاطلاق غلطه ده؛ حکم چېر داسې شیان سته، چې په خير

القرون کې موجود وو، د هغه باوجود بدعت وو، مثلا: داسې شيء چې په هغه نه صحابه کرام رضي الله عنهم اجمعين راضي وي، او نه تابعين رحمةم الله اجمعين راضي وي، او نه تبع تابعين راضي وي، مگر خلک يې کوي، او دین يې هم بولي، لکه د مسیلمة الکذاب د نبوة دعوه، او یاد خواجو او روافضو ایجاد، او یا د حضرت عثمان رضي الله عنه په شهادت رسول، او یا نور جهلي رسومات اداء کول، او دیر داسې شیان سته، چې په خير القرون کې نه يې موجود؛ خو علماء کرامو ایجاد کړي وي، او هغه مذموم او سیئه بدعت نه وي، ئکه رسول الله صلی الله عليه وسلم وايي، «من سن سنة حسنة، آه» د لفظ د «من» اطلاق عام دي، تر قیامته يې پر هر چا اطلاق کول کيري، بلکې تحقیق دا دي، چې بدعت دوہ قسمه دي. سیئه او حسنې. په بل تعبیر لغوی او اصطلاحی. یو جائز دي او بل ناجائز دي.

دوبیمه: هر بدعت ضلالت او ګمراهي دي، دا هم على الاطلاق باطله جمله دي، بلکې هر بدعت سیئه ضلالت او ګمراهي دي، دا عام مخصوص البعض دي، او یا په «کل بدعة» کې لفظ د «کل» په معنا د کثير دي، یعنی: اکثر مذموم دي او بعض ممدوح او محمود دي.

مشکل پدي خای کې دي، چې بدعت حسنې و خه ته وايي، او سیئه و خه ته وايي، پدي کې ډیرو علماء کرامو تحقیق کړي دي، په مختلفو عبارتونو يې د دوى تعریفونه کړي دي، مگر د هغه باوجود په موجوده عصر کې ډیرو علماء کرامو یو او پر بل باندي د بدعت مهرونه سره وهی.

یو شيء وي، یو يې مستحب بولي، او بل يې بدعت بولي ، یو يې بدعت حسنې بولي، وايي: مستحب او بدعت حسنې سره جمع کيري، او بل يې سیئه بولي.

لهذا د دواړو اړخونو تحقیقونه ما په سرو مغزو په رمضان مبارک کې يې د تعصب او کجروي خخه مطالعه کړل.

د ټولو تحقیقاتو خلاصه په مختصر انداز پیش کوم، له الله تعالیٰ خخه اميد لرم چې هر خوک یې د انصاف په سترگو وګوري، اختلاف او عناد له جانب مقابل سره ختم سی، او د کشیرانو د پوه کولو لپاره یو تمہید او مقدمه وايم.

تحقیق عجیب و مفید په بدعت کې:

محترمو! په نړۍ کې دوه قسمه شیان او امور دي، یو امور دینیه دي، او بل امور دنیویه دي، یو هغه امور دي چې تعلق تر دنیا پوري لري، او بل هغه امور دي چې تعلق تر آخرت پوري لري، دغه دواړه امور کلیات او اصول لري. په دغه اصولو او کلیاتو کې تر قیامته پوري زیادت او نقصان نه رائخي، او جزئیات د هر یوه تر حساب زیات دي، په جزئیاتو کې زیادت او نقصان رائхи، او دغه زیادت او نقصان چې خپل اصل او حکم ته منسوب سی، زیادت او نقصان نه بلل کيري، او که د بل اصل او حکم ته منسوب سی، بیا زیادت او نقصان بلل کيري، لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې وايی: هیڅ یو قوم بدعت نه کوي مګر د هغه په مقدار به سنت له دغه قوم خخه پورته کيري.

مثلاً د ټولی نړۍ د شیانو خلور اصول دي: ^(۱) او ^(۲) او ^(۳) به خاوره ^(۴) هوا. له دغه خلورو تركیبا او انفرادا الله جل جلاله ^(۵) درې نوع اجسام جوړ کړي دي، حیوانات، نباتات، جمادات، د ټولی نړۍ د موجوده شیانو رجع، او میلان دغه ^(۶) درو نوعو ته ده.

په دنیا کې هر جسم یا به حیوان وي، یعنی جسم نامی حساس متحرک بالاراده، او یا به نبات وي، یعنی جسم نامی. او یا به جماد وي، یعنی جسم جوړر قابل الانقسام مثلا. او له دې وروسته چې هر شيء په نړۍ کې پیدا سی، او یا یې خلک په مصنوعی شکل پیدا کړي، له دغه درو نوعو نسي

وتلای، یا به حیوان وي، یا به نبات وي، او یا به جماد وي، دغه شیان که ماؤکولات وي، او که مشروبات وي، او که مرکوبات وي، او که هر قسم د استعمال او غیر استعمال شیان وي، نو اوس که په نری کې نوی شیء پیدا سی، لکه خنگه چې مثلاً تیلیفون رادیو ټانگ او وغیره پیدا سو، من حيث الصورة والتشخص خو نوی دی، مگر من حيث الاصل نوی نه دی، ئىكە دا یو جماد دی له جماداتو خخە، و دغه شیء ته بدعت یعنی نوی شیء لفظا او لغتا ويل کيري، مگر اصلا او اصطلاحا نسي ورته ويل کيداي، ئىكە خو اصل يې موجود دی، او بل ابداع او تخليق د الله جل جلاله کار دی مخلوق يې نسي کولاي.

دغه اصل بیا دير ډير اقسام لري، هر قسم يې جلا حکم لري، او خانته خواص او فوائدی لري، او هر قسم يې په موجوديت کې خپل اسباب او شرائط لري، لهذا دغه نوی شیء، لکه تیلیفون مثلا، که یوشوك خپلي نوعي ته منسوب کري، او په خپله نوع کې خپل قسم ته منسوب کري، او خپل حکم پر ولگوي، مثلاً ووايي: دا یو جماد دی، او په جماد کې مساله ده، او تر کاتين ټينگ او مضبوط دی، او تر اوسيپيني سست، او کمزوري دی، له دغه ويونکي سره هيٺوک نزاع او جگړه نه کوي.

او که ووايي، چې دا حیوان دی، او یا و وايي، چې دا جماد دی، مگر اورسيپينه ده، او حال دا چې دا مساله وي، او یا و وايي، مساله ده؛ مگر تر اورسيپيني درون او مضبوط دی، بیا له ويونکي سره هر خوک نزاع او جگړه کوي، وايي: چې شیء یو شیء دی، او ته یې بل شیء بولی، سره لدې چې دا دنياوي امور دي، نه احکام دي، او نه عبادات دي.

او دغه رنگه اخروي امور را واخله، الله جل جلاله تیلوو ديني امورو ته اصول او کليات وضع کري دي، پدغه اصولو او کلياتو کې تر قيامته پوري زيادت او نقصان نه راخي، او جزئيات يې غير متناهي دي، هغه بالفعل

موجود وي، او که لدی وروسته موجوديري؛ خکه د هر فرد اعمال مثلا: لمونځ، روژه، زکوه، د دغه کلياتو اجزاء او افراد دي، دغه جزئيات زياتيري او کمپيري، مگر د دي په زيادات او کمبود سره زيادات او نقصان في الدين نه بلل کيري، د دغه امورو دينيه وو لپاره بيا اصول او کليات خلور دي، قرآن کريم، احاديث مباركه، اجماع او قياس. په دغه خلورو کې بيا قرآن کريم اصل الاصول دي، يو لدې وجې چې دغه خلور واړه په قرآن کريم ثابت دي، الله جل جلاله وايي: ﴿اطيعوا الله واطيعوا الرسول و اولي الامر منکم فان تنازعتم في شيء فردوه الى الله والرسول﴾ له ﴿اطيعوا الله﴾ خخه مراد قرآن کريم دي، او له ﴿اطيعوا الرسول﴾ خخه مراد سنت دي، او له ﴿واولي الامر منکم﴾ خخه مراد اجماع ده، او له ﴿فان تنازعتم في شيء﴾ خخه مراد قياس دي. او داسي په نورو اياتونو او حدیثونو مبارکانو سره ثابت دي، او بل لدې وجې چې قرآنکريم پر ټولو امورو دينيه وو مشتمل دي، تر قيامته چې څونه امور دينيه دي، يو هم داسي نسته، چې پر هغه دي قرآنکريم مشتمل نه وي، خکه الله جل جلاله وايي: ﴿ونزلنا عليك الكتاب تبيانا لكل شيء وهدى ورحمة وبشري لل المسلمين﴾ پر بعض احكامو مفصل مشتمل دي او پر بعض احكامو مجمل. پر بعض عباره او پر بعض دلالة، پر بعض اشاره او پر بعض اقتضاء. بعض اياتونه مبارکان محکم دي، او بعض مجمل، بعض مشکل او بعض متشابه.

حاصل د خبرې دا دي، چې پر ټولو امورو دينيه وو مشتمل دي، په امورو دينيه وو کې سنت، اجماع او قياس هم داخل دي، نو پر سنت هم مشتمل دي، لکه پدې قول د الله جل جلاله کې، ﴿واطيعوا الرسول﴾ او یا پدې قول د الله جل جلاله کې ﴿وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنهم فانتهوا﴾. او پر اجماع هم مشتمل دي، لکه پدې قول د الله جل جلاله کې

﴿وَأَولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾. او يَا په دې قول د الله جل جلاله کې ﴿وَيَتَّبِعُ
غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُولَهُ مَا تَوَلَّ﴾.

او پر قیاس هم مشتمل دی، ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرْدُوهُ إِلَى اللَّهِ
وَالرَّسُولِ﴾. او يَا پدې قول د الله جل جلاله کې ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أَوْلَى
الْأَبْصَارِ﴾. هر هغه شيء چې پدغه خلورو کې په هريوه ثابت وي، هغه
شيء په حقیقت کې په قرآن کریم ثابت دی، دغه خلور اصول او کليات
د امورو دینیه ولپاره دي، او په دوي کې بيا قرآن کریم اصل الاصول دی،
او پر دغه اصولو زموږ د مذهب فقهاء کرامو د اصول الفقه په نامه باقاعده
يو فن جوړ کړي دي، پوره تفصیل یې هلتہ کتلای سئ.

په نړۍ کې چې خونه جزئیات د امورو دینیه وو دي، هغه په ظاهر کې له
دغه خلورو اصولو او په حقیقت کې له اصل خخه چې قرآنکریم دی، نسي
وتلای، او هغه امور دینیه چې لدې وروسته تر قیامته پوري پیدا کېږي، هغه
هم لدې اصولو او کلياتونسي وتلای، حکمه جزئیات خو غیر محصور دي،
لكه امور دنیویه چې له خپلو اصولو نسوای وتلای، مثلا: که د زید بچې
عبد الله چې لدې وروسته پیدا کېږي، او بالغ سی، پر هغه لمونځ، روزه، او
وغیره فرض دي، حکمه په قرآن کریم، حدیث، اجماع او قیاس کې خو دا
جذئیه نسته، چې د زید پر بچې عبد الله باندي دغه امور فرض دي، بلکې
اصل یې سته، چې پر مؤمن بالغ باندي دغه امور فرض دي، نو د زید پر
زوی هم فرض دي، د دغه جزئیاتو په زیادت او نقصان سره زیادت او
نقصان في الدين نه بلل کېږي.

د دغه اصولو لپاره بيا خپل احکام او شرائط دي؛ حکمه دغه اصل يا اصول
الله جل جلاله خپل بنده ته را لیړلې دي، او پر دغه اصولو احکام مرتب
دي، په دغه احکامو باندي بنده مکلف دي، دغه احکام بيا خپل اقسام

لري؛ خكه حكم خطاب الله تعالى المتعلق بافعال المكلفين اقتضاء او تخيرا ته وايي. اقتضاء بيا دوه قسمه ده، يو طلب د فعل دى، بل ترك د فعل دى، دربيم: قسم امكان نلري، خكه داسي کيداي نسي، چې الله جل جلاله دي مطالبه کوي له بنده، مگر نه دي د کولو کوي، او نه دي د نه کولو کوي، خكه دا ارتفاع د نقیضین ده.

او نه داسي کيداي سي، چې مطالبه دي هم د کيدلو وي، او هم دي د نه کيدلو وي، خكه دا بيا اجتماع د نقیضین ده.

دوهم قسم: بيا تخير ده، دربيم بيا امكان نلري، يعني: داسي نسي کيدلای، چې هم اقتضاوي وي، او هم تخيري وي، يعني: هم مطالبه وي او هم نه مطالبه وي؛ خكه دا اجتماع د نقیضین ده، او داسي هم نسي کيدلای، چې نه مطالبه وي، او نه نه مطالبه وي؛ خكه دا بيا ارتفاع د نقیضین ده. لهذا احكام دوه قسمه دي، اقتضاء او تخيرا.

اقتضاء بيا اووه اقسام لري: فرض، واجب، سنت، مستحب، حرام، مکروه تحريمي، او مکره تنزيهي؛ خكه اقتضاء به خالي نه وي، يا به طلب د فعل وي، يا به ترك د فعل وي، که طلب د فعل وو، هغه فرض، واجب، سنت او مستحب دى، صرف د مطالبې په کيفيت کې يې فرق سته، مطالبه د کيدلو په تولو کې سته، او که طلب د ترك د فعل وو، هغه حرام، مکروه تحريمي او مکروه تنزيهي ده، دلته بيا د مطالبې په کيفيت کې فرق سته، نفس مطالبه د نه کيدلو په تولو کې سته.

او تخير يو قسم لري، هغه مباح دي، کول او نه کول يې على السويه دي، نو د دغه اصول اربعه وو دغه احکام دي، فرض، واجب، سنت، مستحب، مباح، حرام، مکروه تحريمي، او مکروه تنزيهي.

فرض، واجب، سنت او مستحب هغه دي، چې په يو اصل د اصولو کې امر په سوي وي.

حرام، مکروه تحریمی او مکروه تنزیهی هغه دی، چې په یو اصل کې له اصولو اربعه وو منع، یعنی: نهی خینی سوې وي.

مباح هغه ده، چې نه امر په سوې وي، او نه نهی خینی سوې وي.
امر او نهی هر یو بیا په خپل منځ کې اقسام لري، هغه علماء اصولینو بیان کری دی، دین په حقیقت کې دغه احکامو ته وايی.

او س که په نبری کې یو چا نوی شيء پیدا کړ، دغه شيء خو من حيث الصورة والتشخص نوى (جديد) دی، څکه یو جزئي شيء دی، مګر من حيث الاصل نوى نه دی. اصل به حتما په قرآن کریم کې لري، تفصیلا یا اجمالا، عباره، دلالة یا اشاره؛ څکه قرآنکریم خو «تبیانا لکل شيء» دی، او قرآن کریم دین دی، او دین مکمل دی، او دغه شيء هم له امورو دینیه وو خخه دی، نو دغه شيء نوع او حکم دواړه په قرآنکریم کې سته، څکه دغه شيء خو بیا فرد له لمانځه خخه وي، یا له دعاء، یا له صدقې، یا له وعظ، یا له روزې، یا له غلا، یا له زناء او وغيره خخه وي، کوم وخت چې دغه شيء اصل معلوم سو، چې له فلاتی نوعی دی، هغه به یا له مأموراتو خخه وي، او یا به له منهیاتو خخه وي، او یا به مسکوت عنها وي. که له مأموراتو خخه و، بیا به خالی نه وي، یا به له مأموراتو معینه مقیده وو خخه وي، او یا به له مطلقه وو خخه وي، بلا تاخیر په دغه صورت کې به دغه شيء یا فرض وي، یا به واجب وي، یا به سنت وي او یا به مستحب وي؛ څکه امر ته به گورئ، چې په کوم انداز کې سوې دی.

او که دغه نوع له منهیاتو خخه و، بیا به خالی نه وي، یا به له منهیاتو معینه موقعه وو خخه وي، او یا به له مطلقه وو خخه وي، خو بالآخره په دغه صورت کې به داشيء یا حرام وي، یا به مکروه تحریمی وي، او یا به مکروه تنزیهی وي؛ څکه بیا به دنهی انداز ته گورئ، چې په کوم انداز کې نهی سوې ده.

او که دغه نوع مسکوت عنها وه، دغه شیء بیا مباح دی. آمدم بر سر مطلب. اوس دغه شیء که یو شوک یې خپلی نوعی او حکم ته منسوب کری، بدعت نه ورته ویل کیری، که خه هم من حیث الصورة والشخص خونوی شیء دی، یعنی: بدعت لغوی دی، مثلاً که دغه شیء د فرض تر قاعدي او اصل لاندی و، تا هم فرض باله، نو بدعت نده، یعنی گمراھی نده، بلکی هم فرض ده من حیث الاصل، اوهم بدعت لغوی ده من حیث الجزئیة.

او که تر قاعدي د واجبو لاندی و، او هم تا هم واجب بلی، بیا بدعت نده. او که تر قاعدي د سنتو لاندی و، او تا هم سنت بلی بیا هم بدعت نده. او که تر قاعدي د مستحب لاندی و، تا هم مستحب بلی، بیا بدعت نه ده. او که تر قاعدي د مباح لاندی و، او تا هم مباح بلی، بیا بدعت نه ده. او که تر قاعدي د حرامو لاندی و، او تا هم حرام بلی، بیا هم بدعت نده. او که تر قاعدي د مکروه تحریمي لاندی و، او تا هم مکروه تحریمي بلی، بیا هم بدعت نده. او که تر قاعدي د مکروه تنزیهی لاندی و، تا هم مکروه تنزیهی بلی، بیا هم بدعت نده.

په دغو تولو صورتونو کې بدعت لغوی او صوري ده. دغه بدعت لغوی عین دین ده؛ خکه خو له فرض سره هم جمع کیری، او له واجب سره هم جمع کیری، او له سنت او مستحب سره هم جمع کیری، او له حرام او مکروه سره هم جمع کیری، او دغه بدعت ته بدعت حسنہ هم ویل کیری، لدی و جي خخه بعض علماء کرام د بدعت له تقسیم خخه وحسنہ او سیئه ته انکار کوي؛ خکه حسنہ خو په حقیقت کې بدعت نه سو؛ بلکی په دین کې داخل سو؛ خکه خو یا واجب ده، یا سنت ده، او یا مستحب ده، یا حرام ده. او حرام ته حرام ویل هم حسن ده، او بدعت گمراھی او ضلالت ده. لهذا دوى وايي : بدعت صرف سیئه ده، بل قسم نه لري، نزاع لفظي ده.

دوهم: او که یو خوک دغه شیء و بلی نوع او حکم ته منسوب کری، بیا بدعت ورته و وایی: هغه بدعت چې ضلالت او گمراھی ده. مثلا: دغه شیء تر قاعدي او اصل دې فرض لاندی و، مگر تا واجب بلی، یا دې سنت بلی، یا دې مباح بلی، هم بدعت ده، او یا ې حرام بلی او یا دې مکروه تحريمي بلی، یا دې تنزيھي بلی، هم بدعت ده، او که دغه شیء تر قاعدي د اصل او واجب لاندی و، مگر تا یا فرض بلی یا دې سنت بلی، او یا دې مباح بلی، او یا دې حرام او مکروه بلی، نو بدعت ده. او که شیء تر اصل د حرام لاندی و، او تا واجب بلی، او یا دې فرض بلی او یا دې سنت بلی، او یا دې مباح بلی، نو بدعت ده، ضلالت او گراھی ده.

احکام مور تول اته^(۴) قسمونه ذکر کرو، اته چې په اتو کې ضرب کړي^(۵) خلور شپته کیري، په خلور شپته اقسامو کې اته قسمونه بدعت لغوي او حسنې دی. مثلا: چې فرض ته فرض وایی، او واجب ته واجب وایی، او مباح ته مباح وایی، لکه خنګه چې مخته ذکر سو، او^(۶) شپاړ پینځوس اقسام د بدعت سیئه دی، په دې وجه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه قول (کل بدعة ضلالة) تأویل داسې کېدای سی، چې اکثر ته یې حکم د کل ورکړي دی، یعنی دغه کل په معنی د اکثر کې دی، په حقیقت کې پر کل یې د اکثر په وجہ حکم کړي دی، او دغه^(۷) شپاړ پینځوس اقسام مثلا چې یو فرد د فرضو ته واجب وایی، یا مباح وایی، یا سنت وایی، یا حرام وایی، یا مکروه وایی، او یا و فرد د حرامو ته فرض وایی، یا واجب وایی، یا مباح وایی، یا سنت وایی، یا و فرد د مباح ته فرض وایی، یا واجب وایی، یا سنت وایی، یا حرام وایی، یا مکروه وایی، بدعت سیئه دی.

له دې وجو چې دا احداث في الدين دي، او مخته ذکر سو، چې په حقیقت کې دغو اقسامو ته دین ویل کیري، نو گواکې دغه کس نوی حکم پیدا کړ؛ خکه دغه شیء شریعت فرض بولی مثلا: او دغه کس یې حرام

بولي، او يا يې حرام بولي او يا يې مستحب بولي، او يا دغه شيء شريعت مباح بولي، او دغه کس يې فرض بولي او يا يې واجب بولي، او يا يې حرام بولي، او يا دغه شيء شريعت حرام بولي، او دغه کس يې واجب بولي، او يا يې فرض بولي، او يا يې سنت بولي او يا يې مباح بولي، او احداث في الدين زيادة في الدين دي، زيادة في الدين ضلالت او گمراهي ده؛ ځکه دا خالق کار دي، نه د مخلوق، دغه دين خالق و مخلوق ته راپيرلي دي، مخلوق له خپل خان خخه حلت او حرمت نسي پکي جورولاي، نو که يو چا د يوه حکم نسبت خانته وکړ، مثلا: له خانه يو شيء فرض بولي، يا واجب يا يې حرام بولي، بې له اذنه د شارع، دغه کس خانته د خدائي او خالقيت نسبت وکړ، او که يو چا خانته د خالقيت نسبت وکړ، هغه ضال او گمراه دي؛ ځکه مبدع او خالق په دنيوي شيانيو کي هم الله جل جلاله دي، بديع السموت والارض دي، خالق کل شيء دي.

په توله دنيا يو مچ نسي پیدا کولي، ﴿لن يخلقوا ذبابا ولو اجتمعوا له﴾، او په اخروي شيانيو کي يعني احکامو کې هم مبدع او خالق الله جل جلاله دي، په توله دنيا نه يو شيء فرض کولي سی او نه يې حرام کولي سی، او که يې دغه نسبت خانته وکړ، کافر او گمراه دي.

او خونه حدیثونه مبارکان چې بدمعت په ذم کې راغلي دي ، په هغو کي دغه اخپرنۍ قسم بدمعت مراد دي؛ ځکه دا احداث في الدين ده، او احداث في الدين واقعي گمراهي ده، او بعض وخت يوشيء سنت بالذات يا مباح بالذات وي، مګر خلک يې واجب بولي، د هغو مراد واجب بالغير وي، واجب بالغير بيا احداث للدين ده، احداث للدين گمراهي نه ده؛ ځکه زيادة في الدين نه ده، بلکې زيادة لتنقوية الدين ده، لکه : تعلم علوم الفنون، بيعد، تقليد شخصي، مدارسي او وغيره.

او که يو چا دغه شيان واجب بالذات بلل، بيا بدمعت دي، لهذا هر نوي شيء

او يا هر جزئي تر کلي لاندي کول، او يا هر فرد تر قاعدي لاندي کول، ضلالت او گمراهي نده، که سي، نو تولي مسائلی قياسيه، تولي د تصوف سلسلې، تول تصنیفونه، تولي تعليمي ادارې، تول جهادي اعدادونه او وغيره به ضلالت او گمراهي سي، نعوذ بالله من ذلك.

دلته يو خو احاديث مبارکان، او يو خه مختصر عبارت ذكر کوو، په اخیر کې د علماء کرامو يوه اشتباه ذكر کوو، نور په دغه تحقیق کفایت کوو.

محمل د هغه احاديثو مبارکانو: چې د بدعت په ذم کې وارد دي: رسول الله صلي الله عليه وسلم ويلى دي، اما بعد: «فَإِنْ خَيْرُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرُ الْهَدِيِّ هَدِيُّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالٌ».

په بل راویه کې راخېي «وَكُلُّ ضَلَالٍ فِي النَّارِ». او رسول الله صلي الله عليه وسلم ويلى دي: «الْمَدِينَةُ حَرَامٌ بَيْنَ عِيرٍ إِلَى ثُورٍ فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا أَوْ أَوْيَ مَحْدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صِرَافٌ وَلَا عَدْلٌ» مشکوکه (٢/٣٨-٤٧).

او رسول صلي الله عليه وسلم ويلى دي: «إِنَّ اللَّهَ أَنْ يَقْبَلَ عَمَلَ صَاحِبِ الْبَدْعَةِ حَتَّى يَدْعُ بَدْعَتَهُ» ابن ماجه (٦).

او رسول الله صلي الله عليه وسلم ويلى دي: «مَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا أَوْ أَوْيَ مَحْدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صِرَافٌ وَلَا عَدْلٌ» صحيح البخاري (١/٥١).

او رسول الله صلي الله عليه وسلم ويلى دي: «مَنْ وَقَرَ صَاحِبَ الْبَدْعَةِ فَقَدْ أَعْنَى عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ» مشکوکه (١/٣١).

او رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلی دی: «ان الله حجب التوبة عن كل صاحب بدعة» مجموع الزوائد (١/١٧٩).

او رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلی دی: «من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد» صحيح البخاري (١/٣٧١).
او په بعضی روایتونو کې داسې دی، «من احدث في دیننا مالیس منه فهو رد».

تاسي وگورئ، او رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه ټولو احادیثو مبارکانو کې کوم بدعتی یادوي، آيا پر بل مطلق بدعتی دغه احادیث مبارکان تطبيق کيري، که ما سیواله هغه بدعتی چې مونږي مخکي یادونه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلی: د الله جل جلاله کتاب تر ټولو بنه خبر او بيان دی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت او سیرت تر ټولو طریقو د هدایت طریقه ده، په ټولو شیانو کې نوی شيء بد دی، او هر نوی شيء ګمراهي ده، او ګمراهي سبب د دخول نار ده، که یو چا په حرم د مدينې کې نوی شيء ایجاد کړ، او یا یې دغه ایجاد کونکي ته پناه ورکړه، پر هغه دې د الله جل جلاله، د ملائکه وو او د ټولو خلکو لعنت وي، له هغه الله جل جلاله یو شيء هم نه قبلي. الله جل جلاله تر هغه وخت د بدعتی عمل نه قبلي، تر خو چې له دغه بدعت خخه لاس نه وي اخيستي. او که چا د بدعتی احترام وکړ، هغه د دین په نړولو کې معاون جوړ سو، الله جل جلاله د بدعتی توبه نه قبلي، یعنی پر بدعتی شخص یې د توبې دروازه بنده کړې ده.

پدې ټولو احادیثو مبارکانو کې هغه بدعتی یادوي، چې هغه احداث في الدين کړي وي. د دین تشریح مونږ مخکي ذکر کړه، چې دغه قرآنکریم

دی، او دغه قرآنکریم پر ټولو امور دینیه وو مشتمل دی.
په دغه دین کې مخصوص احکام دی، په هغو احکامو بندگان مکلف دی،
او هغه احکام الله جل جلاله وضع کري دي؛ نو که بنده له خپل خان خخه
حکم پکې پیدا کړ. یو شيء فرض دی، خو په شريعت کښي دې اعتقاد د
فرضیت نلري، واجب، سنت، مباح، حرام او یا یې مکروه بولي. او یو شيء
سنت يا مستحب دی، په شريعت کې دې حرام، مکروه، يا واجب او غیره
بولي؛ نو دغه بنده د خپل خان خخه حاکم او واضح جوړ کړ، دغه د خدای
صفت یې خان ته ورکړ، دا ګمراه سو، او دا جهنمي وي، پر دغه کس د الله
جل جلاله ، د ملائکه وو او د خلکو لعنت وي.

د دغه کس عزت او احترام د دین اسلام نړول دي، او دغه کس ته پناه
ورکول حرامه ده، د دغه کس اعمال نا منظور دي، د دغه کس توبه له
ګناهونو خخه منع ده، تر هغه وخت چې مسلمان سوي نه وي، د دغه کس
ایجاد سوي احکام په اسلام کې مردود دي، ځکه دا خو د بنده فرض،
واجب، حرام او غیره دي، دغه بدعت في العقیده دی، او دغه بدعت او
عقیده کفر دي.

لهذا د الله جل جلاله په لحظه دغه حدیث مبارکان د هر چا په هکله مه
بیان کوئ، که یو چا دعاء وکړه، بس بدعتي او ګمراه سو، که یو چا په دعاء
کې لاس پورته کړ، بس بدعتي سو، که یو چا جلسه وکړه، بس بدعتي سو،
که یو چا خيرات وکړ، بس بدعتي سو، که یو چا اسقاط وګرز او، بس
بدعتي سو، نعوذ بالله، دا خو اعمال دي.

او اعمال موقف پرنیت او اعتقاد وي، کفر او اسلام خو اعتقادیات دي،
له دغه کس خخه پونښته وکړئ، چې دغه عمل په کوم نیت او اعتقاد کوي،
که یې وویل، چې مستحب یې بولم، بنه کار یې بولم، علماء سلفو خوښ
کړي عمل دي، او یا یې سنت بولم، په حدیث مبارک ثابت دي، اوس که

دغه عمل هر چا حرام وباله، يا يې كونكى بدعى وباله، نو دغه كس خپله گمراه او بدعى سو؛ خکه خو مستحب عمل يې حرام او مکروه ويلى.

او كه هغه كونكى وويل، چې دغه عمل، يعني: دعا، اسقاط وغيره فرض بولم، يا يې واجب بولم، تارک يې گنهگار بولم، او منكر يې له دغه مخصوص كيفيت خخه کافر بولم، نو واقعي دغه كونكى گمراه او بدعى دى.

د مخکيني تحقيق او احاديثو مباركانو په تائيد کې د يو خو علماء کرامو اقوال رانقل کwoo.

د فقهاء کرامو عبارات په بدعت کې:

يعرض البدعة على القواعد الشرعية فإذا دخل في الإيجاب فهي واجبة او في قواعد التحرير فهي محرمة أو المندوب فمندوبة او المکروه فمکروهه او المباح فمباحة. القواعد الكبرى (٢٣٣٧). سبيل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد. (١٣٧٠).

ان كانت تندرج تحت مستحسن في الشرع فهي بيعة حسنة، وان كانت مما يندرج تحت مستحب في الشرع فهي بيعة قبيحة، عمدة القاري الحديث ٢٠١٠ - (٨٤٥).

بدائله هر حپ پيدا شود، بعد از پيغمبر عليه السلام بدعت است، وازو انچه موافق اصول وقواعد سنت است، وقياس کرده شده است، بر آن آن را بدعت حسنة گويند، وانچه مخالف آن باشد، بدعت

ضلالت خوانند، کلیه «کل بدعة ضلالة» مجموع براین است، وبعض بدعتها واجب است، چنانکه تعلم و تعليم، صرف و نحو، وبعض مسخن و مستحب مثل بنائی رباطها و مدرسهها، وبعض مکروه، وبعض سرام چنانکه مذاہب اهل بدع و اهوا برخلاف سنت و جماعت، آه. اشعة الملاعات - کتاب الایمان، (١/١٣٥).

فالمنارة عنون لاعلام وقت الصلة و تصنیف الكتاب عنون للتعليم والتبلیغ ونظم الدلائل لرد شبه الملاحدة والفرق الضالة نهي عن المنكر وذب عن الدين، وكل ذلك مأذون فيه بل مأمور به اذا قة الاثم (٥٢). نقله حجة الاسلام امام الغزالی رحمة الله عليه.

«كل بدعة» أي سيئة «ضلاله» لقوله عليه السلام، من سن في الاسلام سنة حسنة، آه. مرقات المفاتيح (١/٣٦٨).

واعلم ان البدعة ما لا يكون اصله في الاصول الاربعة ويزعم الناظر فيه أنه من أمور الدين، عرف الشذى مولانا انور شاه الكشمیري (١/١٩٦). ما احدث و خالف كتابا او سنة او اجماعا او اثرا فهو البدعة الضالة ، وما احدث من الخير ولم يخالف شيء من ذلك فهو البدعة المحمودة ، كشاف في اصطلاح الفنون (١/١٧٩).

البدعة هو الزيادة في الدين او نقصان منه الحادثان بعد الصحابة، وكذا زمن التابعين وتابعיהם بغير اذن من الشارع لا قولًا ولا فعلًا ولا صريحا ولا اشاره، فلا تناول العادات اصلا، حدقة الديمة (١/١٣٦). وهكذا في المحمودية (٢/٢٥).

فيقال اهل البدع والمبتدةة وأهل الهوى وأهل الأهواء، المراد بذلك

البدعة الشرعية في الاعتقاد لا غير، آه. حديقة الندية (١٣٩١).
غالب استعمال بدعت در اعتقاد افتاد، آه. شرح سفر السعادة
تاليق محدث دصلوي (٢٠١٢).

بعض علماء كرام اشتباہ سوی دی: هر هغه شيء چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم او یا له صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین خخه قول، یا فعلا او یا تقریرا ثابت وي، هغه سنت بولی، او چې ثابت نه وي، د هغه شيء کول بدعت سیئه او مردود بولی، بلکې د دغه نه ثابت شيء، نه کول سنت بولی.

دغه علماء کرام ډیر سھوہ سوی دی، له سابقه تحقیق خخه واضحه معلومه سوھ، مگر یو خو نوري وجي د عامو مسلمانانو د حفاظت لپاره ليکم.

اوله وجه د سھوی ۱۵: رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: «من احدث في امرنا هذا ما ليس منه، فهو رد». که یو چا نوی شيء په دين کې پیدا کړ، داسې نوی شيء چې له دين خخه نه وو، هغه مردود دی، د دغه حدیث مبارک له دغه الفاظو «ما ليس منه» واضح معلوميري. هغه شيء چې په دين کې اصل نلري، نه په قرآنکريم، نه په حدیث، نه په اجماع، او نه په قیاس کښي.

او په دين کې د شارع له جانبه، نه صراحة، نه دلالة ماذون به او مامور به وو، تو بدعت او مردود دی. او که یې په دين کې اصل او قاعده درلوده، هغه شيء د شارع له جانبه ماذون به دی، که خه هم هغه حادث يعني: بدعت دی؛ مگر مردود نه دی، مقبول دی، او بدعت لغوی و ظاهري دی، او په حقیقت کې عین دین دی.

دوھمه وجه د سھوی ۱۵: چې هر ثابت شيء له رسول الله صلی الله علیه وسلم خخه سنت نه دی، بعض اشياء د رسول الله صلی الله علیه وسلم

خصوصيات وي، او بعضی یې د عذر په وجه کړي وي، او بعض صرف رسول الله صلی الله علیه وسلم د جواز لپاره کړي وي، دا اشياء ثابت دي، مګر سنت منه دي. او هر نه ثابت بدعت نه دي؛ خکه بدعت سیئه د امر او منهی عنه له افرادو خخه یو فرد دي.

لهذا بدعت نهی غواړي، صراحة، اشارة يا دلالة. نفس عدم الشبوت د شيء مستلزم وجوب د ترك د شيء نه دي، يعني: داسې نه ده، که یو شيء صراحة ثابت نه وو، د هغه شيء ترك واجب دي، خکه ترك یې هلته واجب دي، که منع او نهی حیني راغلي وه.

الله جل جلاله وايي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾. واستنبط من هذه الآية ان وجوب الترك يتوقف على تحقق النهي، ولا يكفي فيه عدم الامر فما لم يعرض له امرا ولا نهيا، لا يجب تركه. روح المعاني (٤٤/٢٨).

او رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: «الحلال ما احل الله في كتابه، والحرام ما حرم الله في كتابه، وما سكت عنه، فهو مما عفى عنه. مشكوة (٣٦٧).

او دغه رنګه علماء اصول والفروع وايي: چې اصل په اشیاوو کې په نزد د جمهورو احنافو اباحت دي، تر هغه وخته چې پر یو شيء دليل د حرمت نوي قائم سوي، هوکى! حرام او ناجائز نسي ورته ويلاي.

واما الخلاف المنقول بين اهل السنة أن اصل الافعال الإباحة، كما هو مختار اكثر الحنفية والشافعية، آه. مسلم الشبوت (ص-٢٢). الاشباه والناظر لابن نجيم المصري، (ص-٥٦). القاعدة الثالثة.

والتألفظ عند الارادة بها مستحب وهو المختار وقيل: سنة يعني احبه

السلف او سنة علمائنا اذ لم ينقل عن المصطفى، والصحابة، والتابعين
بل قبل بدعة.

قال: الطحاوي حسنة على المعتمد لاسيئة، حاشية الطحطاوي على الدر –
باب شروط الصلاة (١١٩٤).

والمستحب في النية أن ينوي بالقلب ويتكلم باللسان، وهذا هو المختار،
قال: في البحر وصححه في المجتبى، وفي الهدایة، والكافى، والتبيين انه
يمحسن لاجتماع عزيمته، وفي الاختيار معزيا الى محمد بن الحسن أنه سنة،
وهكذا في المحيط والبدائع الى ان قال: بعد نقل خلافه وزاد في شرح
المنية انه لم ينقل عن الانئمة الاربعة ايضا، فتحرر من هذا انه بدعة
حسنة عند قصد جمع العزيمة، وقد استفاض ظهور العمل بذلك في كثير
من الاعصار في عامة الامصار، فلعل القائل بالسنية أراد بها الطريقة
الحسنة، لا طريق النبي صلى الله عليه وسلم. وفي الغنية بعد نقل انها لم
تنقل عن القرون الثلاثة ، لكن عدم النقل وكونه بدعة لا ينافي كونه
حسنا لقصد اجتماع الغريبة على ما اشار اليه في الهدایة ، وصرح به في
التجنیس ، وفي شرح المشكوة لعلي القاري ، ان الاكثرين على ان الجمع
بينهما مستحب لتسهيل تعقل معنى النية واستحضارها. آه.

د دغه تولو کتابونو په کتاب الصلاة کې ذکر دی، چې په خوله نیت ویل ،
مثلا، لمونع کوم دوه رکعته فرض قطعی، آه. نه له رسول الله صلى الله
عليه وسلم خخه، نه له قرون الثلاثة وو خخه، او حتى نه له ائمه اربعه وو
خخه ثابت دی، د هغه باوجود د یوں بولی؛ خکه یو

خو د خلکو تعامل ورباندي راغلي دي، (ما رآه المسلمين حسنا فهو عند الله حسن) او خلکو ته مفيد دي، او د شريعت سره تکر هم نلري؛ حيله اسقاط خو له ټولو ثابت او منقول دي، که بالفرض له هيچا نسي منقول، صرف دغه خلکو چې حسن بللي دي، همدغه یې د اثبات لپاره کافي و شافي دي.

په اصولو کې ذکر دي، چې د هر زمن اجماع معتبره ده، تر هغه وخته چې د شريعت سره په تکر کې نه وي واقع سوي.

درېيمه وجهه ۱۵ سھوي: چې سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم فعل، امر، تقریر، او د صحابه کرامو فعل، امر او تقریر ته ويل کيري. او متروک د رسول الله او د صحابه کرامو ته سنت نه ويل کيري. ترك دشيء نه سنت دي، او نه په ترك باندي دشيء ثواب سته، بلکې ثواب په کف کې د نفس ده له حرامو خخه. مسلم الثبوت (٣٩).

خلورمه وجهه ۱۵ سھوي: دغه علماء کرام ډير خله یوشيء د زمان په وجهه بدعت بولي، وايي: مثلا دعا منم، خيرات منم، او وعظ منم چې ثابت دي، مگر په دغه وخت کې نه دي ثابت، لهذا بدعت دي، نو واجب الترك دي.

مونږ ورته وايو: هر هغه عبادت چې موقت نه وي تر وخت پوري، بلکې مطلق وي، دا قاعده ده، چې مطلق په صفاتو کې پر خپل اطلاق پاته کيري، (المطلق يجري على اطلاقه)، که بالفرض یوشيء په اعتبار د زمان بدعت کيري، نو باید په اعتبار د مکان هم بدعت سې، ئچکه دواړه ظرفونه دي، دغه سنن مؤکده و هدي باید ټول بدعت سې، ئچکه زموږ په کور، کلیو، او مساجدو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه سنت ندي کري، او دا ستره سھوه ده، لهذا عبادت مطلق وقت نه غواړي او نه مکان، چې یو بل

مانع موجود نه وي.

هغه وخت بدعت خيني جو پيرسي، چې په هغه معين زمان، يا مکان کې
واجب او لازم اعتقادا وبلل سي.

له مولانا رشید احمد گنگوهي رحمه الله يوه پوبنتنه سوي دي، چې د يو
مصيبت په وخت کې د بخاري شريف ختم کول، په قرون ثلاته وو کې
ثابت دي، او که نه، دغه ختم کول بدعت دي او که نه؟

نوموري خواب ورکړي دي، چې په قرون ثلاته وو کې د بخاري شريف
ختم نه وو سوي، مګر ختم یې کول صحيح عمل دي، خکه دا ذکر خير
دي، او هر ذکر خير وروسته دعاء قبليري، دې اصل د شرعی خخه ثابت
دي، لهذا بدعت نه بلل کيري.

لومړۍ سوال: بعض علماء کرام وايي: د حيله اسقاط په وجه خلک بي
لمانځه کيري وايي: چې په اسقاط مې غارې خلاصيري، نوڅه ضرورت
لرم چې اوس یې کوم، لدې وجي بايد حيله اسقاط بند سي.

مونږ جواب ورکو: چې علماء کرام خلکو ته وايي: چې که چا په قصد
لمونځ قضا کوي، د هغه لمونځونو قضاء او اسقاط د بعض علماء کرامو په
نظر بالکل نسته، د يوې روزې په قضاء توله زمانه انسان روزې نيسې، د
هغې روزې خای نه نيسې، که خه هم ذمه په خلاصيري.

لهذا مونږ په خپل تول ژوند کې داسي سړۍ ندي ليدلي، چې په دغه طمع
بي لمانځه سوي وي. او که داسي وي، لکه دوى چې وايي، بيا دې دغه
اعتراض پر قرآن هم وسي العياذ بالله، چې په قرآن کې توبه خو خايه ذکر
ده، او الله جل جلاله بار بار وايي، چې زه توبه قبلونکي يم، او رحيم يم،

خکه په دغۇ ایاتونو، ھم انسان جرأت مند کېرىي پر گناه باندي، وايىي، الله جل جلاله يې را معاف كوي، هسى خپلى گناه وي كوي.

دوھەم سوال: بعض علماء کرام وايىي: حيله اسقاط داسې حيله ده، لکه د بنى اسرائىلو حيله، هغۇي د ماھيانو د بنكار لپاره حيله جورە كە، د شنبې په ورخ به يې په نهر يا وياله كې رابند كەو، د يكشنبې په ورخ به يې بيا بنكار كەو، الله جل جلاله داسې عذاب ورباندى نازل كە، چې بيزوگان يې ئىينى جورە كەل. الله جل جلاله وايىي: «كونوا قردة خاسئن».

موبىر ورته وايو: چې دا قياس مع الفارق دى، د بنى اسرائىلو حيله لپاره د تحليل د تحرىم وە، او حيله اسقاط لپاره د وصول د حلال ده، خکه حيله اسقاط لپاره د تكثير د مال د ولې ده، او دا جائز ده.

درېبىم سوال: بعض علماء کرام وايىي، چې په حيله اسقاط كې رجوع في الھبة وي، يو خل يې ورکپى، بيا يې بيرته ئىينى غواپى، او دا دېر بدکار دى؛ خکه رسول الله «صلى الله عليه وسلم» وايىي: رجوع في الھبة داسې ده، لکه سې چې قيء و وهى، او بيا يې بيرته ختىي.

العائد في الھبه كالعائد في قيئه. قال النبي صلى الله عليه وسلم، «ليس لنا مثل السوء الذي يعود في هبته كالكلب يرجع في قيئه»، نوحيله اسقاط باید بندە سى، خکه دا ناجائز ده.

موبىر ورته وايو: چې دا رجوع في الھبة نه ده، كە رجوع في الھبة سى، بيا خو مقصود فوت سو، اسقاط نه په راخي؛ بلکې فقير يې په خپل اختيار ورکوي. هغە دويمە ھبە شروع سوھ، اولە ھبە د فقير په قبض كيدلۇسرە تامە

سوه؛ خکه ورکونکي ورته وايي: «وهبتک». او فقير ورته وايي: «قبلت و وهبت الیک». لدغو الفاظو بنکاره معلوميري. او که بالفرض فقير په ورکره کې يوڅه درنګ وکړي، نو گرزوونکي د استیهاب لپاره لاس ور وغزوی، رجوع في الهبة نه کوي، او په بعض خایونو کې دا طريقه مروجه وي، چې فقير یې بيرته گرزوونکي ته نه ورکوي، بلکې د خنګ فقير ته یې ورکوي، په هغه کې توهم د رجوع في الهبة هم نسي کيدا؛ مګر زموږ طريقه راجحه ده؛ خکه په هغه طريقه کې تبع د اجنبي راغله، په تبع د اجنبي کې د فقهاء کرامو اختلاف دي.

مهمه خبره دا ده: چې په مذکورو احاديثو مبارکانو حرمت درجوع في الهبة هم نه ثابتيري؛ خکه سېي خو حيوان دي، غير مكلف دي، پدي صرف مکروه طبعي ثابتيري، نه شرعی.

(والكلب غير مكلف فلا يكون فعله حراماً، ولا مكروها شرعاً، بل يكون مكروها طبيعياً و يتمنه الإنسان عن فعل يشبه الكلب) زاد الحاج في تحقيق المنهاج - مولانا ورئيسنا ورئيس المذاكرات الأفغانية في هذا العام في دولة القطر. (٥/٧٣).

خلورم: د نن عصر بعض علماء کرام وايي: چې يو کس که په دائره کې ناست وي، او مبلغ مذكور قبض کړي، او بيرته یې ورنه کړي، تاسو یې ځيني اخلي، نو دا طريقه هم صرفمسخرې او مزاق دي، او هم رجوع في الهبة ده، او دا په خو واره په اوښ وخت کې خلکو تجربه کړي ده، لهذا دا باطله حيله ده، بندول یې لازمي دي.

مونږ ورته وايو: دا مهم سوال او مهمه خبره ده، او چير خلک هم د دغه سوال په وجهه په او س وخت کې له حيله اسقاط خخه نفترت کوي، په حقیقت کې دغه سوال کونکي علماء د مجموع رسائل ابن عابدين په يو عبارت دوکه سوي دي، او يا يې خان دوکه کړي دي، نو يې نور عوام غربیان هم دوکه کړو، له دغه عظيم تعاون خخه يې بې برخي کړو.
هغه عبارت دا دي:

و يجب ان يحتذر في الدورة الدفع الى الفقير بطريق الهزل او الحيلة سواء كان الدافع الولي او وكيله بل يجب ان يدفع عازما على تسلیکها اليهحقيقة لا تحيلا ملاحظا ان الفقير اذا ابى عن هبتها كان له ذلك ولا يجبر على الهمة. مجموع الرسائل (ص-۲۲۵).

دوی ترجمه داسې کوي، وايې: په دوره اسقاط کې، چې ولی او يا وکيل و فقير ته فديه په اسقاط کې ورکړي، بيرته به يې نه خیني غواړي، او د هر چا خپله خوبنې ده، ورکوي يې، او که يې نه ورکوي. او په او س وخت کې مونږ تجربه په کړې ده، چې کوم خوک منع وکړي، له هغه يې بيرته اخلي، نو معلومه ده، چې دا يو مذاق دي، احتراز خیني وکړي.

مگر د عباراتو مقصد دا نه دي، مخته تمہيد واوري، بيا د عبارت ترجمه واوري، يوه صدقه ده، او بله هبه ده. صدقه هغه ته وايې، چې يو خوک ورکړه خاص د خدای لپاره وکړي، پدې معنا چې عوض يې له الله جل جلاله خخه په آخرت کې غواړم، په دنيا کې له دغه کس خخه هیڅ نه غواړم، نه يې پسي وينم.

او هبه دите وايې: چې په آخرت کې ثواب غواړم له الله جل جلاله خخه، او په دنيا کې له دغه کس خخه ثناء او صفت، يا عوض او تعاون هم غواړم.

نو عام طور و فقیر ته ورکره، او ذي رحم قریب ته ورکره، صدقه بلله کیري.
 او غني ته ورکره هبه بلل کيري. په صدقه کي مصدق رجوع نسي کولاي،
 او په هبه کي واهب رجوع کولاي سي، خكه صدقه داسي ده، گواگي بنه
 دغه ورکره والله جل جلاله ته ورکره، الله جل جلاله و فقير ته ورکره.
 او په هبه کي شرط دا دى، چې واهب به پدغه ورکره راضي وي، د زړه له
 کومي به يې ورکوي، او په دوره اسقاط کي ټول هغه وعده دار کسان ناست
 وي، چې ميت له وارث سره د ميت په شان کي د تعاون وعده کړي وي،
 هر فقير نوي ناست، او نه د ناستي اجازت ورکوي، که هر فقير کښيني، بيا
 خو حيله اسقاط نه سوه، د فديې ادا على الحقیقت سوه، د مجلس مقصود
 فوت سو، مخته مونږ ذکر کړي دي، چې په اول کي له خلکوسره مشوره
 کيدله، او رأيه ئيني اخيستل کېدله، چې هر سپري که و دغه تعاون ته تيار
 وي له دغه عاجز ميت سره، نو مونږ هم تعاون ورسره کوو، دا به عين له مونږ
 سره محبت او قرابت وي، نو به هر سپري تيار سو، او دا فکر به يې و واهو،
 چې راسئ، په اخلاق دا کار او تعاون وکړ؛ خكه دا خو له خپله خان سره
 په حقیقت کي تعاون کول دي، دونه خير او صدقې دي په زندګي کي نه
 دي کړي.

په مرور د زمان سره دغه اعلان او مشوره ختمه سوه، خلک ورسره عادت
 سوو اوس د خلکو عرف او عادت پر دغه رنګه راغلي دي، چې په دائره
 کي خامخا هغه کس کښيني، چې بيرته د هېبي کولو قصد لري، او واهب
 هم په خپله هبه و هغه چاته راضي کيري، چې هغه يې بيرته ورکوي؛ خكه
 دواړو جانینو دغه ايات مبارک «هل جزاء الاحسان الا الاحسان» او
 دغه حدیث مبارک «تهادو تحابوا» په نظر کي نیولی وي. يعني: د احسان
 بدله احسان دي، او یو له بله هدبې او هېبي سره کوي، او یو له بله محبت
 سره کوي، اوس نو که چيري موهوب له د هېبي له ورکولو منع وکړي، د

واهبا رضاء ختمه سی، بيرته په خپله هبه کې رجوع وکړي، لکه خنګه چې باائع پر مشتری باندی یو شيء خرڅ کړي، ایجاد او قبول هم وکړي، او تسلیم او تسلیم هم وکړي، له هغه وروسته مشتری د میع پر پت عیب باندی خبر سی، هغه سابقه رضاء یې ختمه سی، بيرته دغه شيء و باائع ته ورکوي، او هم دریدلو حق لري، او رجوع هم د صدقې او هېږي دریدلو ته وايی:
 (لان الرجوع هو اقالة الصدقة والهبة اي فسخها).

لھذا د عبارت ترجمه دا ده، چې ولی، او یا وکیل دولی یې فدیه و فقیر ته په طریقه د هزل او مسخرو نه ورکوي، بلکې د زړه له کومی به یې ورکوي، دا به یې قصد وي، چې پدغه ورکړه یې دغه فقیر مالک جوړ سو، او پدې ورکړه به راضي وي، څکه که دغه قصد او رضا نه ولري، بیا خو اسقاط نه په کېږي، د ورکونکي له ملکیت خخنه وختي، او دا نظر به لري، چې دغه فقیر که منع وکړي له هېړي کولو، پر هبه به نه مجبور کېږي؛ څکه که پر مجبور سی، بیا خو د فقیر له ملکیت خخنه نده وتلي، فقیر راضي نه دی، په هبه کې د واهب رضاء لازمي ده، بلکې فقیر به یې په خپله رضاء بيرته هبه کوي.

اوسم نو که فقیر بيرته هبه نه کوله، په عبارت کې دا نسته چې مه یې حیني اخلي، دلته واهب په خپله هبه کې رجوع کوي؛ څکه د ده رضاء سابقه ختمه سوه، دغه کس یو داسې نامردی وکړه، چې د ټول مجلس مقصد یې فوت کړ، او د خپلې وعدې خلاف فرضي یې وکړه، او د مسلمانانو د اجماع مخالفت یې وکړ، لدې وجي واهب په خپله هبه کې رجوع کوي، او رجوع في الہبة د احنافو په مذهب کې جائز ده؛ څکه په هبه ملک غير لازم ثابتيروي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وايی: «الواهبا حق بهبته مالم يُثَبَّ منها».

او رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: «من وھب هبة فهو احق بها حتى يثاب بها». يعني: واهب تر هر چا په خپله هبه باندي حقدار دی، تر هغه وخته چې عوض یې نوي اخستي، په دي توله فقهه دکه ده، رد المحتار، طحطاوي، بداع الصنائع، هنديه، او وغيره كتاب الهبة وگوري.

که خوک و وايي: چې دا خو هبه و فقير ته ده، هبه و فقير ته صدقه ده، او په صدقه کې رجوع منع ده، لکه خنګه چې صدقه و غني ته هبه ده، او رجوع کې جائز ده.

مونږ ورته وايو: چې دغه قاعده کليه نده، بلکې اکثریه ده. و هغه فقير ته هبه صدقه ده، چې د عوض او تعاون طمع نه ئیني کيري د ده د فقر له وجي، او په صورت مسئوله کې چې کوم فقير دی، دا خو ناست د تعاون لپاره دی، دا خو د فديې له قبضېلوا وروسته پر ورکره قادر دی، و دي فقير ته خو ورکړه پدغه غرض سوې ده.

لهذا دغه فقير له هغو فقيرانو خخه ندي، چې هبه ورته صدقه وي، او دغه ډول هر غني هم داسي ندي، چې صدقه ورته هبه وي، بلکې بعض وخت یوشوك غني ته ورکړه پدي نيت ورکړي، چې مقصود یې د الله جل جلاله رضاء ماسوالې شي نه وي.

والصدقه كالهبة بجماع التبرع وحينئذ لا تصح غير مقبوضة، ولا في مشاع يقسم ولا رجوع فيها، ولو على غني؛ لأن المقصود فيها الشواب لا العوض. ولو اختلفا فقال الواهب هبة، والآخر صدقه، فالقول للواهب، خانية در

المختار على هامش رد المحتار - كتاب الهمة - (٤/٥٨١). (قوله ولو على غني)
اختاره في الهدایة مقتضراً عليه؛ لأنَّه قد يقصد بالصدقة على الغني الشواب
لکثرة عياله. البحر الرائق - رد المحتار - كتاب الهمة (٤/٥٨٢).

لهذا يوشوك چې پداسې ذريعه لکه خنگه چې په سوال کې ذکر سو، مثلاً:
يو خوک د دغه شيء لپاره کښيني چې خلکو ته په ذهن کې ورکړي، چې
دغه خلک صرف مذاق کوي، او نه یې ورکوي، په دغه ذريعه خلک له
حيله اسقاط خخه متنفر کوي. مونږ د ډې ذريعي سد باب کوو، فديه بيرته
خیني اخلو، په هبه کې رجوع کوو، او دی هم د خلکو و مخته رسوا کوو،
چې دا بې وعدې او بې زبانه د وعده دارو او معاوينتو خلکو په مینځ کې
نوتلى دی. د هرې بې خيري دروازه او ذريعه بندول پر مسلمانانو لازمه ده،
دا بيا فقهه په ډکه ده. هلته یې وګوري. او هم په اصولو کې ذکر دي، چې د
واجب سبب واجب دي، او د حرام سبب حرام دي.

پينځم: بعض علماء کرام وايي: په دوره اسقاط کې غنيان ناست وي، فديه
خو فقير ته ورکول کيري، غني ته نه ورکول کيري، لهذا د ډې حيلي بندول
لاري ده.

مونږ ورته وايو: د غني کښيناستل حيله اسقاط ته نقص نه رسوی، د غني
په کښيناستلو که سپړی اسقاط پرېردي، نو د کوچني او ليوني په راتګ
باندي و مسجد ته دغه خلک باید لموټخ او مسجد پرېردي؛ خکه رسول

الله صلی الله علیه وسلم وایی: چې مساجد له کوچنیانو او لیونیانو وساتئ، مسجد ته یې مه را بولئ، د غني کښیناستل له ڈوو وجهو خالي نه وي.

لومړۍ: دغه عالم چې حيله اسقاط دده په رهنمائي کې کيري، که یې غني پېژندی، چې غني دی. هغه یې په حساب کې نه شميري، غني ته چې کومه فديه ورکري، په هغه اسقاط د روزې یا کفارې وغیره نه شماري.

دوهم: که عالم دغه غني نه پېژندی، بيا یې په حساب کې شماري، او دغه حسابيدل یې اسقاط ته نقص نه رسوي؛ ځکه د فقهی مسلمه مسئلله ده، که یوسپي زکوة او یا صدقۃ الفطر غني ته په نیت د مسکین ورک، دورکونکي په خیال مسکین ټ، مګر په حقیقت کې هغه غني ټ، دغه زکوة او صدقۃ الفطر اداء کيري.

درېیم: باقاعده په اکثره څایونو کې عالم دغه اعلان هم وکړي، چې فقیران دې کښیني، او غنيان دې نه کښیني، له هغه وروسته د حيله اسقاط پر ورکونکي هیڅ جرم نسته، اخستونکي مجرم دي.

څلورم: کیدای سی غني ناست وي، او قبض هم کوي، او پدې هم خبر وي، چې غني قبض نسي کولای؛ بلکې د یو مسکین وکيل به وي، د هغه مسکین لپاره به قبض کوي، او دغه رنګه به بيرته په هبه کې هم وکيل وي. ديرخلک په اوسم وخت کې پر علماء کرامو اعتراض کوي، وايی: فلاڼي عالم مالدار دي، او په حيله اسقاط کې ناست دي، و دیته نه گوري، چې د عالم پدغه ناسته کې فائده خه شيء ده، که یې هغه اخیرنې صدقہ مقصد

وي، هغه خو بې له هغه و تولو ته ورکوي. كه غني وي او كه فقير وي، په دائره کې ناست وي او كه له دائيري وتلى وي.

او په دغه حرمت چې ته خبر يئ، عالم خو په طريقه يې اولى خبر دي، حككه خو تا دغه حرمت له عالم خخه زده كرى دي، نو معلومه خبره ده، چې عالم د يو چا په قبول او په ايجاب كې وکيل دي، په موجوده عصر كې كه هر غني ملا وي، كه امي وي او كه طالب وي، بايد داسي وکري، چې د خپل كور والا وکيل سي.

زموږ په قومونو کې د اکثره خلکو بي بي گاني مسکيناني وي، د نصاب مالکاني نه وي، له هغه مسکيني بي بي وکالت مطلق را واحلي.

بي بي ورته ووايي: چې په هر حيله اسقاط کې زما له طرفه په اخستلو او ورکولو کې وکيل يئ، او خاوند دغه وکالت قبول كري، پدې کې ډيري فائدي دي.

لومړۍ فائده ۱۵۵: چې په موجوده دور کې فقيران ډير کم دي، اکثره خلک صاحب نصاب دي، په بعضي کفاراتو کېشپته مسکينان په قول راجع باندي ضروري دي، او شپته مسکينان پر يو ځاي نه پوره کيري، نو چې غنيان وکيلان سي، دغه تعداد تقریباً پر يوه ځاي پوره کيري.

دوهمه فائده ۱۵۶: كه ټول خلک په دائره کې نه کښيسي، او بيا خاص ملايان. عوام دا فکر کوي، چې دغه ملايان هم له هغو ملايانو خخه دي، چې له حيله اسقاط خخه منکر دي، نو دغه حيله اسقاط د هغو په ذهن کې ناجائز ګرزي.

در پیمہ فائدہ ۱۵: چې په دغه کار خیر کې به ډیر کسان حصه واخلي، فقیران او زنانه به یې په طریقه د اصاله واخلي، او غنيان به یې په طریقه د وکالت واخلي.

شپږم سوال: بعض علماء کرام وايي: چې په حيله اسقاط باندي دفن ځنڍيری، او رسول الله وايي: چې د ميت په دفن کې تلوار کوي، لهذا د حيله اسقاط بندول په کار ده.

مونږ ورته وايو: حيله اسقاط غالباً د قبر د جو پریدلو په وخت کې کيري، بې لدې هغه ميت انتظاري، او که په بعض وخت کې بالفرض والتقدير راسي هم، باک نه لري؛ ځکه له رسول الله خخه هم یو خه تاخير په دغه خاص مقام کې ثابت دي.

يو پوروپري «فرضدار» غير متزوج الوفاء وفات سو، رسول الله صلی الله عليه وسلم یې د جنازې له کولو منع وکړه، تر هغه وخته چې دغه فرض يو خوک پر خپله ذمه واخلي، بيا ابو قتادة رضي الله عنه د فرض ضامن سو، له هغه وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم جنازه ورکړه، د جنازې په تاخير سره هم تاخير د دفن راخي.

اوم سوال: بعض علماء کرام وايي: چې ولی یې خاص په دغه ورڅ کړئ، ولی یې په بله ورڅ نه کړئ، پدې کې تعين د وخت راخي.

مونږ ورته وايو: لومړۍ: هغه ورڅ ته را معلومه کړه چې بيا تعين د وخت نه پکې راخي. دوهم: تعين د وخت نقص او تاوان خه شيء دئ؟.

دریم: په دغه ورخ یې بدې وجه کوي، چې پدغه ورخ خلک ټول را جمع وي، په بله ورخ بیا د دغه شیء لپاره خلک راجمع کول ډیر مشقت او تکلیف دی.

خلورم: هلته خو بیا دغه سوال په طریقه اولی کیری. وايي: ولئ یې د میت په ورخ نه کوي. بنه خبره دا ده: چې تر دفن لمخه حیله اسقاط ورسی، لدې وجې چې هغه خای ته، یعنی قبر ته فارغ الذمة ورسی. (و الی انه لو لم يوص بفدائهما وتبرع وارثه جاز، ولا خلاف انه امر مستحسن يصل اليه ثوابه، وينبغي ان يفدي قبل الدفن، و ان جاز بعده، كما في القهستاني). مجموع الرسائل - ابن عابدين (١٢١٩).

اتم سوال: بعض علماء کرام وايي: ولئ یې همیشه کوي، دا خو التزام د ما لایلزم دی، یعنی: دغه حیله اسقاط واجب بولئ، پر دغه وجوب د دوى همیشه توب دلالت کوي.

مونو ورته وايو: التزام په عقیده راخي، نه په عمل. دغه کونکي ته و وايئ، چې دغه حیله اسقاط ته واجب اعتقادی بولئ؟
که یې درته وویل: چې هو. نو واقعي ستاسو خبره صحيح ده، ماسوی له یوه صورت خخه.

هغه دادی: چې هم میت وصیت کړی وي، او هم متروک الوفاء وي، پدغه صورت کې اسقاط پر وارث واجب اعتقادی دی. صرف په دوام لزوم نه ثابتيري. پر ختم خواجګان د صوفيانو کرامو معمول داسي دی، چې روزانه

یې کوي. سلام مونږ هميشه وايو. د مسجد د دخول او خروج دعا گانې هميشه کوو. د اذان دعا هميشه کوو. د قران کريم سورة الملك ماخوستن په وخت کې هميشه ويل، او سورة ياسين د سهار په وخت کې هميشه ويل په کار دي. د لمانځه په نيت کې مونږ هميشه په ژبه باندي الفاظ وايو. داسي نور را واخله، دا تول سنتيات او مستحبات دي، او سره لدې چې مونږ یې هميشه کوو.

او بل رسول الله صلی الله عليه وسلم وايي: «احب الاعمال الى الله ادومها وان قل» و خير العمل ماديم عليه، كان احب العمل الى رسول الله الذي يدوم عليه صاحبه.

پر مستحب عمل دوام هلته ممنوع دي، چې کول یې واجب و بولي، او ترك یې ګناه و بولي، لکه: الطبيبي شارح مشکوكة چې ليکلي دي: مَن أصَرَّ على مندوب، ولم يجعله رخصةً، فقد أصاب منه الشيطان. ۱۶.

نهيم سوال: او بعض علماء كرام وايي: چې په حيله اسقاط کې مفاسد دي، کله کوم کوچنۍ ناست وي، او کله ليونۍ ناست وي، او کله غائب په وارثانو کې موجود وي، او کله د صغیرانو په مال کې تصرف کول کيري، لهذا د دغه مفاسدو په وجه یې بندول لازمي دي.

مونږ ورته وايو: دغه مفاسد هر انسان مفاسد بولي، ليکن د مفاسدو په وجه سبرۍ یو عبادت نه معطل کوي، بلکې مفاسد ختم کړئ، که یو خاه او تینکۍ ته مرداري ولويروي، مرداري سپري څيني باسي، تینکۍ نه ختمه وي.

دغه کار د علماء کرامو مسئولیت دی، باید عالم یې پر هغه صحیح طریقه وکړي.

علامه ابن عابدين «رحمة الله عليه» په کتاب الجنائز کې لیکلی دي: که پر قبرونو او مزارونو غیر شرعی امور کیدل، پدغه وخت کې به انسان زیارت القبور کوي، او که نه؟

په جواب کې وايې: چې د دغه مفاسدو په وجه به زیارت القبور نه پریوردي؛ حکم هغه مسنون او مستحب عمل دي، مفاسد دي تر خپله قدرته پوري بند کري. او دغه رنګه وايې: که په جنازې کې نائحي بنځۍ، يعني: سر او گريوان شکونکې بنځۍ روانې وي، تر خپله وسه پوري دي دغه بنځۍ بندی کري، که یې په توان کې نه وه، له دغه ناثو بنخو سره دي په جنازه کې ولاړ سی.

قال: ابن حجر في فتاويه ولا ترك لما يحصل عندها من منكرات و مفاسد، كإختلاط الرجال بنساء، وغير ذلك؛ لأن القربات لا ترك مثل ذلك، بل على الإنسان فعلها، وإنكار البدع، بل وازالتها إن أمكن، آه. قلت: و يؤيده ما مر من عدم ترك اتباع الجنائز، وإن كان معها نساء و نائحات، تأمل. رد المحتار-باب زيارة القبور (١/٦٦٥).

بل لو وقوع مثل هذه الامور في الاجتماع لصلاة الجمعة مثلاً كانت قبيحة شنيعة، ولا يلزم من ذلك ذم أصل الاجتماع لصلاة الجمعة كما هو او واضح، وقد رأينا بعض هذه الأمور يقع في ليالٍ من رمضان عند اجتماع

الناس لصلاة التراويح، فهل يتصور ذم الاجتماع لصلاة التراويح لأجل هذه الأُمور التي قرنت بها؟

كلا بل نقول اصل الاجتماع لصلاة التراويح سنة وقربة وما ضم اليها من هذه الأمور قبيح وشنيع. الحاوي للفتاوى - لجلال الدين السيوطي
- م- رشيدية (١٨٥).

لسم سوال: بعض خلک وايي: چې په حيله اسقاط کې د عوامو او علماء کرامو فرق کوي، لدى وجي علماء کرام دغه کار ته ترجيح ورکوي، يعني: ملايانو ته ديره صدقه ورکوي، او عوامو ته ليږ ورکوي.

مونو ورته وايو: دا خو هیڅ سوال نه دي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: «من حسن اسلام المرء تركه ما لا يعنيه».

دوبيم: علماء د معاشرې نیکان او صالحان خلک دي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: د صالحانو طعام او صدقه خورئ، او صالحانو ته طعام او صدقه ورکوئ؛ حکه پدغه صدقې سره دین په قیام او اشاعت کې انسان معاوین جوړېږي، او فاسقانو و فاجرانو ته خورشک ورکول که خه هم صدقه ده، مګر تعاون علی الاثم والعدوان دي.

دربييم: علماء د دې لپاره ترغیب نه ورکوي، لکه خنگه چې دوی وايي:
بلکې علماء کرامو ليکلې دي:

وان لم يحسن ذلك فليلنه من يحسن ذلك من اهل العلم ان أمكن والا ف تكون الوكالة لاحد اهل العلم العارفين بذلك، ولا ينبغي ان يتتساهم في

هذا الامر فان به نجاة الانسان من عذاب الله تعالى و غضبه، آه. مجموع الرسائل (۲۲۳).

وایی: که د وارث حیله اسقاط نوي زده، له یو عالم خخه دې زده کړي، او که یې نسوای زده کولای، بیا دې یو داسې عالم وکیل کړي، چې اسقاط یې زده وي، مطلق عالم دې نه وکیل کوي، مگر حیله اسقاط دې نه پرېردې؛ ئخکه پدې انسان د اللھله عذاب، قهر او غضبه خخه خلاصیري. لهذا حیله اسقاط علماء کرام د خپل مفاد لپاره نه کوي، بلکې د میت د نجات لپاره یې کوي.

یوووسم سوال: بعض خلک وایی: چې حیله اسقاط باید د بې لمانځه او بې عمله سړي وسی؛ ئخکه دینداره خو لمونځ، روزه او وغیره نه قضا کوي.

مونږ ورته وايو:

چې دینداره که خه هم لمونځ کوي، مگر احتمال د دې لري، چې په لمانځه کښي دې خطاء سوی وي، یو رکن یا شرط او وغیره دې ئینې پاته سوی وي، او احتیاط په عباداتو کې واجب او لازم دي.

هکذا ینبغی ان يفعل، و ان كان الشخص محافظا على صلواته احتیاطا خشية ان یکون وقع خلل، ولم یشعر به. مجموع الرسائل (۱/۲۱۶).
که یو شخص هر خونه لمونځ گزار وي، د هغه باوجود د هغه حیله اسقاط باید وګرزوي، لهذا حیله اسقاط باید په هر مسلمان پسې د تعاون او کومک په نیت وګرزوي، که د هغه مسلمان لمونځ گزار وي، او که نه وي.

دوسویم سوال: بعض علماء کرام پر هغه دعاء سخت رد کوي، کومې
دعاء ته چې د جنازې له لمانځه وروسته خلک کښيني، او اکثر وخت يو
څه تلاوت هم وکړي، بيا دعاء وکړي. وايي: فقهاء کرامو صراحة ليکلې
دي، چې د جنازې له لمانځه وروسته دعاء کول مکروه ده.

مونږ ورته وايو: چې دا بله غتیه سهوه ده، علماء کرامو د اصولو په کتابونو
کې ليکلې دي. الحکم یدور علی العلة. د حکم دوران پر علت باندي
وي، يعني: حکم پر علت را گرزوی.

فقهاء کرام چې یې مکروه بولي، د کراحت علت او سبب خه دي، چې
علت یې زده کړو د حکم محل خپله معلوميري. د امام صاحب او امام
شافعي «رحمة الله تعالى عليهمما» په هغه جنازه کې اختلاف لري، چې پر
ميت باندي دوباره کول کيري.

امام شافعي رحمة الله عليه وايي: که پر ميت باندي يوه جنازه وسي، بله
جنازه هم پر کيدلي سي.

امام ابوحنيفه رحمة الله عليه وايي: که يوه جنازه د اصولو مطابق وسي، بله
جنازه پر کول ناجائزه ده.

لهذا فقهاء کرامو تصریح وکړه، چې له جنازې وروسته دعاء کول مکروه ده؛
ঁئکه بيا د خلکو دا ګمان سی، چې دغه دوهمه جنازه ده، يعني: پر دغه
ميت باندي دويم لمونج دي. او دغه ګمان خه وخت کول کيري، دا هغه
وخت کول کيري، چې صفوونه پر خپل څای له سلام گرزيدلو وروسته ولار
وي، او دعاء شروع سی.

د فقهاء کرامو د کراحت ويلو محل هم دغه دی؛ خکه خو علت دلته موجود دی، او که خلک کښيني او صفونه مات سی، بیا هيڅوک دا ګمان نکوي، چې دغه بله جنازه ده؛ خکه جنازه خلک په ناسته نه کوي.
بل دلته غالبا قرآن کريم ويل کيري، دغه دعاء د قرآن کريم له ويلو وروسته ويل کيري.

دوبيم: قول د فقهی كتابونه وګورئ اکثره به وايي: لا یقوموا بالدعاء بعد صلوة الجنائزه، ولا یقوم بالدعا، ويکره القیام، آه.

بعض به وايي: ويکره الدعاء بعد صلوة الجنائزه وان الدعاء بعد صلوة الجنائزه مکروه. يعني بعض كتابونه وايي: چې په ولاړه باندي د جنازي له لمانځه ورسته دعاء کول مکروه ده. او بعض مطلق وايي: د ولاړې قيد یې ندي ذکر کري، دا بیا د علماء کرامو «رحمة الله تعالى عليهم اجمعين» مسلمه قاعده ده، چې د مطلق او مقيد تعارض سره راسي، مطلق پر مقيد ور محمول کيري، لهذا هغه كتابونه چې دعاء د جنازي د لمانځه خخه وروسته مکروه بولي، د هغو مقصود هم دا دی، چې په ولاړه پر هغه خای د جنازي مکروه ده؛ خکه یو به یې له نورو فقهاء کرامو سره تطبيق راسي، بل د کراحت علت او سبب نسته.

دربيم: قول مذاهب او مسالک پردي متافق دي، چې دعاء وروسته له صلاة مكتوبه خخه سنت ده، په احاديثو مبارکانو ثابته ده. «و یدعوا دبر كل الصلوة». «و یدعوا دبر كل صلوة المكتوبة». او یا: «ادعوا دبر كل صلوة المكتوبة».

يعني: رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: د فرضي لمانخه په وروسته کې دې دعاء کوي، او يا دعاء وکړي، او د لمانخه وروسته دعا وکړئ.

او الله جل جلاله وايي: ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصِبْ﴾. هر وخت چې له لمانخه فارغه سئ، په دعاء کې کوشش وکړئ.

او د جنازې لمونځ هم «صلوة» دې، دعاء نه ده، لکه: سلفيان او پنجپيريان چې وايي، د ټولو احاديثو په کتابونو کې یې د صلاة باب ورته لګولی دې. او د ټولو فقهاء کرامو په کتابونو کې یې هم د صلاوة باب ورته لګلوی دې، صلاوة الجنائزه ورته وايي: او دغه رنګه طهارة د بدنه او د مکان ورته شرط دې، او دس ورته شرط دې، استقبال القبله ورته شرط دې. او هم «مكتوبه» دې، په ټولو کتابونو کې وايي: صلاوة الجنائزه فرض كفاية، يا الصلاة على الميت فرض على الكفاية، يعني: د جنازې لمونځ فرض كفايې دې، طحطاوي على المرافق الفلاح ليکلي دي، چې صلاوة الجنائزه فرض كفايې ده، او منکر یې کافر دي، يعني: د ټولو علماء کرامو په اتفاق فرض ده، د فرض كفايې او د فرض عين په فرضيت کې هیڅ فرق نسته.

لهذا د جنازې لمونځ چې هم صلاوة المكتوبة دې، او د صلاة مكتوبه په وروسته کې دعاء په اتفاق باندي سنت ده، نو د جنازې د لمانخه په وروسته کې بياولي نده سنت، په کوم دليل مکروه ده؟

خلورم: له دغو علماء کرامو سوال کوو، چې د جنازې له لمانخه وروسته دعاء مکروه ده، ئکه تاسو واياست، چې فقهاء کرامو ليکلي دي: ويکره الدعاء بعد الصلاة الجنائزه. موږ خو و دغه کراحت ته محمل ور پیدا کوو،

چې له جنازې وروسته په ولاړه له مخه د صفوو تر ماتیدلوا دعاء مکروه ده، حکه دا دغسي سو، لکه دویمه جنازه. او یا شبه دا پیدا کيري، چې دا زیادت سو په اوله جنازه کې، تاسو دغه بعديت او وروسته والي تر کومه خای پوري مقصد دی، که صفحونه مات سی، تاسو واياست، چې دعاء مکروه ده؛ حکه بعد صلاة الجنائزه ده.

که خلک کښيني هم، تاسو واياست چې دا بعد صلاة الجنائزه ده، او که تلاوت وکړي له هغه وروسته هم، تاسو واياست چې دا بعد صلاة الجنائزه ده، بعد تلاوة القرآن يې نه بولي.

نو له دفن خڅه وروسته خو هم په دغه تقدیر بعد صلاة الجنائزه ده، او له یو بل فرضي او یا نفلي عمل وروسته خو هم بعد صلاة الجنائزه ده، د دغه بعديت اطلاق خو د دغوا خلکو تر مرګه پوري د دوى پر زندگي کول کيري. که مو یوکال وروسته دغه خلک پر دعاء وليدل، باید ورته واياست، چې دغه مکروه ده، حکه له جنازې وروسته ده، له جنازې وروسته فلاني کس جنازه وکړه، دغه دعاء تر هغه وروسته ده، له جنازې وروسته دعاء کول مکروه ده؛ حکه فقهاء کرام وايي: ويکره الدعاء بعد صلاة الجنائزه، او «بعد» مطلق ذکر دی، مطلق پر خپل اطلاق پاته دی، نو تر مرګه باید دا خلک دعاء در خڅه ونکړي.

او که تاسو واياست: چې دغه بعديت تر فلاني وخته پوري مقيد دی، پر دغه توقیت دلیل پیش کړئ، او تر قیامته به داسې دلیل پیش نکړئ، چې له جنازې وروسته دونه ساعته مکروه ده، له هغه وروسته بیا نده مکروه.

د کلام خلاصه ۱۵ ۵۵: محترمو دعاء عبادت غير موقت دی، به هر وخت کي کول مستحب دی.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وايي: «الدعاء مخ العبادة». او رسول الله صلی الله عليه وسلم وايي: «الدعاء هو العبادة». منع کول يې دليل غواپي، تکبر خيني کول کفر دی، او انکار خيني کول کفر دی.

الله ﷺ وايي: ﴿وقال ربكم ادعوني استجب لكم، ان الذين يستكثرون عن عبادي سيدخلون جهنم داخرين﴾.

فالوعيد انما هو في حق من ترك الدعاء استكبارا، ومن فعل كفر. فتح الباري(۱۱۴).

فمن ابطل الدعاء فقد انكر القرآن، آه. تفسير كبير(۴/۱۵۹). يعني: له دعاء انکار کول کفر دی، او دعاء استکبارا پرېرودل يعني دعاء ته اهميت نه ورکول، خوار او سپک شيء بلل دا هم کفردی.

علامه انور شاه کشمیري په اکفار الملحدین کي، او قاضي يضاوي «رحمة الله عليهمما». په تفسير يضااوي کي وايي: مستحب قبيح بلل کفر دی، نو دغه دعاء چې د جنازي له لمانځه وروسته په ناسته د قرآن کريم له تلاوته هم وروسته کول کيوري، مسنون او مستحب عمل دی. په اثبات يې كتابونه ڇک دي، که یو چانه کوله، داسي دي وايي: چې دا یو مستحب عمل دی، زه يې د سستي او کمزوری په وجه نسم کولي، نه دي په سپکه سترگه ورته ګوري، او نه دي قبيح بولي، او نه دي بدعت بولي؛ حکمه بدعت بيا اثبات غواپي.

مخته د بدعت بیان په نسه تفصیل سره ذکر سوی دی، او د اثبات لپاره د فقهی و مشهورو کتابونو ته مراجعه وکړئ، لکه: بدائع الصنائع، بحرالرائق، فتح القدیر، هندیه، رد المحتار او وغیره د هر مفتی په نامه او په فتوی مه دوکه کېږئ.

دیارلسم سوال: بعض علماء کرام د میت د کور ډودۍ خوړل مکروه بولی مطلقاً، که لیرې وي، او که نیردې وي.

مونږ ورته وايو: چې راسئ، په فاتحه خوانی کې نه چای خوري، او نه ډودۍ خوري، دغه فاتحه په کور کې وي، او که په مسجد کې وي، دغه چای وغیره کلیوالو او قربیانو راوري وي، او که د میت د خپل کور وي، دغه مسئله یو خه تفصیل غواړي؛ مګر زه یې مختصره او خلاصه ذکر کوم؛ حککه یو مې د کتاب په سر کې وعده د اختصار کړې وه؛ حککه مې تولې مسائلې بې عباراتو او اجمالی ذکر کړې.

او بل د روژې مبارکې اخیرنی مازدېگر دی، د عرفات ورخ ده، یو خه کم پنځه بجې دي، سهار په وطن مالؤف او محبوب افغانستان کې د کوچني اختر ورخ ده.

او هم الحمد لله د نړۍ ټولو کفارو د امریکا په سرپرستی کې په افغانستان کې د غازیانو او فدایانو له طرفه ماته خوړلې ده، او روان دي، الله جلاله دې ټول معاونین هم دغسې رسوا او شرمنده کري، زمونږ هم له افغانستان سره په پاکستان کې اختر دي. لهذا د دې وجې خواب مختصر ليکم. محترمو! د مری د کور ډودۍ اقسام لري. یوه حاجت ډودۍ وي، او یوه د خیرات او صدقې ډودۍ وي، او یوه د مېلمستیا ډودۍ وي.

اول: د حاجت چوچی دبته وايي: چې د مړي کور ته له ليري خای خلک راسي، دغه خلک بله مرجع نه لري، خاص دغه کور ته د غم شريکي لپاره راغلي وي، چې د خوراک او خينباک وخت سی، نو دغه د کور خلک ميلمنو ته ضرور یوڅه ورکوي، او هغه یې هم ضرور خوري، دا اتفاقاً جائز ده، مشکل نه لري. او یا د خوراک او یا خينباک وخت سی، همسايه ګانو شيء نوي راوضي، نو د کور خلک مجبور دي، چې یو شيء و خوري، دا له خپله کوره د حاجت چوچي ده.

دوهمه: صدقه او خيرات دي، دا هغه خوراک او خينباک دي، چې د مړي د کور خلک د ايصال ثواب لپاره یو شيء مسجد ته او یا کوځي ته او یا مېلمه خاني ته او یا نورو کورونو ته ورليري، دا غالباً خلک و هر چا ته ورکوي، کوچنيان، ليونيان، مسکينان، غنيان، او منع هم نوي پکښي.

او په عرف کې هم خلک خيرات ورته وايي. او ډير تکلفات هم نوي پکښي، دا بيا اتفاقاً جائز ده؛ بلکې یو مسنون او مستحب عمل دي؛ ئکه تر اوو شپو پوري مرده داسي وي، لکه: «غريق الماء» هر شيء ته یې طمع وي.

درېپم: قسم خوراک او خينباک، ضيافت او مېلمستيا وي، دغه ضيافت مکروه دي؛ ئکه د ضيافت وضع د سرور او خوشحالی لپاره وي، او د مړي پر کور تر درو ورڅو پوري غم او خفگان وي.

مېلمستيا هغه ته وايي: چې مقصود اصلي اولا د خلکو خوشحالی او رضاي وي، ثانيا د الله جل جلاله رضا وي، د خيرات بر عکس وي. او هر خوک نه غواړي، او نه ور تللائي سي، د کور مالک خاص خلک دعوت

کپي، او په عرف کې يې نوم هم مبلمستيا وي، او غالباً تکلفات هم پکې وي.

له رسول الله صلی الله عليه وسلم دوه حدیثنو مبارکان منقول دي: يو حدیث دادی: چې رسول الله په خپله د مرېي د کور ډوډي د مرېي په ورڅ خوبې ده. او بل حدیث له جریر ابن عبد الله خخه منقول دي: چې د مرېي کور ته د خوراک او خینبناک او خینبناک لپاره ورجمع کیدل داسې ناروا ده، لکه نیاحه. نو د حدیثونو مبارکانو تطبیق داسې دی، چې د منع حدیث محمول دي، پر هغه خوراک او خینبناک، چې د کلې خلک د ډوډي پر وخت تول د مرېي کور ته ور جمع سې د خوبلو لپاره، هغه په تکلیف کې مبتلاء کړي، له خپله غمه او رنځ خخه يې وباسې، او یا په ورثه و کې صغیران موجود وي، او یا بعض وارثان غائب وي، حاضران هم خیرات له میراثه کوي، او هم تول خرڅ له خپلې حصې خخه نه شماري، دغه صورت د خوراک ناروا دی. او که يې حاضر له خپلې حصې شماري، بیا دغه صورت هم ندی ناروا.

او يو هغه خوراک او خینبناک دی، چې د کلې عام خلکو او قربانو د دعاء ځای ته را وړي وي، لکه: خنګه چې په موجوده عصر کې په ډیرو ځایونو کې رواج دی، دغه خوراک او خینبناک بیا اتفاقاً جائز دی، هر کس يې خوبې سې، له لیري راغلي وي او که له نزدي، او دا سنت عمل دی، هم له مرېي سره مدد کول دي، او هم خیرات دی، او هم يې هر سړۍ بې د کوم شک او تردد خخه خوبې سې.

حديث المنع : حدثنا محمد بن يحيى، قال: حدثنا سعيد بن منصور، قال: حدثنا هشيم ح، وحدثنا شجاع بن مخلد ابو الفضل، قال: حدثنا هشيم عن اسماعيل بن أبي خالد، عن قيس بن أبي جازم، عن جرير بن عبد الله البجلي، قال: كنا نرى الاجتماع إلى أهل الميت وصنعة الطعام من النياحة. رواه ابن ماجه في سننه. رقم الحديث - ١٦١٦.

حديث الاباحة : حدثنا محمد بن العلاء، اخبرنا ابن ادريس، اخبرنا عن عاصم بن كلبي، عن أبيه، عن رجل من الانصار قال: خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة، فرأيت رسول الله عليه وسلم وهو على القبر يوصي الحافر: "يقول اوسع من قبّل رجليه، أوسع من قبّل رأسه". فلما رجع استقبله داعي امرأة، (أي امرأة الميت) فجاءه، وجيء بالطعام، فوضع بين يديه، ثم وضع القوم فأكلُوا، فنظر آباءنا رسول الله صلى الله عليه وسلم يلوك لقمة في فمه، ثم قال: "أجد لحم شاةً أخذت بغير إذن أهلها". فأرسلت المرأة، قالت: يا رسول الله، إني أرسلت إلى البقيع يشتري شاةً، فلم أجده، فأرسلت إلى جاري لي قد اشتري شاةً ان أرسل اليه بها بثمنها، فلم يوجد، فأرسلت إلى امرأته، فأرسلت اليه بها. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "اطعِميه الأسرى". سنن أبي داود - رقم الحديث (٣٣٣٢).

وقال المجلس في شرح المنية فهذا الحديث يدل على اباحة صنع أهل الميت الطعام والدعوة اليه، آه. (ص ٦٠٩).

وقال العلامة ملا على القاري: «رحمه الله عليه» في المرقات في شرح حديث عاصم. ان هذا الحديث بظاهره يُرْدَّ ما قرره اصحاب مذهبنا، فينبغي أن يقيّد كلامهم بنوع خاص من اجتماع يوجب استيحاء اهل بيت الميت فيطعمونه گرهاً، او يُحْمَلُ على كون بعض الورثة صغيراً، او غائباً، و لم يعرف رضاه، او لم يكن الطعام من أحد معين من قبل قسمته، و نحو ذلك، انتهى. وقد ذكر في زاد الليب عن منهاج الاسلام عن تنبيه الغافلين: ان الله ورسوله بريءٌ من الذين يأكلون الطعام من أهل المصيبة قبل ثلاثة أيام وليلاتها، قال: والمرأطعام الضيافة، لاطعام الصدقه لارواح الموتى، انتهي.

وقال ابن الهمام: «رحمه الله عليه» في "فتح القدير" ويكره اتخاذ الضيافة من الطعام عن أهل الميت؛ لأنه شرع في السرور لا في الشرور، قالوا: وهي بدعة مستحبة، آه. فتح القدير (١/٤٦).

وفي مواهب الرحمن: ويكره اتخاذ الضيافة ايام المصيبة إلا للفقراء، اذا كانت الورثة مكلفين. (ص-٩٠٣).

ويكره اتخاذ الضيافة في أيام المصيبة؛ لأنها أيام تأسف، فلا يليق بها ما يكون للسرور، وان اخذ طعاماً للفقراء كان حسناً اذا كانوا بالغين. قاضيXان (٣٥٦/٣).

قال الشيخ أبوالحسن السندي: في "البدر المنير" عن مباحث "فتح القدير" قوله: «الاجتماع الى اهل الميت» اي لموته، لا لدعوة أهل الميت ايّاهم للتلبرك بهم، او التقرب باطعامهم، قال قوله: «التخاذل الضيافة» أي اتخاذ الطعام على وجه الضيافة للأقرباء والأحباء ممّن يبعد حضورهم على وجه الاجتماع على الطعام، الا في الضيافات والعرس ، لاعلى وجه القرابة للصالحين وأولى الحاجة، انتهى. وفي شرعة الاسلام السنة أن يتصدق ولئن الميت قبل مضي الليلة الأولى بشيء مما تيسر له ، فان لم يوجد شيئاً فليصل ركعتين يُهدى ثوابها للميت، انتهى.

وفي خزانة الروايات عن ابن عباس «رضي الله عنهم» يقول: اذا كان يوم الجمعة او يوم عاشوراء او ليلة نصف من شعبان يأتي ارواح الاموات يقومون على أبواب بيتهم، فيقولون: هل من أحدٍ يترحم علينا؟ هل من أحدٍ يذكر غربتنا كتبنا مطوية وكتبكم منشورة، انتهى. الدرة المضية(ص-٥٣).

وبالجملة فالتخاذل طعام الضيافة من اهل الميت في الايام الثلاثة منوع، واما التصدق، واطعام الحاجة، والتلبرك، والتقرب، فمستحب خصوصاً في الايام الثلاثة، وبباقي ايام السنة المباركة كالجمعة وغيرها. الدرة المضية في ضيافة التعزية(ص-٥٤).

د یادونی ور ده، چې د احادیثو مبارکانو په حقیقت کې تکر بلکل نسته، د ابوالحسن کلام په غور سره وګورئ. والله اعلم و اتم و اکمل.

خوارسم سوال: بعضی علماء کرام وايي: چې په هر هغه شيء کې چې مقتضی موجود وي، او مانع نوي موجود، د هغه باوجود رسول الله نوي کړي، د هغه ترك سنت دی، نو د اسقاط په هکله هم مقتضی موجود و، او مانع نه و موجود، رسول الله «صلی الله علیه وسلم» ترك کړي دی، نو مونږ لره یې ترك سنت دی.

مونږ ورته وايو: نفس اسقاط د رسول الله په زمانه کې موجود و، یوه جنازه حاضره سوه، رسول الله پوښتنه وکړه، چې پور خو به نوي پر باندئ؟

خلکو وویل: پر باندی دی. رسول الله وویل: «صلوا علی اخيکم». تاسو لمونځ ورکړئ، رسول الله یې له لمانځه منع وکړه، بیا یو صحابي مبارک اعلان وکړ، چې دغه قرض زه ادا کوم.

په نورو احادیثو مبارکانو کې ذکر دی، چې رسول الله به اعلان وکړ، چې هر سپږي که مړ سو، او مال یې پا ته سو، مال یې د وارث دی. او که یې مال نه درلود، او قرض پر باندی وو، هغه زه اداء کوم بس دغه اسقاط دی؛ خکه اسقاط وايي: "ازالة الحق عن الذمة".

دویم: بعض فقهاء کرام د حیلة الاسقاط نسبت رسول الله ته کړي دی، لکه خنګه چې د کتاب په سر کې ذکر سو.

درېیم: د رسول الله په وخت کې مقتضی نه و موجود؛ خکه خلک یعنی: مسلمانان، کامل مسلمانان وو، پر خپله ذمه یې هیڅ هم نه پرینبودل، نه

حقوق الله، او نه حقوق العباد.. د اوس وخت مسلمانان خو په هر عبادت کې سستان دي، لهذا قوي امكان وي، چې پر ذمه يې حقوق الله پاته دي، او د اسقاط قدرت يې وارت نلري، نو د اسقاط لپاره حيله جوره کړي، و مجموع ته حيله الاسقط وايي: او دغه خپله مشروع حيله ده.

خلورم: متروکات د نبی صلی الله عليه وسلم مسنونات نه دي، يعني: متروک ته سنت نسي ويل کيدی؛ حکم الله صلی الله علیہ وسلم فرمایي: ﴿وَمَا اتَّكُمْ الرَّسُولُ فِي خَذْوَهُ، وَمَا نَهَّكُمْ عَنِهِ فَإِنْتُهُوا﴾. يعني: په کوم شيء چې رسول الله امر کړي ياست، په هغه عمل کوي. او له کوم شيء چې رسول الله منع کړي ياست، هغه مه کوي.

داسي نه دي ويلي: "ما ترك الرسول فانتهوا عنه". کوم شيء چې رسول الله صلی الله عليه وسلم نوي کړي، هغه مه کوي.

او رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایي: «الحلال ما احل الله في كتابه، والحرام ما حرم الله في كتابه، وما سكت عنه فهو مما عفا عنه» يعني: مسکوت عنه عفوه ده، مباح دی. مکروه او یا حرام ورته ويل حرام دی.

په اوس وخت کې ډير خلک فرق په مابين د "مسکوت عنه" او د "متروک" کې نسي کولي، او فرق په مابين کې د "ترك الشيء" په معنى د "عدم الفعل" او د "كف النفس عن الشيء" نسي کولي.

د تفصيل مقام نه دي، که یو خوک سنه وضاحت او تفصيل غواوري، نو مسلم الثبوت صفحه(۵۵) مسئله "لا تكليف الا بالفعل" دي په غور سره وګوري. او التوضيح والتلويح صفحه (۳۰) "تعريف الفقه" دي وګوري.

خلاصه دا سوه: چې رسول الله دې نوي کړي، د هغه باوجود کول یې ناروا نه دی؛ ئکه دیر داسې شيان سته ، چې رسول الله ندي کړي، مګر زموږ لپاره یې کول سنت او مستحب دی.
پنځم: دوې خبرې په غور زده کړئ!

لومړۍ خبره: د رسول الله صلی الله علیه وسلم متروکات دیر قسمونه لري.
لومړۍ: "متروک عادتا او طبعا". لکه: رسول الله چې د سمساري له خوراک
څخه لاس ونيوو، صحابه کرامو ورته وویل: يا رسول الله حرامه ده؟
ده مبارک ورته وویل: يا حرامه نه ده، زموږ په علاقه کې نسته. یعنی: په
طبيعت کې خوندنه ورکولو.

دوهم: "متروک نسيانا". لکه: د رسول الله یوه ورخ په لمانځه کې یو شيء
هير سو، صحابه کرامو پوبنټه خيني وکړه، چې په لمانځه کې نوي امر
راغلي دئ؟.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: «انما أنا بشر أنسى كما
تنسون، فإذا نسيت فذكروني»

درېیم: "متروک خوفاً علی أمتہ". لکه: رسول الله صلی الله علیه وسلم چې
تراویح په جماعت سره پربنودې، کوم وخت چې صحابه کرام د تراوایحو
کولو لپاره را جمع سوو، رسول الله نه ورته راووت، بیا یې ورته وویل: چې
ما پدې وجه تراویح په جماعت ترک کړي، چې پر تاسو باندي فرض نسي.

خلورم: "متروک لعدم التفکر". لکه: رسول الله چې خطبه د خرما و درختي ته ويله، د منبر فکري نه و وهلى، صحابه کرامو مشوره و رکړه، بيا یې منبر جوړ کړ.

پنځم: "متروک وي، له جهته د دخوله په عموماتو د اياتونو او احاديثو مبارکانو کې". لکه: رسول الله صلی الله عليه وسلم، چې ترك د صلاة الضحى او د ډیرو مستحباتو کړي دی؛ ئکه دا پدې قول د الله ﷺ کې

داخل دي: ﴿وافلوا الخير لعلكم تفلحون﴾.

شپږم: "متروک له جهته د خوف د تغیره د زړونو د صحابه کرامو". لکه: خنګه چې رسول الله عائشې صدیقې رضي الله عنها ته وايې: «لولا حداثة قومك بالكفر لنقضت البيت، ثم لبنيته على أساس ابراهيم عليه السلام؛ فان قربشا استقررت بناءه».

او داسي نور اقسام هم لري، د دغو متروکاتو حکم دا دی: چې د متروک ترك مشروع دی، نه یې ترك واجب دی، او نه یې کول حرام دی، لکه: رسول الله ترك د وضوء مما مسته النار خخه کړي دی.

يعني: یو شيء چې په اور پوخ سوي وي، د هغه له خوراک خخه وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم او دس ندي کړي. نو نه یې کول حرام دی، او نه یې ترك واجب دی؛ بلکې ترك یې مشروع دی.

پدې أساس د اصولينو قاعده ده: "جائز الترك ليس واجب".

او علامه عبد الله بن صديق ويلي دي.

"الترك ليس بحججة في شرعننا - لا يقتضي منعا ولا ايجاباً."

"فمن ابتغى حظراً بترك نبينا - ورأه حكماً صادقاً وصواباً."

"قد ضل عن نهج الأدلة كلها - بل أخطأ الحكم الصحيح وخاباً آه."

خلاصه دا سوه: چي ترك ڊير احتمالات لري، نو ترك زمور په شريعت کي

نه سنت دي، او نه جحت دي.

دا بيا قاعده ده: "اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال ان ما دخله الاحتمال

سقط به الاستدلال."

او دغه رنگه ترك، عدم الفعل دي. عدم اصل دي، او فعل عارضي دي،

اصل په اشياوو کي اباحة دي. لهذا كراحت او حرمت دليل غوايري.

دوهمه خبره: مستحبات ڊير افراد لري، تول افراد کول د یوه سپي لپاره

ناممکن دي، لهذا ڊير مستحبات دي، چي رسول الله صلی الله عليه وسلم

ندي کري؛ خكه هغه افرادو په هغه وخت کي وجود نه درلودل.

مثلا: د ايصال ثواب لپاره مسجد ته قرآن شريفان رسول الله ندي راوري،

جاي نماز (قالين / مسلبي) یې ندي راوري، پنکي یې ندي راوري، حکومتي

روغتونونه یې ندي جور کري، خلکو ته یې پاخه پلونه او سپرکونه ندي جور

کري، داسي ڊير شيان سته دا تول باید منع سي. او سره لدې چي دغه تول

مستحسن او مستحب کارونه دي؛ خكه په عموماتو کي داخل دي.

امام شافعي رحمة الله عليه ويلي دي. "كل ماله مستند من الشرع فليس

بدعة، ولو لم يعمل به السلف" هر هغه شيء لره چي په شرع کي اصل

وي، هغه نه دی بدعت؛ کخه هم سلف صالحينو نوي کري. نو حيله اسقاط دي هم نه رسول الله کري وي، او نه دي سلف صالحينو کري وي، د هغه باوجودنه يې کول حرام دي او نه يې ترك واجب دي؛ بلکي په شرع کي اصل لري، له خپل مؤمن ورور سره د حق په اداء کولو کي تبرع او کومک کول دي، مسلمان ته نفع او خير ور رسول دي. «خير الناس من ينفع الناس». ﴿وافعلوا الخير لعلكم تفلحون﴾. ﴿وتعاونوا على البر والقوى﴾ وغيرها. د دغه سوال چير جوابونه سته، بس په دغو مذکورو جوابونو اكتفاء کوم.

خلاصه دا سوه: اول: خو له رسول الله ثابت ده، که هغه نه منئ.

په دوهم خل کي وايم: ستاسو منكرينيو له جانبه عدم الرواية دي، نه رواية العدم، عدم الرواية دليل نه دي.

درېيم: د رسول الله په وخت کي مقتضى نه و موجود.

څلورم: د رسول الله او د صحابه کرامو قول، فعل او تقرير سنت دي، ترك يې سنت نه دي.

پېنځم: ترك د رسول الله نه تقاضا د کراحت کوي، او نه تقاضا د حرمت کوي.

شپيرم: ترك په معنى د عدم الفعل حجت نه دي؛ بلکي سکوت په معرض د بيان کي حجت دي، له رسول الله صلي عليه وسلم خخه د حيله اسقاط په هکله سکوت ثابت نه دي، سکوت په معرض د بيان کي بيان دي، د دي دا معنى ده، چې د رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخ کي يو خوک يو

قول، يا يو فعل وکري، او رسول الله سکوت اختيار کري، هیچ نه ورته ووايي: و ددېته تقرير د رسول الله هم ويل کيري، دغه قول او فعل بيا حجت دی. او يا رسول الله د يو شيء په هکله بيان کوي، مثلا: د اختر لمونځ بيانوي، ټول شيان د اختر د لمانځه بيان کري؛ مگر اقامت او اذان نه کري بيان، له هغو ساکت سی، نو دا بيا پردي باندي حجت دی، چې د اختر د لمانځه لپاره اقامت او اذان نسته؛ څکه سکوت په معرض د بيان کې بيان دی، او سکوت په معرض د غير بيان کې بيان نسي کيدلای؛ څکه سکوت په معنی د عدم القول دي، عدم القول او عدم الفعل حجه نسي کيدلای؛ څکه نه قول دي، نه فعل دي او نه تقرير دي؛ بلکې په دغه قول کې داخل دي: «وما سكت عنه فهو مما عفا عنه». لهذا دغه ترك حجه نسي کيدلای.

اهمه مسئله: كفاره الظهار د ميت له جانبه يو مسلمه مسئله ده، او ډورو كتابونو کې هم ليکلي دي، چې د ميت كفاره ظهار بайд وارت اداء کري، او سره لدې چې هم دغه كتابونو کې ليکلي دي، چې په مرګ د احدهما باندي كفاره الظهار ساقطيري، دغه دواړې خبرې سره تکر دي، د تحقيق په بنیاد سقوط د كفاره الظهار راجح معلوميري؛ مگر له ډيره وخته د خلکو عمل ورباندي راغلى دي، لهذا تر نه کولو یې کول بهتر بولم.

که کوم چا وضاحت غونبت، د هغو لپاره مختصر عبارت او حوالې نقل کوم، د تفصيل موضع نه ده.
هغه عبارت: چې د نارينه مړي له جانبه د كفاره الظهار د اداء کولو اثبتات کوي.

والثاني : أن الكفارات كلها واجبة على التراخي ، هو الصحيح من مذهب اصحابنا في الامر المطلق عن الوقت حتى لا يأثم بالتأخير عن اول أوقات الإمكان، ويكون موديا لا قاضياً..... ولو تبرع عنه ورثته جاز عنه في الاطعام والكسوة، وأطعموا في كفارة اليمين عشرة مساكين او كسوتهم، وفي كفارة الظهار والافطار اطعموا ستين مسكينا، ولا يجبرون عليه، ولا يجوز ان يعتقدوا عنه؛ لأن التبرع بالاعتقاد عن الغير لا يصح ، ولا ان يصوموا عنه؛ لأن عبادة بدنية محبة فلا تجري فيه النيابة. بداع الصنائع (٤٥١). كتاب الكفارات- فصل في كيفية الوجوب، و هكذا في رد المحatar، و بحر الحرائق، و منحة الخالق ، و منه الجليل.

او هغه عبارت چي د کفارة الظهار نفي کوي، او وايي: په مرگ د احد الزوجين سره کفاره ساقطيري:

واما بيان ما ينتهي به حكم الظهار او يبطل، فحكم الظار ينتهي بموت احد الزوجين ، لبطلان محل حكم الظهار ، ولا يتصور بقاء الشيء في غير محله، آه. بداع الصنائع كتاب الظهار – فصل في ما ينتهي به حكم الظهار - (٥١٩).

الكافرة انما تجب على المظاهر اذا قصد وطئها بعد الظهار، وان رضا ان تكون محمرة عليه بالظهار، ولا يعزم على وطئها لم تجب عليه الكفارة..... وكذا لو مات احدهما بعد العزم كما في اليانا بيع، الفتوى الهندية – الباب العاشر في الكفارة – (١٥٣٨).

وتكلم العلماء رحمهم الله تعالى في سبب وجوب الكفارة.....
والمحققون من اصحابنا رحمهم الله تعالى قالوا سبب وجوبها العود وحده،
وهذا القول اقرب الى الفقه..... ولو دعاثم بداع الله أن لا يطئها سقطت
الكافرة فكانها تجب عندنا غير مستقرة، ولهذا سقط بمorte و بمorta؛ لأن
الكافرة تجب بالعزم عندنا وما بالعزم تجب غير مستقرة؛ لأن العزم يرد
عليه النقض والفسخ، المحيط البرهاني - الفصل الثالث والعشرون -
مسائل الظهار - (٥/١٩٦). والله اعلم وأتم وأكمل.

مهمه مسئله: په کفارة القتل کې هم د علماء کرامو اختلاف دی؛ مگر
احتیاط پدې کې دی، چې کفاره ادا کړي، او هم دغه ادا کیدل له ټیره
وخته د علماء کرامو معمول به ده.

لهذا هر کس یې بلا ترده ادا کړي. د تفصیل مقام نه دی. دغه ډول هغه
مورکۍ چې خپل زوی یې لاندې کړي وي، او په خپل ژوند کې کفاره
نوی ادا کړي، د هغې له جانب خخه هم باید ادا سی.

د کلام خلاصه ۱۵: چې حيله اسقاط د ذمي د فراغت یوه طريقة ده، که
يو شيء حرام وي، د هغه د وصول لپاره طريقة هم حرامه ده. او که یو شيء
حلال وي، د هغه لپاره طريقة جورول هم حلال کار دی، يعني: اسبابو لره
حکم د مقاصدو وي، نو په حيله اسقاط کې مقصود د مری ذمه فارغه کول
دي، او له الله جل جلاله خخه د مری بخشش او خلاصون دی، لهذا دغه
فراغت د ذمي د مسلمان د بنده له حق خخه او یا د الله ﷺ له حق خخه
مستحب او مستحسن عمل دی، نو د دغه عمل لپاره چم او طريقة جورول
هم مستحب او مستحسن عمل دی.

د دې طریقې کیفیت داسې دی، کوم وخت چې انسان مه سی، که يې وصیت کړی ټ، او مال يې هم پاته ټ، د ده پر وارثانو باندي په درېیمه د مال کې وصیت نافذ کول واجب دی، دغه اسقاط واجب ده، وارثان حاضر وي، او که غائب وي، صغیران وي، او که کبیران وي، صغیر او غائب تغیر نسی ورکولای.

او که يې وصیت نه ټ کړی، او مال يې پاته ټ، بیا که بعض غائب ټ، او یا کوچنیان ټ، هغه غتیان به بالفعل دغه اسقاط له خپلې حصې وکړي.
او که يې مال نه ټ پاته، بیا صغیر او غائب فرق نه کوي، حاضر به له خپل مال خخه اسقاط پسې وکړي.

که میت نارینه و، دوولس کاله به د ده له عمر خخه د کوچنیوالی کات کړي. او که میت بنځینه ټ، نه کاله عمر به يې د کوچنیوالی ځیني کات کړي. د دې نور عمر به يې حساب د لمونځونو، روژو او وغیره وکړي.
لمونځونه له وترو سره د ورڅې شپار لمونځونه دی، د میاشتې^{۱۸۰} یو سل و اتیا دی، او د کال^{۱۸۱} دوه زره یو سل او شپته دی، د هر لمانځه او روژې فدیه احتیاطا دوه کېلو غنم او یا د غنمو قیمت دی.

مثالا: مرده پنځوس کلن دی، او روښی^{۱۸۲} پنځوس زره دی، نو دوولس کاله ځیني کات کړه، اته دیرش کاله پاته سوو، د اته دیرش کاله^{۱۸۳} دوه اتیا زره اتیا لمونځونه کېږي.

غم فرضا په سل روښی کيلو دی، نو فدیه يې^{۱۸۴} دوه سووه روښی سووه، نو پنځوس زره روښی^{۱۸۵} دوه نیم سووه فدیې کېږي، یعنی دغه پنځوس زره روښی چې یوه کس ته ورکړي، د دوه نیم سووه لمونځونو فدیه ادا سووه. نو تقریبا په ۳۲۸ ددرې سووه اته ویشت قبضه باندي، د تولو لمونځونو فدیه ادا سووه. وارت به خپله دغه روښی را واخلي، او یا به یو په اسقاط پوه شخص وکیل کړي، او یا به مولوی صاحب یو نا پوه کس په وکالت پوه کړي،

پداسی طریقه باندی چې وارت به ورته ووایي: چې هر خل فقیر ته په ور کولو کې ته زما وکیل یئ، او په هر خل له فقیر خخه په قبض کولو کې ته زما استازی یئ؛ خکه دغه وکیل به قبض د موکل لپاره کوي. که یې د خان لپاره قبض کړي، بیا خو دغه وکیل د مال مالک سو، او وکیل اجنبي دی، د اجنبي ورکړه په قول صحیح باندی جائز نه ده.

دا شرائط به موجود وي: چې په ناستو خلکو کې به کوچنی نه وي، لېونی به نه وي، مریبی به نه وي، د مړي وارت به نه وي، کافر به نه وي، معتو پې عقل به نه وي، غني/مالداره به نه وي، که بالفرض غني یا وارت موجود وي، په حساب کې به یې نه شماري، او دغه ورکړه به د ملکیت په توګه وي، هزل او مسخرې به نه وي، د ورکونکي به هم دغه عقبده وي، چې دغه مال زما ملک سو، خو په خپل اختيار تبرعا او نیکي له میت سره په ورکړه کې کوم، او دغه مال که د وارت خپل نه ئ، له بل چا خخه به یې په خواست نه را اخلي، بلکې په قرض به یې را اخلي، نو پدغه طریقه باندی به یو خل د لمونځونو فديه ورکړي.

دوهم: بیا به د روژې فديه ورکړي، درېيم: بیا به د روژې کفاره ورکړي، د روژې کفاره شپته قبضه غواړي، که په مجلس کې کسان کم وي، په یوه قول باندی په دوهم خل ورکړه هم صحیح کېږي، دا قول د هدایې د مولانا صاحب رحمة الله عليه دی، او په بل قول باندی بیا نه صحیح کېږي، احتیاط هم پدغه قول کې دی، نو بیا دې له مجلس خخه خارج خلکو ته ورکړي، لکه: خنګه چې زموږ په علاقه کې رواج دی، چې هغه پاته روښ د کفارو په اسقاط کې و زنانه وو ته او یا ماشومانو ته ورکوي، او دا احسنه طریقه ده.

څلورم: بیا به یې په کفاره کې د قسمونو ورکړي، چې دا بیا لس قبضه غواړي.

پنځم: بیا به یې په کفاره د قتل خطاء کې ورکړي.

شېرم: بیا به یې په کفاره د ظهاره کې ورکړي.

اووم: بیا به یې په کفاره د ټولو حقوقو شرعیه و کې ورکړي، مثلا: اختری، صدقه الفطر، زکوہ او غیره.

اول: اسقاط نماز است - ثانی: اسقاط روزه رمضان.

دور ثالث کفاره رمضان - شد کفاره ظهاره رامخ دان.

ششت قبض شرط است در این دوجا - اگر خواهی ګردن میت ره.

بار پنجم ګردن ایمان را - شرط در این ده قبض شدای جانما.

بار ششم ګردن اسقاط را - از حقوق جمله شاید ره.

لدي وروسته به د جنازې لمونځ وکړي، له لمانځه وروسته که صفوونه مات سې، او خلک کښینې دعا دي وکړي، او یا قرأت ووایي هم، هیڅ پروا نلري، بلکې ودي کړئ، بیا دي میت دفن کړي، له هغه وروسته د میت و سرته دي سورت البقرة اول آیاتونه ووایي، او د میت د قبر پای ته دي د سورت البقرة آخری آیاتونه ووایي، له هغه وروسته دي په ولاړه باندي دعاء وکړي، او ډیرې دعاګانې دي وکړي، له هغه وروسته که یو خوک خیرات کوي، مه یې منع کوئ؛ ځکه خیرات یو مستحب عمل دي، هر وخت کيدلای سې، معین وخت نلري، له هغه وروسته بیا تعزیي مراسم اده کېږي.

مقصد مې دا دي: چې اسقاط خیرات او دعاګانې په افغانانو کې مروجې دي، بلکل د شريعت او مذهب سره موافق دي، هیڅ شک او تردد پکې نسته، د نورو قومونو په خير لکه: سندیان او پنجابیان او وغیره، مونږ علم نه په لرو، چې په دوى کې کوم ډول مروج دي. لهذا زمونږ اسقاط مروج

مستحب او مستحسن عمل دی، هیچ وخت باید خوک سستی او کاهلي پکي ونکري.

او دغه هره خبره ما له خپلو معتبرو کتابونو خخه را اخيستي ده، له خان خخه مې يوه مسئله هم نده ليکلې، د اختصار له کبله مې د هغۇ کتابونو عبارتونه ندي را اخيستي، ئىكەن كتاب پري مفصل كيرى.

والسلام مع الاحترام
اللهم ارنا الحق حقاً و ارزقنا اتباعه، و ارنا الباطل اجتنابه.
آمين يا رب العالمين.

حرره فداء محمد المعصومي غفر له الباري و لوالديه و لكافة المؤمنين،
آمين.

٢٩/رمضان البارك/١٤٤٥

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library